

De Nederlandse conjunctuur

2003, aflevering 4

Verantwoording

Met de in 2000 opgestarte publicatie *De Nederlandse conjunctuur* wordt op basis van de vele CBS-conjunctuurgegevens een gedetailleerd, samenhangend overzicht gegeven van de recente ontwikkelingen in de Nederlandse economie. De samenhang wordt onder andere bereikt door het gebruik van de uitkomsten van de Kwartaalrekeningen, die een systematische beschrijving van de economie geven. Deze aflevering bevat de uitkomsten van de Kwartaalrekeningen 2003-II.

Waar mogelijk zijn de gegevens over het tweede kwartaal van 2003 aangevuld met indicatoren voor het derde kwartaal van 2003. Daarbij gaat het onder meer om de Consumptie-index, het Consumenten Conjunctuur Onderzoek, de Conjunctuurtesten van de industrie en de zakelijke dienstverlening en de Productie-index van de industrie.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Prinses Beatrixlaan 428
2273 XZ Voorburg

Druk

Centraal Bureau voor de Statistiek
Facilitair bedrijf

Omslagontwerp

WAT ontwerpers, Utrecht

Inlichtingen

Tel.: 0900 0227 (€ 0,50 per minuut)
Fax: (045) 570 62 68
E-mail: infoservice@cbs.nl

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl

Internet

www.cbs.nl

© Centraal Bureau voor de Statistiek,
Voorburg/Heerlen, 2003.
Bronvermelding is verplicht.
Vereenvoudiging voor eigen gebruik of
intern gebruik is toegestaan.

Prijzen zijn excl. administratie- en
verzendkosten.
Abonnementsprijs: € 34,85
Prijs per los nummer: € 12,80
Kengetal: P-104
ISSN 1566-3191
Productnummer: 0531903040

Centraal Bureau voor de Statistiek

Inhoud

Verantwoording	2
Verklaring der tekens	4
Summary	7
1. Macro-economisch beeld	10
2003-II: economie krimpt	10
2003-III: beeld economie somber; verwachtingen minder negatief	12
2. Bestedingen	13
2.1 Consumptie huishoudens krimpt	13
2.2 Groei overheidsconsumptie loopt terug	14
2.3 Investerings: daling vlakt af	14
2.4 In- en uitvoer: eerste krimp export sinds 2002-III	15
3. Productie	16
3.1 Landbouw: prijzen dalen	16
3.2 Delfstoffenwinning: forse daling productie	16
3.3 Industrie: productie kleiner, inkomen licht hoger	17
3.4 Voeding: lichte ruilvoetverbetering	18
3.5 Papierindustrie: productiedaling sterker	18
3.6 Aardolie-industrie: minder forse inkomensvorming	18
3.7 Chemische basisproducten: lagere nominale groei	18
3.8 Eindhoeve: kleine nominale groei	19
3.9 Rubber en kunststof: productiewaarde gelijk	19
3.10 Metaalindustrie: nominale waarde lager	20
3.11 Machine-industrie: productiegroei lager	21
3.12 Elektrotechniek: productiewaarde minder negatief	21
3.13 Transportmiddelenindustrie: productie stijgt licht	22
3.14 Bouwnijverheid: lichte daling productievolume	22
3.15 Handel en reparatie: productiedaling	22
3.16 Horeca: minder omzet	22
3.17 Financiële instellingen: herstel na mager begin 2003	23
3.18 Minder omzet uitzendbureaus	23
3.19 Zakelijke dienstverleners onder druk	23
3.20 Groei overheid is iets minder maar blijft op niveau	24
3.21 Zorg blijft groeien	24
4. Prijzen en lonen	25
4.1 Prijzen industrie in tweede kwartaal gedaald	25
4.2 CPI daalt onder prijsstijging BBP	25
4.3 Cao-loonstijging gematigder	25
4.4 Prijsontwikkelingen kwartaalrekeningen	25
5. Inkomen en arbeid	27
6. Internationaal	29
Artikelen	31
Belastingopbrengsten gedaald	31
Invloed van buitenlandse ondernemingen in Nederland	33
Ontwikkeling passagiersvervoer Schiphol verbetert in 2003	37
Tabellen	40
Tables	40
Begrippenlijst	62
Main concepts	62

Verklaring der tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
–	= nihil
–	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2001–2002	= 2001 tot en met 2002
2001/2002	= het gemiddelde over de jaren 2001 tot en met 2002
●	= niet aangepast aan jaarcijfers NR
□	= in overeenstemming met voorlopige jaarcijfers NR
■	= in overeenstemming met nader voorlopige jaarcijfers NR

In geval van afronding kan het voorkomen dat de totalen niet geheel overeenstemmen met de som der opgetelde getallen.

Explanation of symbols

.	= data not available
*	= provisional figure
x	= publication prohibited
–	= nil
–	= (between two figures) inclusive
0 (0,0)	= the figure is less than half of the chosen unit
a blanc	= category not applicable
2001–2002	= 2001 to 2002 inclusive
2001/2002	= the average of the years 2001 to 2002 inclusive
●	= not adjusted to annual figures NA
□	= adjusted to first preliminary annual NA figures
■	= adjusted to second preliminary annual NA figures

In case of rounding the total may not completely match the sum of the added numbers.

Afsluitdatum gegevensverwerking voor tabellen en persbericht:
1 oktober 2003.

De tekst van deze publicatie is tot 29 oktober 2003 bijgewerkt.

Closing data of data processing for tables and press release:
October 1st 2003.

The text in this publication has been updated until
October 29th 2003.

Short term indicators

	Unit	2002				2003		
		I	II	III	IV	I	II	III
Economic growth								
Netherlands	% volume growth	-0.1	0.2	0.7	0.1	-0.2	-1.2	.
Germany	% volume growth	-0.2	-0.1	0.4	0.5	0.1	-0.2	.
EU-15	% volume growth	0.5	1.0	1.2	1.3	1.0	0.6	.
US	% volume growth	1.4	2.2	3.3	2.9	2.0	2.5	.
Japan	% volume growth	-2.8	-0.3	1.5	2.5	2.9	3.0	.
Expenditure and foreign trade								
Imports of goods and services	% volume growth	-3.6	-0.4	0.5	2.9	1.1	-0.5	.
Exports of goods and services	% volume growth	-3.1	-0.3	1.6	2.3	1.1	-1.2	.
Consumption	% volume growth	1.7	1.9	1.8	1.7	0.8	-0.1	.
Government	% volume growth	2.8	4.5	3.9	3.8	2.6	2.3	.
Households	% volume growth	1.3	0.5	0.9	0.7	-0.1	-1.4	.
Gross fixed capital formation	% volume growth	-2.2	-4.1	-3.8	-7.8	-5.4	-3.5	.
Businesses	% volume growth	-3.7	-5.1	-5.0	-8.7	-5.2	-3.4	.
Government	% volume growth	8.0	2.1	2.4	-3.0	-6.5	-3.7	.
Surplus of the nation on current transactions	in % GDP	4.0	-1.7	3.7	2.7	0.6	2.2	.
Production (value added)								
Producers of goods	% volume growth	-1.9	-2.0	0.0	-2.2	-1.0	-3.3	.
Producers of commercial services	% volume growth	0.1	0.1	0.3	0.0	-0.3	-1.2	.
Producers of non-commercial services	% volume growth	2.3	3.1	2.6	3.0	1.9	1.8	.
Prices, wages and interest rates								
Consumer price index	% change	3.8	3.5	3.3	3.1	2.4	2.0	2.0
Producers' prices manufacturing industry: output	% change	-3.7	-3.5	0.1	3.4	6.0	0.6	-0.2
Producers' prices manufacturing industry: input	% change	-5.8	-5.0	-0.9	4.5	9.2	-0.2	0.9
Crude oil, North Sea Brent	\$ per barrel	21.6	25.5	26.6	26.6	30.9	26.3	28.2
US dollar	euro	1.1	1.1	1.0	1.0	0.9	0.9	0.9
Monthly contract wages	% change	4.3	3.7	3.4	3.4	3.3	3.0	2.6
Call money	%	3.3	3.3	3.3	3.2	2.8	2.4	2.1
Average yield to maturity	%	4.9	5.0	4.5	4.2	3.7	3.6	3.8
Assets and financing								
CBS share price index ¹⁾	% change	5.2	-14.2	-31.0	7.9	-19.3	17.4	4.3
Savings	% change	12.0	10.0	11.0	10.0	11.0	11.0	.
Consumer credit	% change	-8.0	0.0	2.0	9.0	2.0	-1.0	.
Labour market								
Paid employment in full-time equivalents	% change	1.0	0.4	0.2	-0.2	0.0	-0.9	.
Hours worked by temporary workers	% change	-8.0	-4.0	-5.0	-4.0	.	.	.
Registered unemployment	%	3.8	3.9	4.3	4.3	5.1	5.4	.
Vacancies	x 1,000	178.0	162.0	115.0	121.0	124.0	125.0	.
Sentiment								
Producers' confidence manufacturing industry	level (%)	-2.3	-1.6	-0.8	-1.6	-5.7	-7.5	-6.4
Consumer confidence	level (%)	-4.8	-17.3	-27.3	-31.8	-36.0	-36.3	-35.0
Calendar and season								
Shopping days		76	74	79	77	76	75	79
Working days		63	61	66	64	63	61	66

¹⁾ Change on previous period.

Summary

The Dutch economy showed a decline in the second quarter of 2003. GDP volume fell by 1.2% compared with one year earlier. After adjustment for seasonal and calendar effects, quarter-on-quarter growth fell by 0.6% in the second quarter of 2003

GDP price increase

In the second quarter of 2003, the GDP price level was 3.5% higher than one year earlier. In the first quarter of 2003, price increases were also 3.5% higher than one year earlier. Inflation (measured by the consumer price index) levelled off in the second quarter of 2003, from 2.4% in the first quarter to 2.0% in the second quarter.

Labour productivity down again

Because of the delayed reaction of the labour market to the rapid deceleration of production growth, labour productivity was only 0.0% up in 2002.

The fall continued in the second quarter of 2003. Job growth shrank by 0.9% in the second quarter, pushing labour productivity down further. The number of job vacancies also decreased, while unemployment rose again.

Wage decrease

The wage rises decelerated further in the second quarter. The average wages per labour year in the second quarter of 2003 were 4.0% up on one year earlier. On average the year 2002 showed wage rises of 4.9%.

Operating surplus down again

The total value of the wage sum rose slightly faster in the second quarter than total income, pushing up the share of the wage sum in GDP.

The value of total net operating surplus – the income of enterprises and the self-employed – was 3.2% lower than in the second quarter of 2002. The first quarter of 2003 showed a rise in entrepreneurial income of 0,6%.

Investment still down

As in the preceding quarters, investment spending in the second quarter of 2003 was lower than one year earlier (–3.5%). Private sector investment was down (–3.4%). Public sector investment was also 3.7% down in the second quarter.

Consumption dropped

Household consumption fell by 1.4% in the second quarter of 2003. Consumption is very low in comparison with previous years. Consumers spent less on durable goods in particular (–3.6%).

Exports down

Exports in the second quarter showed a 1.2% smaller volume growth than in the same period last year. In the previous quarter exports were slightly up. The second quarter showed a stagnation in re-exports, i.e. goods produced abroad that are redistributed to

foreign countries by distribution companies in the Netherlands, such as computers and electronics. The exports of services were lower than one year earlier (–0.8%). Exports of goods produced in the Netherlands decreased (–2.1%) in the second quarter.

Imports also down in second quarter

Imports were also lower in the second quarter than one year earlier (0.5%). This was also partly caused by the decrease in re-exports.

Fall in manufacturing production

The production volume in the manufacturing industry in the second quarter was 3.0% smaller than one year earlier. In the first quarter of 2003 production figures were also lower. Practically all branches in manufacturing showed a fall in production, except for the oil and chemical industry.

Production in construction down again

In construction, volume growth in the second quarter of 2003 slowed down again, just as in previous quarters.

Fall in production commercial services

Production of commercial services was down in the second quarter, just as in the first quarter of 2003. In the period 1995–2000 this branch grew at annual rates of between 4 and 6%. In the hotel and restaurant, and temp agencies sectors, in particular the volume of value added was lower than one year earlier.

Growth in the communication sector was slightly lower in the second quarter and in the financial services, growth was again higher than in the previous quarter. Both branches are still growing.

Growth in non-commercial services still high

For non-commercial services volume growth was still high in the second quarter. General government, education and care showed average growth rates of 1.8%. Consequently, these branches were still amongst the fastest growing sectors of the Dutch economy.

2003-III: Stagnation continues, expectations less negative

The Dutch economy has not grown in the past two years. September 2003 data on the expectations of business enterprises do indicate an improvement for the near future, however. Consumer confidence is still low at –36 points on average, the same as in the second quarter of 2003. Willingness to buy is slightly lower, especially because consumers are more negative about their financial outlook. Consumer expectations regarding the economic climate are improving slightly, but still at their lowest since 1986.

Manufacturers remain pessimistic about the near future. Producer confidence, however, improved by 2.2 points in September. The level of producer confidence rose to a level of –4.8.

Dutch exports in July were the same as twelve months previously. Industrial output prices dropped slightly, therefore exports were slightly up compared with July 2002. The business sentiment survey shows an improvement of order intakes. Because of the importance of manufacturing in the development of total exports, this could indicate higher growth rates for Dutch exports in the near future.

Inflation was 2.1% in July and August 2003, 0.1 of a percent point higher than in May and June of 2003. Vegetables in particular cost more. Dutch inflation according to the European harmonised index was slightly up (2.2%) in August compared with July (2.1%). Therefore Dutch inflation is 0.1 of a percent point higher than inflation in Europe.

Staat 1
Conjunctuurindicatoren

	Eenheid	2002				2003		
		I	II	III	IV	I	II	III
Economische groei								
Nederland	% volumegroei	-0,1	0,2	0,7	0,1	-0,2	-1,2	.
Duitsland	% volumegroei	-0,2	-0,1	0,4	0,5	0,1	-0,2	.
EU-15	% volumegroei	0,5	1,0	1,2	1,3	1,0	0,6	.
VS	% volumegroei	1,4	2,2	3,3	2,9	2,0	2,5	.
Japan	% volumegroei	-2,8	-0,3	1,5	2,5	2,9	3,0	.
Bestedingen en buitenlandse handel								
Invoer goederen en diensten	% volumegroei	-3,6	-0,4	0,5	2,9	1,1	-0,5	.
Uitvoer goederen en diensten	% volumegroei	-3,1	-0,3	1,6	2,3	1,1	-1,2	.
Consumptie	% volumegroei	1,7	1,9	1,8	1,7	0,8	-0,1	.
Overheid	% volumegroei	2,8	4,5	3,9	3,8	2,6	2,3	.
Huishoudens incl. IZW huishoudens	% volumegroei	1,3	0,5	0,9	0,7	-0,1	-1,4	.
Bruto investeringen in vaste activa	% volumegroei	-2,2	-4,1	-3,8	-7,8	-5,4	-3,5	.
Bedrijven	% volumegroei	-3,7	-5,1	-5,0	-8,7	-5,2	-3,4	.
Overheid	% volumegroei	8,0	2,1	2,4	-3,0	-6,5	-3,7	.
Saldo lopende transacties met het buitenland	in % BBP	4,0	-1,7	3,7	2,7	0,6	2,2	.
Productie (toegevoegde waarde)								
Goederenproducenten	% volumegroei	-1,9	-2,0	0,0	-2,2	-1,0	-3,3	.
Producenten van commerciële diensten	% volumegroei	0,1	0,1	0,3	0,0	-0,3	-1,2	.
Producten van niet-commerciële diensten	% volumegroei	2,3	3,1	2,6	3,0	1,9	1,8	.
Prijzen, Cao-lonen en rentestanden								
Consumentenprijsindex	% mutatie	3,8	3,5	3,3	3,1	2,4	2,0	2,0
Producentenprijsindexcijfer industrie afzet	% mutatie	-3,7	-3,5	0,1	3,4	6,0	0,6	-0,2
Producentenprijsindexcijfer industrie verbruik	% mutatie	-5,8	-5,0	-0,9	4,5	9,2	-0,2	0,9
Aardolie, North Sea Brent	\$ per barrel	21,6	25,5	26,6	26,6	30,9	26,3	28,2
Amerikaanse dollar	euro	1,1	1,1	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9
Cao-lonen per maand	% mutatie	4,3	3,7	3,4	3,4	3,3	3,0	2,6
Daggeldrente	%	3,3	3,3	3,3	3,2	2,8	2,4	2,1
Rendement op staatsobligaties	%	4,9	5,0	4,5	4,2	3,7	3,6	3,8
Vermogen en financiering								
CBS-herbeleggingsindex ¹⁾	% mutatie	5,2	-14,2	-31,0	7,9	-19,3	17,4	4,3
Spaartegoeden	% mutatie	12,0	10,0	11,0	10,0	11,0	11,0	.
Verstrekt consumptief krediet	% mutatie	-8,0	0,0	2,0	9,0	2,0	-1,0	.
Arbeidsmarkt								
Arbeidsvolume van werknemers	% mutatie	1,0	0,4	0,2	-0,2	0,0	-0,9	.
Aantal uren van uitzendkrachten	% mutatie	-8,0	-4,0	-5,0	-4,0	.	.	.
Werkloze beroepsbevolking	%	3,8	3,9	4,3	4,3	5,1	5,4	.
Aantal vacatures	x 1 000	178,0	162,0	115,0	121,0	124,0	125,0	.
Stemming								
Producentenvertrouwen industrie	niveau (%)	-2,3	-1,6	-0,8	-1,6	-5,7	-7,5	-6,4
Consumentenvertrouwen	niveau (%)	-4,8	-17,3	-27,3	-31,8	-36,0	-36,3	-35,0
Kalender en seizoenen								
Koopdagen		76	74	79	77	76	75	79
Werkdagen		63	61	66	64	63	61	66

¹⁾ Veranderingen t.o.v. de voorgaande periode.

1. Macro-economisch beeld

De Nederlandse economie is in het tweede kwartaal van 2003 met 1,2% gekrompen. Dit is de grootste daling van het BBP-volume in twintig jaar. Het volume van het BBP in de eerste helft van dit jaar is daarmee 0,7% kleiner dan een jaar eerder. Het uitvoervolume is in het tweede kwartaal gekrompen met 1,2%. De bedrijfsinvesteringen daalden opnieuw. In het tweede kwartaal van 2003 hebben huishoudens minder geconsumeerd dan in hetzelfde kwartaal van vorig jaar. De overheidsconsumptie bleef groeien. De prijsstijging van het BBP bedroeg 3,5%. De werkgelegenheid en het aantal openstaande vacatures zijn verder gedaald en de werkloosheid is verder gestegen. Uit de indicatoren voor het derde kwartaal van 2003 komt een somber beeld van de economie naar voren, hoewel de verwachtingen minder negatief zijn.

De Nederlandse economische groei is in het tweede kwartaal van 2003 lager dan in het voorgaande kwartaal. De volumedaling van het bruto binnenlands product (BBP) bedroeg 1,2% ten opzichte van een jaar eerder. In het eerste kwartaal van 2003 was er een krimp van 0,2% ten opzichte van een jaar eerder.

Na correctie voor seizoen- en kalendereffecten bedroeg de kwartaal op kwartaalgroei in het tweede kwartaal van 2003 -0,6%. In het vierde kwartaal van 2002 en het eerste kwartaal van 2003 kromp de economie met telkens 0,3%. Nadat de Nederlandse economie begin 2001 begon te haperen, is nu drie kwartalen achtereen sprake van krimp. Volgens een veelgebruikte definitie is bij twee opeenvolgende kwartalen van negatieve groei sprake van een recessie.

De voortgaande groeivertraging komt ook naar voren in een aantal andere conjunctuurindicatoren. Zo is het consumentenvertrouwen in het tweede kwartaal van 2003 onverminderd negatief. Vooral het oordeel over de koopbereidheid verslechterde in het tweede kwartaal van 2003. Positief is het feit dat de stemming op de beurs verbeterde. De koersstijging op Nederlandse aandelen bedroeg in het tweede kwartaal 15%. De beursindex noteerde in het eerste kwartaal een dieptepunt.

De stagnatie van de economische activiteit is in de loop van 2002 steeds meer zichtbaar geworden op de arbeidsmarkt. Doorgaans reageert de arbeidsmarkt op bewegingen in de economische groei met een vertraging van ongeveer een jaar. Nadat de daling van de economische groei begin 2001 inzette, nam de werkgelegenheids groei in de loop van 2002 steeds verder af. In het tweede kwartaal van 2003 is het totaal aantal banen afgenomen met 0,3% ten opzichte van het tweede kwartaal van 2002. De werkgelegenheid, gemeten in voltijdbanen, daalde in het tweede kwartaal zelfs met 0,9%.

Het aantal vacatures is in het tweede kwartaal van 2003 licht gedaald. Gecorrigeerd voor seizoenseffecten stonden aan het

einde van dat kwartaal 114 duizend vacatures open. Dit zijn 3 duizend vacatures minder dan in het eerste kwartaal. De werkloosheid neemt versneld toe in de eerste helft van 2003. In het tweede kwartaal van 2003 telt Nederland gemiddeld 403 duizend werklozen. Ten opzichte van een jaar eerder groeide de werkloze beroepsbevolking met 116 duizend personen. In het tweede kwartaal is 5,4% van de beroepsbevolking werkloos. Voor het eerst sinds 1997 is de werkloze beroepsbevolking weer groter dan 400 duizend. Bijna een jaar geleden werd de grens van 300 duizend gepasseerd. Het laagste punt lag twee jaar geleden; toen telde Nederland 232 duizend werklozen.

2003-II: economie krimpt

In het tweede kwartaal van dit jaar is de Nederlandse economie met 1,2% gekrompen ten opzichte van het tweede kwartaal van 2002. De bedrijfsinvesteringen daalden in het tweede kwartaal opnieuw. De uitvoer van goederen en diensten is met 1,2% gekrompen. De consumptiegroei van gezinnen is in het tweede kwartaal afgenomen met 1,4%. De groei van de overheidsconsumptie daalde tot 2,3% en was daarmee de enige nog groeiende bestedingscategorie. De inflatie, afgemeten aan de consumentenprijsindex, liep iets terug in het tweede kwartaal van 2003. De prijsstijging van het BBP kwam uit 3,5%. Dit is gelijk aan het eerste kwartaal van 2003 en een fractie meer dan in 2002 toen de BBP-deflator 3,4% bedroeg. Tegenover het effect van de afnemende stijging van de consumentenprijsindex stond een verbetering van de ruilvoet.

De stijging van de totale door werkgevers betaalde loonsom (+3,1%) in het tweede kwartaal van 2003, lag hoger dan de waardestijging van het BBP (+2,3%). Het netto ondernemersinkomen lag in het tweede kwartaal 3,2% lager dan een jaar eerder.

Bestedingen: uitvoer en investeringen dalen

De investeringen in vaste activa zijn in het tweede kwartaal van 2003 opnieuw lager. Het investeringsvolume is 3,5% kleiner dan een jaar eerder. Er is minder geïnvesteerd in bedrijfsgebouwen, infrastructurele werken, machines, productie-installaties en vrachtauto's. De investeringen in computers en vervoermiddelen (exclusief vrachtauto's) zijn toegenomen. Er zijn meer personenauto's, schepen en vliegtuigen afgeleverd.

De investeringen van bedrijven en overheid daalden met 3,4% respectievelijk 3,7%. Dit betekent dat de overheidsinvesteringen nu drie kwartalen op rij afnemen. De bedrijfsinvesteringen dalen sinds het derde kwartaal van 2000.

Staat 2 Bruto binnenlands product

	2001		2002				2003	
	III	IV	I	II	III	IV	I	II
	<i>mld euro; prijsniveau 1995</i>							
Oorspronkelijk BBP	89,5	93,9	90,1	94,1	90,2	94,1	89,9	92,9
Kalendereffecten	0,0	0,3	0,5	0,0	-0,2	0,3	0,5	0,0
Gestandaardiseerd BBP	89,5	94,2	90,6	94,1	89,9	94,3	90,4	92,9
Seizoeneffecten	2,3	-2,3	1,3	-1,8	2,3	-2,3	1,3	-1,8
Conjunctuurrelevant BBP	91,9	91,9	91,9	92,2	92,3	92,0	91,7	91,2

De consumptie van huishoudens is in het tweede kwartaal van 2003 gekrompen met 1,4%. In het eerste kwartaal was de daling 0,1%. Dat was de eerste daling sinds het vierde kwartaal van 1993. De sterkste daling in het tweede kwartaal van 2003 doet zich voor bij de bestedingen aan duurzame goederen (-3,6%). Ook is aan de andere consumptiecategorieën zoals voeding en diensten minder uitgegeven.

De overheidsconsumptie is in het tweede kwartaal uitgekomen op 2,3%. In vergelijking met eerdere kwartalen vlak de groei af. De stijging bij openbaar bestuur en onderwijs is verminderd. De uitgaven aan zorg daarentegen stijgen onverminderd door. De overheidsconsumptie levert nog steeds een positieve bijdrage aan de economische groei.

Het volume van de uitvoer van goederen en diensten was in het tweede kwartaal van 2003 1,2% lager dan een jaar eerder. In de daaraan voorafgaande drie kwartalen was er nog sprake van een licht herstel van de uitvoer. De groei van de uitvoer kwam in het tweede kwartaal van 2003 lager uit dan die van de binnenlandse bestedingen. Het volume van de wederuitvoer is in het tweede kwartaal van 2003 gelijk gebleven. Dit zijn ingevoerde producten die Nederland weer verlaten nadat ze hooguit een kleine bewerking hebben ondergaan (bijvoorbeeld computers en toebehoren). In het eerste kwartaal van 2003 was er nog sprake van een stijging van 3,5%. De afgelopen jaren nam de wederuitvoer sterk toe, veel sterker dan de invoer van in Nederland geproduceerde goederen. Zo groeide het volume van de wederuitvoer in 2000 nog met 14,2%. Eind 2001 sloeg dit volledig om en ook in 2002 lag de volumegroei van de wederuitvoer lager. De uitvoer van Nederlandse producten daalde met 2,1% in het tweede kwartaal van 2003.

Bij de uitvoer van diensten daalde het volume met 0,8% in het tweede kwartaal van 2003. Ook in het eerste kwartaal daalde de uitvoer van diensten van 2003 met 0,8%. Het volume van de goederenuitvoer daalde in het tweede kwartaal met 1,2%. In het eerste kwartaal was nog sprake van een groei van het volume met 1,6%.

Invoer in tweede kwartaal lager

In het tweede kwartaal daalde het invoervolume van goederen en diensten met 0,5% ten opzichte van het tweede kwartaal van 2002. Onder andere de invoer van chemische producten, rubberen kunststofproducten, transportmiddelen en overige industriële producten daalde. Dit hing voor een deel samen met de terugval van de wederuitvoer.

Productie: krimp bedrijfsleven

In het tweede kwartaal is de productie van het bedrijfsleven, afgemeten aan de toegevoegde waarde, over een breed front ge-

daald. In de bouwnijverheid, de energiesector en in vrijwel alle branches van de industrie en de commerciële dienstverlening is de productie kleiner. Lichtpuntjes zijn er voor de chemie, de telecombedrijven en de financiële instellingen waar de productie is toegenomen. De productie van de zorg en de overheid is in het tweede kwartaal van 2003 gestegen.

De landbouw zag de productie in het tweede kwartaal van 2003 stagneren. Het volume van de toegevoegde waarde lag 0,3% hoger dan een jaar eerder. In het voorgaande kwartaal was er een krimp van 1,5%. Door een verslechtering van de afzetprijzen is de nominale toegevoegde waarde in het tweede kwartaal met 6,9% gedaald.

In de industrie was het productievolume in het tweede kwartaal 3,0% kleiner dan een jaar eerder. De productiedaling was relatief groot in de elektrotechnische- en machine-industrie. De aardolie- en chemische industrie lieten een verbetering van de productie zien.

In de bouwnijverheid was er in het tweede kwartaal van 2003 sprake van een krimp van de productie met 1,3%. In het eerste kwartaal van 2003 bedroeg de krimp hier 5,2%.

De commerciële dienstverlening liet een dalend productievolume zien ten opzichte van een jaar eerder (-1,2%). In de periode 1995-2000 kende deze bedrijfstak nog groeicijfers die lagen tussen 4% en 6%. In de handel en reparatie daalde het productievolume in het tweede kwartaal met 2,2%. De horeca kende een forse productiedaling van 5,2%. Bij de communicatiebedrijven is het groeitempo in het tweede kwartaal teruggevallen tot een groei van 1,6%. De financiële instellingen groeiden in het tweede kwartaal met 2,1%. Mede vanwege het aantrekkende beleggingsklimaat verbeterde de productie. Bij uitzendbureau's bedroeg de krimp 4,8% ten opzichte van het tweede kwartaal van 2002. In het voorgaande kwartaal werd hier een volumedaling van 4,6% geregistreerd.

Bij de niet-commerciële dienstverleners bleef de volumegroei in het tweede kwartaal voortduren. De overheid, het onderwijs en de zorgsector noteerden gemiddeld groeicijfers van 1,8%. Daarmee behoren deze bedrijfstakken tot de snelst groeiende sectoren van de Nederlandse economie.

Werkgelegenheid daalt

De groei van de werkgelegenheid is, gemeten in banen, in het tweede kwartaal omgeslagen in een daling. In het tweede kwartaal van 2003 is het aantal banen met 0,3% afgenomen ten opzichte van dezelfde periode in 2002. In het eerste kwartaal van 2003 groeide de werkgelegenheid nog licht met 0,1%. Alleen bij de overheid en in de zorgsector was in het tweede kwartaal nog sprake van een groeiende werkgelegenheid. De banengroei bedroeg hier respectievelijk 3,0% en 4,7%. In het bedrijfsleven daalde de werkgelegenheid over een breed front. Zo kende de

Staat 3
Bruto binnenlands product: ontwikkeling

	2001		2002				2003	
	III	IV	I	II	III	IV	I	II
	% volumemutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar							
Oorspronkelijk BBP	1,1	0,5	-0,1	0,2	0,7	0,1	-0,2	-1,2
Gestandaardiseerd BBP	1,1	0,5	0,2	0,2	0,4	0,1	-0,2	-1,2
	% volumemutatie t.o.v. de voorgaande periode							
Conjunctuurrelevant BBP	-0,1	0,0	0,0	0,4	0,1	-0,3	-0,3	-0,6

industrie een krimp van de werkgelegenheid in het tweede kwartaal van 3,0%. In de financiële en zakelijke dienstverlening bedroeg de krimp 2,5%. De krimp van de werkgelegenheid in de bouwnijverheid was 4,1%. Ook in de overige commerciële bedrijfstakken was in het tweede kwartaal sprake van een dalende werkgelegenheid.

Arbeidsproductiviteit daalt

Doordat de arbeidsmarkt vertraagd reageerde op de snelle groei-vertraging van de productie stagneerde in 2002 de arbeidsproductiviteit. In het tweede kwartaal van 2003 daalde de werkgelegenheid, gemeten in arbeidsjaren, met 0,9%. Dit betekent dat de werkgelegenheid minder snel daalde dan de productie, zodat de arbeidsproductiviteit afnam.

Loonkostenstijging zwakt af

De loonstijging is in het tweede kwartaal afgenomen. Het gemiddelde loon per arbeidsjaar lag 4,0% hoger dan een jaar eerder. Deze stijging is duidelijk minder dan het gemiddelde van 4,9% in 2002. In alle bedrijfstakken doet deze vertraging zich voor. De gemiddelde loonkostenstijging is nu het laagst in de handel, horeca en reparatie en het hoogst in de zorg en overige dienstverlening.

Aandeel loonsom in BBP hoger

De totale waarde van de loonsom steeg in het tweede kwartaal van 2003 sneller dan het totale inkomen. Het aandeel van de loonsom in het BBP is dan ook gestegen.

Ondernemersinkomen daalt

De waarde van het inkomen van ondernemingen en zelfstandigen, het netto exploitatieoverschot, is in het tweede kwartaal 3,2% lager dan een jaar eerder. In het eerste kwartaal van 2003 was nog sprake van een stijging van het ondernemersinkomen met 0,6%.

Ruilvoetverbetering

In het tweede kwartaal van 2003 was er sprake van een ruilvoetverbetering. De uitvoerprijzen daalden minder snel (-0,7%) dan de invoerprijzen (-1,8%).

Consumptieprijsstijging loopt terug

De inflatie, afgemeten aan de consumentenprijsindex, vlakke af tot 2,0% in het tweede kwartaal van 2003. In het eerste kwartaal van 2003 bedroeg de stijging nog 2,4%. De inflatie in Nederland komt daarmee steeds dichterbij de inflatie van de eurozone als geheel te liggen.

Nationale besparingen lager

Het beschikbaar nationaal inkomen kwam in het tweede kwartaal lager uit dan het bruto binnenlands product, doordat de primaire en secundaire inkomensstromen van Nederland met het buitenland per saldo een verslechtering lieten zien van 6,6 miljard euro. In vergelijking met het tweede kwartaal van 2002 nam het beschikbaar nationaal inkomen toe met 1,8 miljard euro. De consumptieve bestedingen stegen met 2,5 miljard euro, zodat de nationale besparingen 0,7 miljard euro lager uitkwamen dan een jaar eerder.

In het tweede kwartaal van 2003 was de waarde van de binnenlandse investeringen (inclusief voorraden) nagenoeg gelijk aan die van een jaar eerder. Daarmee bleven de besparingen achter bij de investeringen, zodat het nationaal inkomenssaldo in het tweede kwartaal van 2003 met 0,6 miljard euro is gedaald ten opzichte van een jaar eerder. Dit inkomenssaldo, dat ook gelijk is aan het saldo van de lopende transacties met het buitenland, kwam uit op een tekort van 2,5 miljard euro. De nationale besparingen liggen in het tweede kwartaal op een niveau van 20,9 miljard euro.

2003-III: beeld economie somber; verwachtingen minder negatief

De Nederlandse economie hapert al twee jaar. Wel zijn in september de verwachtingen van de ondernemers in de industrie voor de komende periode flink verbeterd.

Consumentenvertrouwen vrijwel stabiel

Het consumentenvertrouwen is in het derde kwartaal met gemiddeld -36 punten op vrijwel hetzelfde niveau gebleven als in het tweede kwartaal van dit jaar. Het oordeel van de consument over het economisch klimaat is licht gestegen, terwijl de koopbereidheid licht is afgenomen. Dit laatste komt mede doordat consumenten in september somberder zijn geworden over de financiële positie van hun eigen huishouden in de komende twaalf maanden. Sinds de start van deze reeks in 1986 zijn de consumenten hierover niet meer zo somber geweest.

Omzet industrie lager

De Nederlandse industrie heeft in de periode juli/augustus van dit jaar 4,1% minder omgezet dan in juli 2002. De binnenlandse omzet ligt 6,9% lager, de buitenlandse omzet 1,7% lager. Het producentenvertrouwen, de stemmingsindicator van de ondernemers in de industrie, is in september met 2,2 punten gestegen tot -4,8. Deze stijging is volledig het gevolg van een toename van de verwachte bedrijvigheid in de komende drie maanden.

Goederenuitvoer vrijwel gelijk

De waarde van de goederenuitvoer is in juli dit jaar vrijwel gelijk aan de goederenuitvoer in juli 2002. De uitvoerprijzen liggen voor deze maand iets lager dan een jaar eerder, terwijl het volume van de uitvoer van goederen iets hoger is dan in juli 2002. Een positief punt is dat de Conjunctuurtest laat zien dat de buitenlandse orderontvangst verbetert. Dit zou kunnen wijzen op een toekomstige toename van de goederenuitvoer.

Inflatie begin derde kwartaal hoger

Net als in juli van dit jaar is in augustus de inflatie 2,1%, dit is 0,1 procentpunt hoger dan in mei en juni van dit jaar. Verse groenten zijn ruim 11% duurder dan een jaar eerder, aardappelen zijn in augustus zelfs ruim 20% duurder dan een jaar geleden. Kleding is echter in augustus 2003 bijna 6% goedkoper dan in augustus 2002.

De Nederlandse inflatie volgens de Europees geharmoniseerde index is van juli op augustus iets opgelopen, van 2,1% naar 2,2%. De inflatie in Nederland ligt daarmee 0,1 procentpunt boven het gemiddelde in de Eurozone. De inflatie was het hoogst in Ierland, Griekenland en Spanje. De laagste inflatie is gemeten in Oostenrijk, Duitsland en Finland.

2. Bestedingen

De economische krimp in het tweede kwartaal van 2003 hangt aan de bestedingenkant allereerst samen met de gekrompen consumptie van huishoudens en de lagere investeringen. Daarnaast draagt het teruggelopen handelsoverschot met het buitenland bij aan de krimp: de uitvoer daalt sterker dan de invoer. Alleen de overheidsconsumptie vertoont nog groei, maar die stijging vlakkt wel af.

2.1 Consumptie huishoudens krimpt

Na een aantal kwartalen met een lage, maar stabiele groei laat de consumptie van huishoudens in 2003 een krimp zien. Het volume van de consumptieve bestedingen door huishoudens is in het tweede kwartaal 1,4% lager dan een jaar eerder. Alle hoofdgroepen van de consumptie worden door deze teruggang geraakt. In het eerste kwartaal bedroeg de krimp 0,1%. Een consumptiedaling in twee opeenvolgende kwartalen is niet meer voorgekomen sinds de economische crisis van begin jaren tachtig.

Zowel de goederenconsumptie (-2,2%) als de dienstenconsumptie (-0,5%) zijn in het tweede kwartaal gekrompen. In het eerste kwartaal kon de groei van de goederenconsumptie (+0,8%) de kleine daling van de dienstenconsumptie (-0,3%) nog compenseren.

Consumptie duurzame goederen flink in de min

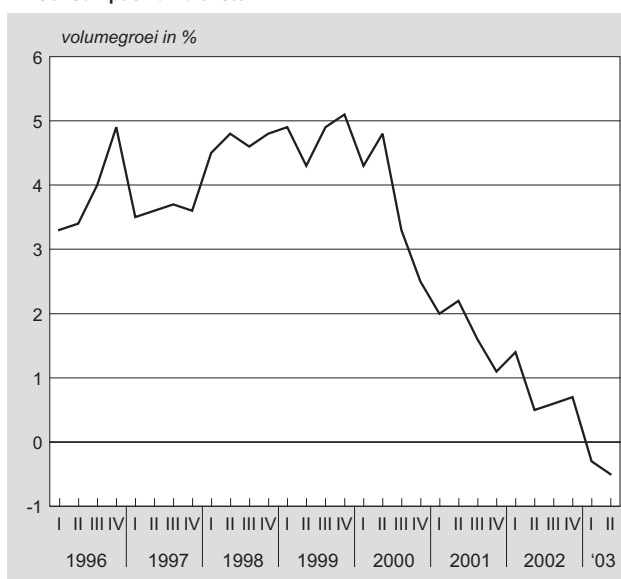
De grootste daler is de consumptie van duurzame goederen. Dit is opvallend, omdat juist deze categorie in het eerste kwartaal nog een kleine groei liet noteren (+0,4%). Alleen huishoudelijke apparaten en vervoermiddelen, waaronder auto's, scooters, fietsen en motoren, zijn in het tweede kwartaal meer aangekocht. Bij alle andere categorieën duurzame consumptiegoederen, zoals woninginrichting, kleding, schoeisel en huishoudelijke artikelen, is sprake van een daling. De grootste negatieve uitschieters zijn de bestedingen aan woninginrichting (-12,6%) en aan de categorie overige duurzame goederen (-9,4%). Onder de laatste groep vallen onder andere bouwmaterialen, computers, sieraden en sportartikelen.

Ook de categorieën voedings- en genotmiddelen en overige goederen zijn in het tweede kwartaal in de min geschoten. Het volume van de voedings- en genotmiddelen is 0,5% kleiner dan in het tweede kwartaal van 2002. In het eerste kwartaal liet deze categorie nog een plus zien van 1,2%. Het volume van de overige goederen laat in het tweede kwartaal een krimp zien van 1,9% ten opzicht van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Voor deze categorie was de groei in het eerste kwartaal nog 1,1%.

Daling dienstenconsumptie houdt aan

Het volume van de dienstenconsumptie is in het tweede kwartaal nog iets harder gekrompen dan in de eerste drie maanden van 2003. Na een daling van 0,3% in het eerste kwartaal, is het volume van de dienstenconsumptie over april, mei en juni 0,5% lager dan in hetzelfde kwartaal van 2002. Deze volumedalingen volgen op een periode van afnemende groeicijfers sinds 2000. In 1999 bereikte de groei van de dienstenconsumptie een top van 4,8%. Na deze piek is het stijgingstempo voortdurend teruggelopen, met respectievelijke groeicijfers in de afgelopen drie jaar van 3,7%, 1,7% en 0,8%. De belangrijkste oorzaken hiervan zijn de lagere uitgaven in de horeca, aan vervoer en communicatie en aan financiële en zakelijke diensten.

1. Consumptie van diensten

2003-III: consumentenvertrouwen licht verbeterd

Het consumentenvertrouwen heeft zich in augustus licht hersteld, maar bevindt zich nog wel op een historisch gezien laag niveau. Dit kleine herstel houdt stand in september, ondanks somberder verwachtingen van consumenten over hun financiële vooruitzicht.

Staat 4 Binnenlandse consumptieve bestedingen

	2002				2003	
	I	II	III	IV	I	II
	% volumemutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar					
Goederen, w.v.:	1,1	1,1	1,0	1,2	1,0	-2,2
Voedings- en genotmiddelen	0,7	0,5	0,8	2,0	-0,4	-0,5
Duurzame consumptiegoederen	1,7	2,2	0,8	1,1	2,8	-3,6
Overige goederen	0,4	0,2	1,4	0,4	-0,3	-1,9
Diensten	0,8	1,4	0,5	0,6	0,7	-0,5
Consumptieve bestedingen huishoudens inclusief IZWh (binnenlands)	0,9	1,2	0,7	0,9	0,9	-1,4
Consumptieve bestedingen huishoudens inclusief IZWh (nationaal)	0,8	1,3	0,5	0,9	0,7	-1,4

ten. De verbetering komt in zijn geheel voor rekening van het toegenomen vertrouwen in de toekomstige economische situatie. Waren er in juli nog ruim 40%-punt meer pessimisten dan optimisten over de ontwikkeling van de economie in de komende twaalf maanden, in augustus en september was deze meerderheid geslonken tot ongeveer 20%. De koopbereidheid is onveranderd gebleven op een laag niveau, dat vergelijkbaar is met dat van begin jaren tachtig.

Consument bezuinigt op luxe goederen en diensten

In het maandelijks Consumenten Conjunctuuronderzoek van het CBS wordt onder andere gevraagd waarop de consument als eerste bezuinigt bij een substantiële inkomensachteruitgang. De twee meestgenoemde categorieën, "vakantie en uitgaan" en "duurzame artikelen", worden ook werkelijk het zwaarst getroffen nu het minder gaat met de economie. Deze worden kennelijk als een luxe gezien waarop als eerste bezuinigd kan worden.

Het is opmerkelijk dat de auto buiten schot lijkt te blijven. Twintig jaar geleden dacht nog één op de vier consumenten als eerste aan de auto als bezuinigingspost. Nu is dat nog maar één op de elf. Ook dit komt tot uiting in de consumptiecijfers. Daar blijken de uitgaven aan vervoermiddelen tegen de stroom in nog steeds te groeien.

2.2 Groei overheidsconsumptie loopt terug

De groei van de overheidsconsumptie komt in het eerste en tweede kwartaal van 2003 beduidend lager uit dan in het voorgaande jaar. Voor het gehele jaar 2002 steeg de consumptie door de overheid met 3,8%. In het eerste halfjaar van 2003 blijft de groei beperkt tot 2,6% in het eerste en 2,3% in het tweede kwartaal. Alleen de uitkeringen in natura (m.n. zorguitgaven) blijven onveranderd fors stijgen. Ondanks de afvallende groei is de overheidsconsumptie in het tweede kwartaal de enige bestedingscomponent die nog toeneemt.

De overheidsconsumptie bestaat allereerst voor een groot deel uit door de overheid zelf geproduceerde diensten. Hiervan valt de groei terug. Deze zogenaamde consumptie uit eigen productie omvat de uitgaven aan collectieve goederen en diensten zoals defensie en openbare orde (de "collectieve consumptie") plus uitgaven die bestemd zijn voor specifieke groepen van de samenleving (de "individualiseerbare" consumptie, zoals onderwijs). In het tweede kwartaal van 2003 laten de collectieve consumptie (met 0,7%) en de individualiseerbare consumptie (met 0,5%) beduidend lagere groeicijfers zien dan het totaal.

De tweede component van de overheidsconsumptie wordt gevormd door de zogenaamde uitkeringen in natura. De groei hiervan blijft met 5,6% op een aanzienlijk hoger niveau. Dit betreft vooral de verstrekte vergoedingen van de overheid in het kader van de Ziektefondswet (ZFW) en de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ).

2.3 Investerings: daling vlakkt af

In het tweede kwartaal zijn de investeringen in vaste activa gedaald met 3,5% in volume. De daling blijft daarmee aanhouden, maar is minder groot dan in de voorgaande kwartalen. In het eerste kwartaal daalden de investeringen nog met 5,4%. De investeringsgroei in het tweede kwartaal van 2003 is bovendien gedrukt door een omvangrijk investeringsproject in het overeenkomstige kwartaal van het afgelopen jaar. Zonder dit project zou de volumedaling beperkt zijn gebleven tot -1,7%.

In het tweede kwartaal is minder geïnvesteerd in bedrijfsgebouwen, grond-, weg- en waterbouw, overig wegvervoer (zoals vrachtauto's) en machines en installaties. Bij computers trekken de investeringen inmiddels weer iets aan.

Investerings in woningen stabiel

In woningen is in het tweede kwartaal van 2003 evenveel geïnvesteerd als in het tweede kwartaal vorig jaar. In het eerste kwartaal van 2003 was de daling nog 2,5% en in heel 2002 liepen de investeringen in woningen nog met 3,7% terug.

De investeringsontwikkeling in het tweede kwartaal is negatief beïnvloed door de daling van de overdrachtsbelastingen. Overdrachtsbelastingen zijn belastingen op transacties (verkoop) van bestaande woningen en worden tot de investeringen in woningen gerekend. Wanneer deze overdrachtsbelastingen buiten beschouwing gelaten worden, groeien de investeringen in woningen met 1,2%. De investeringen in bedrijfsgebouwen dalen in het tweede kwartaal van 2003 met 5,2%. Het eerste kwartaal liet een daling zien van 12,1%. In 2002 zette deze daling in, met -5,6%. De markt lijkt hier voorlopig verzadigd, na jaren van groei.

Daling investeringen in infrastructuur houdt aan

De investeringen in infrastructuur zijn in het tweede kwartaal 4,1% lager dan een jaar eerder. Ook in het eerste kwartaal daalden de investeringen fors, met 12,1%. In 2002 zette de daling al in, met een krimp van 0,8%.

Weliswaar wordt er nog steeds gewerkt aan een aantal megaprojecten (Betuwelijn, Hoge Snelheids Lijn), maar de groei is er bij de investeringen in infrastructuur inmiddels uit.

Investerings in overige wegvervoermiddelen lager

Na een groei van 7,3% in het eerste kwartaal zijn de investeringen in overige wegvervoermiddelen 8% lager dan een jaar eerder. De afgelopen drie jaar zijn de aankopen van de overige wegvervoermiddelen alleen maar afgenomen.

Deze investeringscategorie bestaat onder andere uit bestelauto's, vrachtauto's, trekauto's en autobussen. De aankopen van bestelauto's dalen in het tweede kwartaal van 2003 met 12,3%. De aankopen van vrachtauto's en trekauto's lopen eveneens terug: vrachtauto's met 14,6% en trekauto's met 7,9%. In 2002 daalden de aankopen van vrachtauto's met 13,7% en die van trekauto's met 18,9%. Bij autobussen zijn de aankopen fors toegenomen, in het tweede kwartaal met 20,1% en in het eerste kwartaal 79,6%.

De investeringen in zakenauto's herstellen zich juist enigszins: ze groeien met 1,1%, na een daling in het eerste kwartaal van 5,5%. Enkele jaren terug kenden de investeringen in zakenauto's nog hoge groeipercentages, tussen de 12% en 19%.

In treinen en trams is evenveel geïnvesteerd als in hetzelfde kwartaal van vorig jaar. Volgens de huidige investeringsplannen van vervoerbedrijven zullen de investeringen in treinen en trams de komende jaren verder toenemen.

De investeringen in vliegtuigen liggen in het tweede kwartaal hoger dan een jaar eerder (+34,7%). Er is met name geïnvesteerd in een aantal nieuwe Boeings. Het investeringsniveau in vliegtuigen kan sterk fluctueren.

Stijging investeringen in computers

In het tweede kwartaal is 1,9% meer geïnvesteerd in computers dan een jaar eerder. Deze stijging is weliswaar minder dan de +6,2% van het eerste kwartaal, maar in computers wordt in ieder geval weer méér geïnvesteerd. Dit zijn de eerste stijgingen na jaren van teruglopende investeringen. Vorig jaar liepen de investeringen in computers nog terug met 10,9%.

Machines en installaties: opnieuw fors lager

In het tweede kwartaal lopen de investeringen in machines en installaties verder terug en nemen af met 12,6% in volume. Deze investeringen daalden in het eerste kwartaal al fors met 9,4%.

Zowel in het eerste als het tweede kwartaal is de investeringsgroei bij deze categorie sterk beïnvloed door grote investeringsprojecten in de overeenkomstige kwartalen een jaar eerder. Een omvangrijk investeringsproject in de chemische industrie in het overeenkomstige kwartaal vorig jaar heeft een negatief effect op de groei van de investeringen in machines. Wanneer dit project buiten beschouwing gelaten wordt, dalen de investeringen in machines en installaties in het tweede kwartaal met 1,4%. Het eerste halfjaar van 2003 zou zonder deze grote projecten een investeringsdaling te zien hebben gegeven van 0,7%.

Overige materiële activa: daling houdt aan

In het tweede kwartaal loopt de volumedaling van de investeringen in overige materiële activa op tot 5,1%. Het eerste kwartaal liet al een afname zien van 3,7%. Over heel 2002 is 5,3% minder geïnvesteerd in overige materiële activa. Tot deze investeringscategorie behoren onder andere meubilair, rekken, silo's, opslag-tanks, containers, pallets en dergelijke.

Immateriële activa: daling loopt op

De daling van de investeringen in software en andere immateriële activa neemt toe. Deze investeringen daalden in het tweede kwartaal met 3,6%, na een lichte afname in het eerste kwartaal (-0,4%). In 2002 werd er 5,9% minder geïnvesteerd in software en andere immateriële activa.

2.4 In- en uitvoer: eerste krimp export sinds 2002-III

Bij de buitenlandse handel is het invoervolume van goederen en diensten in het tweede kwartaal van 2003 0,5% kleiner dan in dezelfde periode van het voorafgaande jaar. In het eerste kwartaal was dit nog ruim 1% groter.

Het uitvoervolume is in het tweede kwartaal ruim 1% kleiner. Voor het eerst sinds het derde kwartaal van 2002 is de volumeontwikkeling van de uitvoer negatief.

Wederuitvoer blijft gelijk

De ontwikkelingen van de in- en uitvoervolumes hangen samen met dalingen bij de handel in zowel goederen als diensten. Het invoer- en uitvoervolume van diensten is in het tweede kwartaal bijna 1% kleiner dan een jaar eerder. Ook bij goederen is minder

in- en uitgevoerd, waarbij het uitvoervolume iets sterker gedaald is dan dat van de invoer (-1,2% respectievelijk -0,4%).

Bij de ontwikkeling van de goederenhandel speelt de wederuitvoer een belangrijke rol, zowel bij de import als bij de export. De wederuitvoer maakt ongeveer 40% uit van de totale goederenuitvoer. De rest van de goederenexport bestaat uit goederen die in Nederland worden geproduceerd. In het tweede kwartaal van 2003 is het volume van de wederuitvoer onveranderd gebleven ten opzichte van dezelfde periode in het voorafgaande jaar. In het eerste kwartaal van 2003 was het volume van de wederuitvoer nog bijna 4% groter. De ontwikkeling van de wederuitvoer heeft gevolgen voor de in- én uitvoer. De wederuitvoer bestaat namelijk uit goederen die uit het buitenland worden ingevoerd en, na hooguit een kleine bewerking, weer worden gedistribueerd naar andere landen. Vooral de productgroepen kantoormachines, medische meetapparatuur en radio's en tv's hebben een stijgende wederuitvoer in het tweede kwartaal. Deze producten hebben een relatief groot gewicht in de totale wederuitvoer.

Het uitvoervolume van de in Nederland geproduceerde goederen is in het tweede kwartaal van 2003 ruim 2% kleiner dan een jaar eerder. In het eerste kwartaal was het volume nog iets groter (+0,2%). Ook in 2002 liet de uitvoer van in Nederland geproduceerde producten al enkele malen een krimp zien, voor het eerst sinds lange tijd. De kwartaalcijfers in 2002 bedroegen achtereenvolgens -1,6%, -0,7%, +1,2% en -1,6%.

Het totale invoervolume van de productgroepen elektrotechnische machines en optische apparaten, waartoe ook de kantoormachines behoren, is in het tweede kwartaal van 2003 onveranderd gebleven. In het eerste kwartaal was er nog sprake van een groter invoervolume (bijna 5%). Verder zijn de invoervolumes van de chemische producten, landbouwproducten en transportmiddelen kleiner dan in dezelfde periode van vorig jaar.

Het totale uitvoervolume van elektrotechnische machines en optische apparaten daalt in het tweede kwartaal van 2003 met ruim 1%. Ook het volume van de chemische producten daalt met 1%. Deze groepen maken een groot deel uit van de totale uitvoer. In het eerste kwartaal was nog sprake van een ruim 3% grotere uitvoervolume van deze twee groepen samen.

Lichte verbetering van de ruilvoet

De ruilvoet is in het tweede kwartaal van 2003 licht verbeterd. Deze indicator weerspiegelt de verhouding tussen de uitvoerprijzen en de invoerprijzen. Bij een verbetering van de ruilvoet wordt de invoer relatief goedkoper dan de uitvoer. De prijzen van de uitvoer (-0,7%) zijn in het tweede kwartaal minder hard gedaald dan de prijzen van de invoer (-1,8%).

Staat 5
Bruto investeringen in vaste activa

	2002				2003	
	I	II	III	IV	I	II
	<i>mld euro</i>					
Bruto investeringen in vaste activa	23,3	24,7	20,6	23,6	22,5	24,3
Investeringen in schepen, vliegtuigen en in cultuur gebrachte activa	0,4	0,8	0,1	0,3	0,4	0,9
Grote projecten	0,5	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0
Bruto investeringen in vaste activa (geschoond)	22,5	23,4	20,5	23,3	22,1	23,5
	<i>% waardenmutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar</i>					
Bruto investeringen in vaste activa	2,2	-0,2	-0,6	-4,8	-3,1	-1,3
Bruto investeringen in vaste activa (geschoond)	0,3	-3,0	-0,4	-4,1	-1,6	0,0

3. Productie

Voor het eerst sinds het begin van 1993 is de groei van de Nederlandse economie negatief. Het volume van het BBP tegen basisprijzen is 1,0% kleiner dan een jaar eerder. Voor het eerste kwartaal van 2003 bedroeg dit percentage 0,0 en voor het jaar 2002 0,3. De laatste keer dat de economische groei op kwartaalbasis lager lag dan -1,0% was in het begin van de jaren tachtig. Toen bedroeg de terugval enkele kwartalen achtereenvolgend de 2%. De kwartaal op kwartaal groei van het BBP (gewaardeerd tegen marktprijzen) laat voor het derde kwartaal in rij een krimp zien (-0,6%). Vooral voor de goederenproducenten zijn het moeilijke tijden. De reële toegevoegde waarde is in het tweede kwartaal fors gedaald (-3,2%). Ook de producenten van commerciële diensten laten in het tweede kwartaal duidelijk negatieve cijfers zien. Bij de producenten van niet-commerciële diensten is de groei nog steeds positief, maar niet meer zo uitbundig als in 2002.

Groei goederenproducenten valt verder terug

Vanaf het derde kwartaal van 2001 is de groei bij de goederenproducenten in bijna alle kwartalen negatief. In de industrie, delfstofwinning, energie- en waterleidingsbedrijven en de bouwnijverheid is het productievolume in het tweede kwartaal van 2003 kleiner dan een jaar eerder. Het productievolume van de bouwnijverheid is met 1% gedaald. Dit is een minder sterke daling dan in het eerste kwartaal (-5%). De groei bij de producenten van commerciële diensten is duidelijk onder de nullijn terechtgekomen. Negatieve uitschieters zijn de horeca en de uitzendbureaus. Zowel in het tweede als in het eerste kwartaal laat het productievolume hier een duidelijke krimp zien. In vrijwel alle overige bedrijfstakken (maar vooral bij de handel en reparatie) zijn de groeicijfers van het productievolume in het tweede kwartaal ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar lager dan in het eerste kwartaal. Ondanks de bovengemiddelde groei van de producenten van niet-commerciële diensten krimpt het BBP-volume.

3.1 Landbouw: prijzen dalen

In het tweede kwartaal van 2003 is de productiewaarde van de landbouw, agrarische diensten, bosbouw en visserij 4% lager ten opzichte van het tweede kwartaal van 2002. Aan deze daling levert de veestapel een belangrijke bijdrage. Bij de melkveebedrijven is de productiewaarde gedaald met 12%. De verbruikswaarde van de landbouw daalt met bijna 2%. Deze daling is iets minder groot dan de productiewaarde die met 5% daalt. Hierdoor dalen per saldo de nominale toegevoegde waarde en het exploitatieoverschot met 10%. Het laatste is een resultante na aftrek van de betaalde lonen en wordt gezien als een indicator voor het inkomen van boeren.

Het prijsniveau van de totale landbouwproductie ligt gemiddeld in het tweede kwartaal van 2003 circa 5% lager dan een jaar eerder. In vrijwel de gehele landbouw zijn lagere prijzen gemeten. Uitzonderingen zijn bloemen en planten, waar de prijzen stijgen met 2%, fruit met 12% en overige dierproducten 5%. De richtprijs van melk voor de boeren is de laatste kwartalen flink gedaald. In het tweede kwartaal van 2003 is de prijs gemiddeld 9% lager. Vanwege deze daling houden boeren het melkvee langer aan om zodoende minder te investeren in nieuw melkvee. Daardoor daalt het aanbod van slachtvee.

Het totale productievolume van de landbouw in het tweede kwartaal van 2003 is ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder ongeveer gelijk gebleven. Groente (+5%), fruit (+4%) en bloemen en planten (+7%) behoren tot de grote stijgers in de sector. Bij de veestapel is de grootste afname te zien van 12%. Deze afname komt vooral voor rekening van de varkenshouderij en de overige dieren. Omdat het volume van het verbruik net als dat van de productie slechts marginaal is veranderd, resteert een hele lichte groei van de toegevoegde waarde.

3.2 Delfstoffenwinning: forse daling productie

De nominale productiewaarde van de delfstoffenwinning is in het tweede kwartaal van 2003 gedaald met 9% ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder. De waarde van het intermediair verbruik neemt in het tweede kwartaal met 12% af. Hierdoor neemt de nominale toegevoegde waarde van de delfstoffenwinning per saldo af met ruim 8%. In volume is de toegevoegde waarde tegen basisprijzen van de delfstoffenwinning 17% kleiner dan hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Over het eerste halfjaar van 2003 neemt het volume van de toegevoegde waarde van de delfstoffenwinning af met 1%. In het tweede kwartaal van 2003 stijgen de afzetprijzen met 9%. In de eerste zes maanden van 2003 liggen de productieprijzen gemiddeld bijna 10% hoger dan dezelfde periode van 2002.

Forse daling uitvoer van aardgas

Het afzetvolume van aardgas neemt in het tweede kwartaal van 2003 af met 17%. Deze daling is deels het gevolg van de relatief hogere gemiddelde temperatuur in het tweede kwartaal van 2003. De forse daling van de afzet van aardgas naar het buitenland is echter de belangrijkste oorzaak van de afzetsdaling. Waar de binnenlandse vraag naar aardgas met een afname van 6% bescheiden daalt, neemt de uitvoer van aardgas in het tweede kwartaal flink af met 28% ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder. In het tweede kwartaal wordt 3% minder aardgas ingevoerd.

Staat 6
Bruto toegevoegde waarde van drie groepen producenten: volume

	Aandeel in 2002	2002				2003		
		I	II	III	IV	I	II	
	%	% mutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar						
Goederenproducenten	30	-1,5	-1,9	-2,0	0,0	-2,2	-1,0	-3,3
Producenten van commerciële diensten	50	0,1	0,1	0,1	0,3	0,0	-0,3	-1,2
Producenten van niet-commerciële diensten	20	2,8	2,3	3,1	2,6	3,0	1,9	1,8
Bruto toegevoegde waarde (basisprijzen)	100	0,3	0,0	0,3	0,7	0,1	0,0	-1,0

De productie van aardgas daalt in volume hierdoor met 22% ten opzichte van het tweede kwartaal van 2002. Nominale neemt de productie van aardgas af met bijna 9%. De productieprijzen in het tweede kwartaal van 2003 is 15% hoger ten opzichte van het jaargemiddelde van 2002. Ten opzichte van dezelfde periode van het voorgaande jaar stijgt de productieprijzen met 17%. In het tweede kwartaal van 2003 neemt de ruwe aardolie- en aardgascondensaatproductie in volume licht toe met 1%. Over het eerste halfjaar van 2003 groeit het productievolume met 2%.

3.3 Industrie: productie kleiner, inkomen licht hoger

De productiewaarde van de industrie is in het tweede kwartaal bijna 2% lager dan een jaar eerder. Hiermee heeft het herstel in het eerste kwartaal van 2003 (bijna +4%) zich niet voortgezet. Deze terugval komt voornamelijk voor rekening van de afzetprijzen. In het tweede kwartaal van 2003 ten opzichte van het tweede kwartaal van 2002 zijn deze nog geen procent hoger. In het eerste kwartaal waren deze nog met bijna 5% gestegen. Het productievolume is in beide kwartalen gedaald. Nominale stijgingen doen zich nog slechts voor bij de chemische basisproductenindustrie (+5%), chemische eindproductenindustrie (+2%) en de transportmiddelenindustrie (+2%). Dalingen van 5% of meer zijn te zien bij de papierindustrie, de machinebouw en de elektrotechnische industrie.

Doordat de afzetprijzen van de industrie iets zijn gestegen en de verbruiksprijzen met ruim 1% dalen laat de bedrijfstakruilvoet een verbetering zien. Met uitzondering van de aardolieaffinaderijen en de chemische eindproductenindustrie zijn in alle overige branches van de industrie de afzetprijzen hoger of gelijk gebleven. Door verschillen in de ontwikkelingen van de bedrijfstakruilvoet per branche lopen de groeipercentages van het gevormde inkomen nogal uiteen. De grootste stijging van het gevormde inkomen is geboekt bij de aardolieaffinaderijen (+28%), maar ook de chemische basisproductenindustrie en de transportmiddelenindustrie profiteren van de gunstige prijsontwikkeling. Ondanks het kleinere productievolume en een vrijwel gelijk gebleven productiewaarde is door het gunstige prijseffect bij de voedings- en genotmiddelenindustrie (+10%), de rubber- en kunststofindustrie (+7%) en de basismetaal (+11%) eveneens een opvallende nominale groei geboekt. Alleen bij de chemische eindproductenindustrie en in mindere mate bij de papierindustrie is er sprake van een ruilvoetverslechtering.

Per saldo resulteert in het tweede kwartaal van 2003 een daling van de reële toegevoegde waarde van de industrie van 3,0%. Dit is het achtste achtereenvolgende kwartaal dat het volume van de

toegevoegde waarde van de industrie terugloopt ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. In vrijwel alle branches is het productievolume kleiner. In de elektrotechnische industrie zelfs ruim 8%. Een positieve uitschieter is de aardolie-industrie. Daarnaast is alleen bij de chemische basisproductenindustrie, de chemische eindproductenindustrie en de transportmiddelenindustrie het productievolume licht gestegen.

2003-III: Daling industriële productie

In de periode juli–augustus 2003 is door de industrie 2,5% minder geproduceerd dan in dezelfde periode een jaar eerder. Deze daling is sterker dan in de eerste helft van dit jaar. Vergeleken met de eerste helft van dit jaar ligt de voor seizoen gecorrigeerde productie in de periode juli–augustus 1,9% lager. Het gemiddelde productieniveau ligt in de periode januari–augustus 2003 1% onder het gemiddelde niveau van het jaar 2002.

Volgens de uitkomsten van de Conjunctuurtest zijn de producenten in september minder negatief. Met name over de verwachte bedrijvigheid in de periode september–november zijn de ondernemers positief gestemd. Het producentenvertrouwen herstelde zich in het derde kwartaal dan ook van –10,1 in juni tot –4,8 in september.

De index van de orderpositie bereikte in september met 90,1 het laagste punt sinds de introductie in 1989. De ondernemers in de industrie beoordelen daarom zowel de orderontvangsten als de orderpositie aanhoudend als ongunstig.

Ten slotte daalde volgens de uitkomsten van de Conjunctuurtest de bezettingsgraad aan het begin van het derde kwartaal 2003 verder naar 81,2, het laagste niveau sinds januari 1994.

2003-III: Prijzen industrie lopen weer iets op

De prijzen van Nederlandse industriële producten zijn in de maanden juni tot en met augustus van dit jaar met 0,6% gestegen ten opzichte van dezelfde maanden vorig jaar. De prijzen liggen daarmee gemiddeld 0,5% hoger dan het niveau van 2002. Ten opzichte van de eerste vijf maanden zijn de prijzen echter met 2,2% gedaald. De laatste maanden vertonen ze weer een stijgend verloop. Op de buitenlandse markt liggen de prijzen de laatste maanden echter nog altijd aanzienlijk lager dan in het begin van het jaar.

Ook de verbruiksprijzen zijn in de afgelopen drie maanden gedaald in vergelijking met de prijzen in de periode januari–mei. De totale daling van de prijzen voor grond- en hulpstoffen bedraagt 2,7%. Dit is met name het gevolg van de sterke daling

Staat 7

Industrie: bezettingsgraden, productiebelemmeringen, producentenvertrouwen en productiegroei

	2002				2003		
	I	II	III	IV	I	II	III
	%						
Bezettingsgraad	83,3	83,0	82,9	82,9	82,3	81,9	81,2
Productiebelemmeringen							
nee	80	80	78	78	80	76	76
ja	20	20	22	22	20	24	24
<i>te weten, als gevolg van:</i>							
onvoldoende vraag	13	13	14	15	15	18	19
tekort aan arbeidskrachten	2	2	3	2	1	1	1
te geringe capaciteit	2	1	1	2	1	2	2
overige belemmeringen	3	4	4	3	3	3	2
Producentenvertrouwen	-2,3	-1,6	-0,8	-1,6	-5,7	-7,5	-6,4
Productiegroei	-2,7	-1,9	0,0	-1,9	-2,0	-3,0	.

(4,1%) van de verbruiksprijzen uit invoer. De binnenlandse prijzen voor grond- en hulpstoffen dalen eveneens. Deze daling blijft echter beperkt tot 1,0%. De totale verbruiksprijzen liggen in 2003 3,0% boven het niveau van 2002.

3.4 Voeding: lichte ruilvoetverbetering

De productiewaarde van de voedings- en genotmiddelenindustrie in het tweede kwartaal van 2003 is bijna 2% lager dan een jaar eerder. Groei is alleen gemeten in de drankenindustrie. In de zuivelindustrie en in de koffie- en theeverwerkende industrie blijft de productiewaarde gelijk aan die van het vorig jaar. Bij alle andere activiteiten is de productiewaarde teruggelopen. Over het algemeen zijn de kosten meer gedaald dan de opbrengsten, waardoor de nominale toegevoegde waarde 10% hoger uitkomt. Gemiddeld genomen zijn de prijzen van het verbruik 3% lager ten opzichte van het jaargemiddelde van 2002. De afzetprijzen van de voedings- en genotmiddelenindustrie zijn gemiddeld met nog geen procent gestegen. De prijzen van producten uit de visverwerkende industrie en de tabaksverwerkende industrie zijn sterker gestegen dan gemiddeld. Voor groente, zuivel, graan, overige voedingsmiddelen en koffie en thee is er minder betaald. De daling van de koffie- en theeprijzen die in januari 2001 is ingezet gaat onverminderd door.

Het productievolume in het tweede kwartaal van 2003 ten opzichte van hetzelfde kwartaal van 2002 is bijna 3% lager. Slachterijen hebben aanzienlijk ingeleverd vanwege minder aanbod van koeien, varkens en pluimvee. Mede door de klassieke vogelpest-epidemie is het volume van de slachterijen met 9% gedaald. In de koffie- en theeverwerkende en drankenindustrie is de productie-groei met 2% het hoogst. Voor de totale voedings- en genotmid-delenindustrie daalt het volume van het verbruik met 3%. Per saldo krimpt de reële toegevoegde waarde eveneens met 3%.

3.5 Papierindustrie: productiedaling sterker

In het tweede kwartaal van 2003 is, ten opzichte van hetzelfde kwartaal van 2002, de productiewaarde in de totale papierindustrie met ruim 5% gedaald. De prijzen zijn in deze periode met bijna 0,5% gedaald. Het verbruik in de papierindustrie is iets meer in waarde gestegen dan de productie. Hierdoor neemt de nominale toegevoegde waarde af met ruim 6%. Dit resulteert in een forse daling van het exploitatieoverschot. Het bijna 5% kleinere productievolume is de belangrijkste oorzaak van de waardedaling van de productie. Voor het eerste halfjaar is het productievolume ruim 4% kleiner.

De totale papierindustrie is onder te verdelen in de papierindustrie, papierwarenindustrie en de drukkerijen en uitgeverijen. De productiewaarde in de papierindustrie is met ruim 6% gedaald. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door een afname van het productievolume. Omdat de prijzen van het verbruik zijn gestegen en de prijzen van de productie in lichte mate zijn gedaald, is er een ruilvoetverslechtering opgetreden. Hierdoor is de nominale toegevoegde waarde in het tweede kwartaal met ruim 13% gedaald. De ruilvoetverslechtering in het eerste kwartaal was minder sterk. Voor het eerste halfjaar neemt de nominale toegevoegde waarde af met ruim 8%.

In de papierwarenindustrie is de productiewaarde in het tweede kwartaal van 2003 bijna 2% hoger dan in hetzelfde kwartaal van 2002. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door een prijsstijging van de productie van bijna 2%. Het productievolume is vrijwel onveranderd gebleven. Omdat de prijzen van de productie met ruim 2% zijn gestegen en de prijzen van het verbruik licht zijn gedaald, is er een ruilvoetverbetering opgetreden. Bij de papierwaren is hierdoor de nominale toegevoegde waarde toegenomen met ruim 6%. In het eerste kwartaal was er een soortgelijke ontwikkeling te zien. Voor het eerste halfjaar komt de stijging van de nominale toegevoegde waarde uit op bijna 7%.

De drukkerijen en uitgeverijen vormen de grootste groep in de papierindustrie. In het tweede kwartaal van 2003 is de productiewaarde met ruim 7% gedaald. De prijzen dalen in deze periode met bijna 1%. Het productievolume is ruim 6% kleiner.

De drukkerijen en uitgeverijen (grafische industrie) kampen met een terugloop in de binnenlandse en buitenlandse orderontvangsten. De buitenlandse markt maakt ongeveer 15% uit van de totale omzet van de drukkerijen en uitgeverijen. De stemming van de ondernemers over de orderpositie en de orderontvangsten is pessimistisch.

3.6 Aardolie-industrie: minder forse inkomensvorming

In het tweede kwartaal van 2003 is, ten opzichte van dezelfde periode van vorig jaar, de nominale toegevoegde waarde van de aardolie-industrie met bijna 28% toegenomen. De stijging in het eerste kwartaal was nog ruim 154%. Fluctuaties van de toegevoegde waarde worden onder andere veroorzaakt door uiteenlopende verbruiks- en afzetprijzen. In het tweede kwartaal ontwikkelen de afzetprijzen zich minder negatief (bijna -10%) dan de verbruiksprijzen (bijna -13%). In het eerste kwartaal van 2003 liepen de afzetprijzen en verbruiksprijzen zelfs 10% uiteen. In het tweede kwartaal hebben de bovenstaande prijsontwikkelingen gezorgd voor een verbetering van de ruilvoet en daardoor deels voor een toename van het gevormde inkomen.

De productiewaarde in het tweede kwartaal is gelijk gebleven, terwijl het productievolume juist met ruim 11% is gestegen. Dit verschil kan verklaard worden door de bovengenoemde prijsdaling van de productie.

3.7 Chemische basisproducten: lagere nominale groei

De productiewaarde van de chemische basisproductenindustrie in het tweede kwartaal van 2003 is ruim 5% hoger dan in hetzelfde kwartaal van 2002. Dit is ruim lager dan de nominale groei in het eerste kwartaal van 2003. In het eerste kwartaal is een stijging van ruim 24% waargenomen. Dit geeft een iets vertekend beeld. De absolute niveaus van de productiewaarde zijn in het eerste en tweede kwartaal van 2003 vrijwel gelijk. Door het lage niveau van de productiewaarde in het eerste kwartaal van 2002 valt de ontwikkeling ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder voor het eerste kwartaal van 2003 hoger uit dan in het tweede kwartaal. Vooral de petrochemie, de grootste branche binnen de chemische basisproductenindustrie, is in het tweede kwartaal verantwoordelijk voor de groei. In het eerste kwartaal van 2003 hebben alle branches een hoge nominale groei van de productiewaarde laten zien.

Het productievolume is in het tweede kwartaal van 2003 ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder bijna 2% groter. In het eerste kwartaal van 2003 was het productievolume nog met bijna 11% toegenomen. Met uitzondering van de petrochemie is in alle overige branches het productievolume in het tweede kwartaal ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder ongeveer 4% kleiner. In het eerste kwartaal was deze nog gemiddeld 11% groter. Het productievolume van de petrochemie is in zowel het tweede als eerste kwartaal gestegen met respectievelijk 6% en 11%. De productieprijzen zijn in het tweede kwartaal van 2003 vergeleken met het tweede kwartaal van 2002 ruim 3% hoger. In het eerste kwartaal van 2003 was nog een stijging van bijna 13% waargenomen. Omdat de gemiddelde prijs van het verbruik in het tweede kwartaal minder stijgt (bijna 3%) dan de productieprijs (ruim 3%), loopt de toegevoegde waarde met 6% harder op.

Sterk verschillende nominale ontwikkelingen

De toegevoegde waarde laat bij de twee belangrijkste branches van de chemische basisproductenindustrie sterk uiteenlopende ontwikkelingen zien. Bij de overige basischemie daalt deze in het

tweede kwartaal met 14%, bij de petrochemie is een stijging van 22% waargenomen. De ontwikkelingen lopen uiteen door zowel de volumeontwikkelingen (overige basischemie -5% en de petrochemie +7%) als de ontwikkelingen van de afzetprijzen en de verbruiksprijzen. Ook in het eerste kwartaal liepen de ontwikkelingen uiteen, vooral door de afzetprijzen en de verbruiksprijzen. Het volume van de toegevoegde waarde is in beide branches ongeveer 11% groter.

Ruilvoet licht verbeterd

De afzetprijzen van de chemische basisproductenindustrie stijgen in het tweede kwartaal van 2003 met ruim 3%, tegen een stijging van de verbruiksprijzen met bijna 3%. In het eerste kwartaal was dit nog andersom. Binnen de branches zijn de ontwikkelingen sterk verschillend. Bij de petrochemie is de ruilvoet verbeterd: tegenover gestegen afzetprijzen (in het tweede kwartaal +4% en in het eerste kwartaal +20%) staan minder gestegen verbruiksprijzen (respectievelijk +2% en +17%). Bij de anorganische basischemie en de overige basischemie lopen de verbruiksprijzen juist meer op dan de afzetprijzen, wat resulteert in een ruilvoetverslechtering. Vooral bij de overige basischemie is deze zeer sterk. De afzetprijzen nemen hier in het tweede kwartaal gemiddeld met 2% toe (3% in het eerste kwartaal), maar door de sterk gestegen afzetprijzen bij de petrochemie lopen de verbruiksprijzen van de overige basischemie sterk op, in het tweede en eerste kwartaal met respectievelijk 5% en 13%.

Volume toegevoegde waarde minder snel gegroeid

Het volume van de toegevoegde waarde is in het tweede kwartaal van 2003 ten opzichte van het tweede kwartaal 2002 met 2% toegenomen. Dit is ruim lager dan de 11% groei in het eerste kwartaal van 2003. In het eerste kwartaal hadden alle branches een positieve bijdrage aan deze groei. In het tweede kwartaal groeit alleen de petrochemie (+7%). De reële toegevoegde waarde van de anorganische basischemie en de overige basischemie is gedaald met respectievelijk 6% en 4%. Die van de mest- en stikstofindustrie is gelijk gebleven.

Waarde in- en uitvoer licht gestegen

De buitenlandse afzet van chemische basisproducten is in het tweede kwartaal van 2003 bijna 2% hoger dan in hetzelfde kwartaal een jaar eerder. In het eerste kwartaal van 2003 was deze nog 14% hoger dan in het eerste kwartaal van 2002. In het tweede kwartaal is het volume van de uitvoer met bijna 2% afgenomen, de prijzen van de buitenlandse afzet zijn met bijna 4% gestegen. In het eerste kwartaal zijn het volume en de afzetprijzen met respectievelijk 6% en 9% toegenomen.

De invoer laat een zelfde beeld zien en stijgt in het tweede kwartaal met bijna 2%. Dit is ruim lager dan de groei van 13% in het eerste kwartaal van 2003. Het volume van de invoer is in het tweede kwartaal met ruim 2% gedaald, de prijzen zijn met 4% gestegen. In het eerste kwartaal zijn voor het volume en de prijzen ontwikkelingen van respectievelijk +4% en +9% waargenomen.

3.8 Eindchemie: kleine nominale groei

De productiewaarde van de chemische eindproductenindustrie in het tweede kwartaal van 2003 is bijna 2% hoger dan in dezelfde periode een jaar eerder. In het eerste kwartaal van 2003 was deze ook hoger, bijna 1%. De afzetprijzen binnen deze industrie zijn in zowel het tweede als eerste kwartaal in vergelijking met hetzelfde kwartaal van 2002 met ruim 1% gedaald. De verbruiksprijzen zijn gemiddeld 3% hoger. De hogere prijzen voor de grondstoffen vanuit de petrochemie zijn de belangrijkste oorzaak. Hierdoor daalt de nominale toegevoegde waarde in het tweede kwartaal met bijna 8% en in het eerste kwartaal met bijna 10%.

Productievolume groter

Het productievolume van de chemische eindproductenindustrie is in het tweede kwartaal van 2003 3% groter dan in hetzelfde kwartaal een jaar eerder. In het eerste kwartaal van 2003 was het productievolume ook groter, namelijk 2%. Dit is vrijwel gelijk aan de groei in 2002. Het verbruik in het tweede kwartaal groeit in volume iets meer dan de productie. De toegevoegde waarde neemt hierdoor met minder dan 3% toe. In het eerste kwartaal was dit andersom. De productiegroei van de farmaceutische producten en de overige chemische eindproducten is in het tweede kwartaal iets lager dan in het eerste kwartaal maar nog steeds positief. Voor de productgroepen verf en zeep is de daling van de productiegroei van ongeveer 6% in het eerste kwartaal omgeslagen in een groei van 6% in het tweede kwartaal.

De consumptie van chemische eindproducten is in het tweede kwartaal van 2003 in volume gestegen met bijna 4%. Dit is iets lager dan de toename van ruim 5% in het eerste kwartaal. Het volume van de uitvoer en de invoer is in het tweede kwartaal gelijk gebleven ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. In het eerste kwartaal waren beide nog met ongeveer 5% gestegen. Vooral bij de productgroepen farmaceutische industrie en in mindere mate de overige chemische eindproducten heeft de terugval van de groei in de uit- en invoer plaatsgevonden.

3.9 Rubber en kunststof: productiewaarde gelijk

In het tweede kwartaal van 2003 is de productiewaarde van de rubber- en kunststofindustrie gelijk aan die van het tweede kwartaal van 2002.

Staat 8
Toegevoegde waarde van de chemische basisproductenindustrie

	Aandeel in 2002	Volume			Waarde						
		2002	2003	I	II	I-II	2002	2002	I	II	I-II
		% mutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar									
Anorganische basischemie	4	0	11	-6	4	-22	0	9	4		
Overige basischemie	36	3	11	-4	3	-14	-23	-14	-19		
Petrochemie	56	4	10	7	8	-13	52	22	35		
Mest- en stikstofindustrie	4	-11	18	0	7	-24	23	9	15		
Chemische basisproductenindustrie	100	2	11	2	6	-14	16	8	12		

taal in 2002. In het eerste kwartaal van 2003 was de productiewaarde nog 1% hoger in vergelijking met hetzelfde kwartaal een jaar eerder. De verbruikswaarde is in het tweede kwartaal ruim 3% lager, zodat per saldo de nominale toegevoegde waarde bijna 7% hoger uitkomt. Dit kan worden verklaard door het verloop van de prijzen. De afzetprijzen van de rubber- en kunststofindustrie zijn in het tweede kwartaal ruim 4% hoger. Hiertegenover staat een stijging van de verbruiksprijzen van bijna 1%, wat resulteert in een prijseffect van +12% voor de toegevoegde waarde.

De reële toegevoegde waarde en het verbruik binnen de rubber- en kunststofindustrie nemen in het tweede respectievelijk eerste kwartaal van 2003 met ruim 4% en bijna 3% af. Het uitvoer- en invoervolume is in het tweede kwartaal met 3% afgenomen. In het eerste kwartaal zijn beide met 1% gedaald.

2003-III: Productie in chemische industrie blijft stijgen

De chemische industrie onttrekt zich nog altijd aan het negatieve beeld van de industrie. De productie ligt in 2003 4,5% hoger dan in 2002. In de periode juni-augustus is bijna 5% meer geproduceerd dan in dezelfde periode een jaar eerder. De voor seizoen gecorrigeerde productie ligt in deze periode 0,4% hoger dan in de eerste vijf maanden van 2003.

Ook de verwachtingen voor de toekomst zijn in de chemische industrie positief. Per saldo 16% van de ondernemers verwachten een toename van de productie in de maanden september tot en met november, zo blijkt uit de Conjunctuurttest. In het derde kwartaal ontvingen de ondernemers minder orders. De ondernemers blijven negatief gestemd over de orderontvangst.

2003-III: Prijzen chemische producten gedaald

Na de prijsstijgingen van de chemische producten in de eerste vier maanden van dit jaar zijn de prijzen in de daarop volgende vier maanden weer wat gedaald. In de maanden juni tot en met augustus liggen de afzetprijzen gemiddeld 0,4% lager in vergelijking met dezelfde maanden vorig jaar. Ten opzichte van de eerste vijf maanden van 2003 bedraagt de prijsdaling 3,1%. Vergelijken met het gemiddelde prijsniveau in 2002 liggen de prijzen in de periode juni-augustus 0,9% hoger.

Ten opzichte van de prijzen een jaar eerder was er in de periode juni-augustus van dit jaar sprake van een daling van de afzetprijzen op de buitenlandse markt met 1,6%. Op de binnenlandse markt daarentegen stegen de prijzen met 3%.

De prijzen van grond- en hulpstoffen zijn in de laatste maanden eveneens gedaald. De prijzen lagen in de maanden juni tot en met augustus 4,4% lager dan in de eerste vijf maanden van dit jaar. Ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder liggen de prijzen nog wel 3,1% hoger. Net als bij de afzetprijzen daalden hier de prijzen op de buitenlandse markt terwijl de binnenlandse verbruiksprijzen stegen.

3.10 Metaalindustrie: nominale waarde lager

In het tweede kwartaal van 2003 is de productiewaarde van de metaalindustrie bijna 3% gedaald ten opzichte van het tweede kwartaal van 2002. In het eerste kwartaal was deze nog gelijk gebleven. Bij de branches binnen de metaalindustrie zijn grote verschillen te zien in de ontwikkelingen van de productiewaarde. Zo doet de ferro-industrie het goed en daalt de productiewaarde van de non-ferro-industrie en de metaalproductenindustrie. Het productievolume daalt in zowel het tweede als het eerste kwartaal van 2003 met bijna 4%. De afzetprijzen stijgen in het tweede kwartaal met ruim 1% en in het eerste kwartaal met ruim 3%.

Binnen de metaalindustrie lopen de ontwikkelingen duidelijk uiteen. Zo is de nominale toegevoegde waarde van de basismetaal-

industrie in het tweede kwartaal gestegen (+11%), maar dit is lager dan de toename in het eerste kwartaal (+29%). De terugval van de groei komt voor rekening van het verloop van de productieprijzen. Ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder stijgen de productieprijzen in het tweede kwartaal veel minder dan in het eerste.

De basismetaalindustrie is onder te verdelen in ferro-industrie en non-ferro-industrie. Bij de ferro-industrie is de toegevoegde waarde (nominale) sterk gestegen, bij de non-ferro-industrie is deze juist sterk gedaald. De metaalproductenindustrie laat in zowel het tweede als in het eerste kwartaal van 2003 juist een lagere groei zien van de toegevoegde waarde (-6%).

Ruilvoet basismetaalindustrie vrijwel gelijk

De verbruiksprijzen binnen de metaalindustrie liggen in het tweede kwartaal van 2003 ruim 1% hoger dan in het tweede kwartaal van 2002. Voor de afzetprijzen is ook een stijging van ruim 1% waargenomen met als resultaat een gelijk gebleven ruilvoet. In het eerste kwartaal van 2003 was deze nog licht verbeterd. Bij de onderliggende branches zijn verschillende ontwikkelingen te zien, die grotendeels verklaard kunnen worden door het verschillende verloop van de afzet- en verbruiksprijzen. De afzetprijzen van de ferro-industrie lopen iets terug maar ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder zijn deze toch sterk toegenomen; in het tweede kwartaal van 2003 met bijna 7% en in het eerste met ruim 14%.

De ruilvoet is in zowel het tweede als in het eerste kwartaal dan ook sterk verbeterd. Binnen de non-ferro-industrie dalen de afzetprijzen sneller dan de verbruiksprijzen. Het verbruik binnen de metaalproductenindustrie wordt door de hogere afzetprijzen van de ferro-industrie duurder. In het tweede kwartaal met bijna 3% en in het eerste met bijna +4%. Hier staat een afzetprijsstijging van minder dan 2% tegenover, waardoor ook hier sprake is van een ruilvoetverslechtering.

3.11 Machine-industrie: productiegroei lager

De productiewaarde van de machine-industrie is in het tweede kwartaal van 2003 bijna 5% lager dan in hetzelfde kwartaal een jaar eerder. In het eerste kwartaal was deze daling bijna 4%. In het tweede kwartaal daalt de verbruikswaarde sneller, met bijna 6%. Het gevormde inkomen (de totale toegevoegde waarde) daalt met ruim 2% minder snel.

De ruilvoet van de machine-industrie is in het tweede kwartaal licht verbeterd. De afzetprijzen zijn 1% hoger dan in hetzelfde kwartaal van 2002. De verbruiksprijzen zijn in het tweede kwartaal gelijk gebleven.

Het productievolume van de machine-industrie is in het tweede respectievelijk eerste kwartaal van 2003 bijna 6% en bijna 5% kleiner. Hiermee is de daling van het productievolume, die inzette in het tweede halfjaar van 2001, voortgezet. Het de toegevoegde waarde daalt in dezelfde mate.

Het volume van de investeringen in producten van de machine-industrie (machines en onderdelen van machines) is in het tweede respectievelijk eerste kwartaal van 2003 bijna 18% en ruim 13% kleiner. Deze daling is vooral een gevolg van het in gebruik nemen van grote, incidentele investeringsprojecten in het tweede en eerste kwartaal van 2002. Exclusief deze projecten is het volume van de investeringen in het tweede kwartaal 4% kleiner en in het eerste kwartaal 3% groter.

De invoer is in het tweede kwartaal gelijk gebleven. In het eerste kwartaal was deze nog met 6% toegenomen. Voor de uitvoer is in het tweede kwartaal respectievelijk eerste kwartaal een groei van +4% en +6% waargenomen. De uitvoer nam in de tweede helft van vorig jaar ook al toe.

3.12 Elektrotechniek: productiewaarde minder negatief

De productiewaarde van de elektrotechnische industrie is in het tweede kwartaal van 2003 met 8% gedaald. Ook in het eerste kwartaal was deze al gedaald, en wel met bijna 5%. Dit is iets minder dan in 2002 toen voor het gehele jaar een daling van rond de 9% werd gemeten. De dalende productiewaarde kan voornamelijk worden toegerekend aan het volume dat in het tweede respectievelijk eerste kwartaal van 2003 en voor het gehele jaar van 2002 met 8%, 6% en ruim 10% is afgenomen.

De nominale toegevoegde waarde is in het tweede kwartaal van 2003 met bijna 6% gedaald. De verbruiksprijs is fractioneel minder gestegen dan de afzetprijzen. Een hogere verbruiksprijs is voornamelijk waarneembaar bij leveringen vanuit de zakelijke dienstverlening, de computerservicebureaus en de uitzendbureaus.

Elektronica: volumegroei consumptie negatief

De gezinsconsumptie van computers, audio-, video- en telecommunicatieapparaten en dergelijke daalt in het tweede kwartaal van 2003 in volume met ruim 1%. In het eerste kwartaal van 2003 was nog een stijging van bijna 2% waargenomen.

Zowel de uitvoer als de invoer van elektronica hebben in het tweede kwartaal van 2003 lagere groeicijfers dan in het eerste kwartaal. Voor de uitvoer is in het tweede kwartaal zelfs een daling van het volume (-1%) gemeten. Het eerste kwartaal was er nog een volumestijging van bijna 3%. Voor de invoer komt de volumeontwikkeling in het tweede kwartaal uit op 0%, in het eerste kwartaal was de invoer nog met bijna 5% gestegen. Bij de export is een onderscheid te maken tussen de wederuitvoer en de export van in Nederland geproduceerde goederen. De wederuitvoer, dit zijn ingevoerde producten die Nederland weer verlaten nadat ze hooguit een kleine bewerking hebben ondergaan (bijvoorbeeld computers), is in het tweede kwartaal van 2003 vergeleken met het tweede kwartaal van 2002 gelijk gebleven. In het eerste kwartaal was deze nog met ruim 5% gegroeid. De export van in Nederland geproduceerde goederen is sterk gedaald. In het tweede kwartaal is deze bijna 7% en in het eerste kwartaal bijna 8% lager dan in hetzelfde kwartaal van vorig jaar.

Staat 9

Toegevoegde waarde van de basismetale- en metaalproductenindustrie

	Aandeel in 2002	Volume			Waarde				
		2002	2003		2002	2003			
			I	II	I-II	I	II	I-II	
	%	% mutatie t.o.v. zelfde periode van het voorgaande jaar							
Basismetaleindustrie (ferro)	16	1	0	2	1	7	50	27	37
Basismetaleindustrie (non-ferro)	8	-6	-3	-6	-5	-18	-6	-20	-13
Metaalproductenindustrie	76	-3	-4	-5	-4	-2	-6	-6	-6
Basismetale- en metaalproductenindustrie	100	-3	-3	-4	-4	-2	1	-2	-1

Staat 10

Toegevoegde waarde van de elektrotechnische industrie

	Aandeel in 2002	Volume			Waarde				
		2002	2003		2002	2003			
			I	II	I-II	I	II	I-II	
	%	% mutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar							
Kantoor- en computerindustrie	8	-17	-21	-16	-19	-13	-18	-15	-17
Overige elektrische apparatenindustrie	16	-11	-12	-6	-9	-10	-15	-7	-11
Audio- en video-apparatenindustrie	51	-11	-4	-12	-8	-10	-2	-9	-6
Medische en optische apparatenindustrie	25	-4	5	1	3	-3	8	4	6
Elektrotechnische industrie	100	-10	-4	-8	-6	-8	-3	-6	-4

3.13 Transportmiddelenindustrie: productie stijgt licht

De productiewaarde in de transportmiddelenindustrie is in het tweede kwartaal van 2003, ten opzichte van hetzelfde kwartaal van 2002, met bijna 2% gestegen. Het verbruik is bijna 1% hoger. De nominale toegevoegde waarde stijgt hierdoor met bijna 5%. De verbeterde ruilvoet is hier de voornaamste oorzaak van. Het productievolume is bijna 0,5% groter dan in dezelfde periode van vorig jaar. Voor het eerste halfjaar komt de volumegroei uit op ruim 1%. De transportmiddelenindustrie bestaat voor het grootste deel uit de auto-industrie. In het tweede kwartaal van 2003 zijn er 41 duizend personenauto's geproduceerd. Dit is 15% minder dan in dezelfde periode van vorig jaar (48 duizend) en iets meer dan in het eerste kwartaal van 2003. Het aantal geproduceerde personenauto's is in het eerste halfjaar bijna 10% lager. De bedrijfsauto's maken ook deel uit van de auto-industrie en laten een ander beeld zien. Het aantal geproduceerde bedrijfsauto's is met bijna 10% gestegen.

De productiewaarde in de auto-industrie en in de scheepsbouw is in het tweede kwartaal met bijna 2% respectievelijk ruim 7% gestegen. In de overige transportmiddelenindustrie is de productiewaarde met ruim 4% gedaald. De afzetprijzen in de auto-industrie zijn in het tweede kwartaal 1% hoger. De verbruiksprijzen stijgen minder snel. Hierdoor is de nominale toegevoegde waarde met 3% toegenomen.

2003-III: Metaal: orderpositie opnieuw kleiner

De metaalindustrie, goed voor eenderde van de totale industriële productie, heeft een belangrijk aandeel in de productiedaling van het afgelopen jaar. De gemiddelde dagproductie is in de maanden juli en augustus 2003 bijna 5% lager dan in dezelfde periode een jaar eerder. Tot en met augustus ligt de gemiddelde productie in 2003 ruim 2% onder het niveau in 2002. In 2002 was de productieafname 4,5%. Een licht herstel tekende zich af in het eerste kwartaal dit jaar. De voor seizoensinvloeden gecorrigeerde productie steeg toen met 0,3% ten opzichte van het vierde kwartaal van 2002. In het tweede en derde kwartaal werden weer productiedalingen waargenomen.

Uit de Conjunctuurtest blijkt dat de orderontvangst van de ondernemers in augustus iets is afgenomen. Dit is vooral het gevolg van een afname van de binnenlandse orders. De orderpositie daalt eind augustus tot 89,3 het laagste punt sinds de introductie in 1989.

Het oordeel van de ondernemers over hun orderontvangsten en orderpositie blijft in september dan ook negatief. Ook de voorraden gereed product zijn volgens één op tien ondernemers per saldo te groot. Voor de periode september tot en met november 2003 verwachten de ondernemers een lichte stijging van de bedrijvigheid.

2003-III: Afzetprijzen metaalproducten stabiel

De afzetprijzen van metaalproducten liggen al sinds het begin van dit jaar op een vrij stabiel peil. In de maanden juni tot en met augustus liggen de prijzen 0,4% hoger dan in dezelfde periode een jaar eerder. Vergeleken met het gemiddelde prijspeil in de eerste vijf maanden van dit jaar liggen de prijzen 0,2% lager. Net als bij de chemische productenindustrie daalden de prijzen in de periode juni–augustus op de buitenlandse markt terwijl op de binnenlandse markt de prijzen stegen. De prijzen van grond- en hulpstoffen lagen in de periode juni–augustus 2003 1,4% hoger dan in dezelfde periode een jaar eerder. De binnenlandse verbruiksprijzen stegen met 4,9%, terwijl de verbruiksprijzen uit invoer met 1,3 % daalden. Ten opzichte van de eerste vijf maanden van dit jaar zijn de prijzen in de periode maart–mei nauwelijks gewijzigd.

3.14 Bouwnijverheid: lichte daling productievolume

In het tweede kwartaal van 2003 is de productiewaarde in de bouwnijverheid gestegen met ruim 1% ten opzichte van hetzelfde kwartaal in het voorafgaand jaar. De prijzen zijn in dezelfde periode met bijna 3% gestegen. De prijzen van het verbruik zijn minder sterk opgelopen (bijna 1%). Hierdoor is er een ruilvoetverbetering opgetreden. Per saldo levert dat een bijna 5% hogere nominale toegevoegde waarde op. Het productievolume is bijna 2% kleiner dan in dezelfde periode een jaar eerder. In het eerste kwartaal was het productievolume fors kleiner (bijna –7%). In het eerste halfjaar is het productievolume ruim 4% minder dan in dezelfde periode van vorig jaar.

De bouwnijverheid bestaat voor een groot deel uit de burgerlijke- en utiliteitsbouw en uit de grond-, weg- en waterbouw. De productiewaarde in de burgerlijke- en utiliteitsbouw is in het tweede kwartaal bijna 3% hoger en in de grond-, weg- en waterbouw is deze bijna 5% lager. De prijzen in de burgerlijke- en utiliteitsbouw zijn met bijna 4% gestegen. Het productievolume is in deze tak van de bouw 1% kleiner dan in dezelfde periode van vorig jaar. De prijzen in de grond-, weg- en waterbouw zijn onveranderd gebleven. Het bijna 5% kleinere productievolume van de grond-, weg- en waterbouw wordt voornamelijk veroorzaakt door afnemende orderontvangsten.

Het aantal vacatures in de bouwnijverheid is in het tweede kwartaal van 2003 ten opzichte van dezelfde periode van 2002 gedaald van 14200 naar 8000. Ten opzichte van het eerste kwartaal van 2003 zijn de vacatures in de bouwnijverheid in aantal gedaald met ongeveer 200.

3.15 Handel en reparatie: productiedaling

In het tweede kwartaal van 2003 is, ten opzichte van dezelfde periode van vorig jaar, de productiewaarde van de handel en reparatie vrijwel onveranderd gebleven. Bij de onderliggende branches van deze groep is slechts de groothandel gegroeid in waarde (+1%). De reparatiebedrijven en de detailhandel hebben gemiddeld een bijna 1% lagere productiewaarde. Het gevormde inkomen bij deze laatste twee branches is met de productie-

waarde mee gedaald. Bij de groothandel is er sprake van een ruilvoetverbetering. Hierdoor is de nominale toegevoegde waarde met bijna 2% toegenomen.

De reële toegevoegde waarde van de handel en reparatie is in het tweede kwartaal met ruim 2% gedaald. In het eerste kwartaal was deze nog onveranderd gebleven. De ontwikkelingen van de reële toegevoegde waarde van de onderliggende branches zijn negatief. Bij de reparatiebedrijven en de detailhandel is deze gedaald met ruim 3%. Bij de groothandel is de daling ongeveer 1,5%. De omzet van de detailhandel is in het tweede kwartaal met 4% gedaald. Bij de voedings- en genotmiddelenwinkels is de omzet met bijna 2% gestegen, maar bij de non-foodwinkels is deze met ruim 7% gedaald.

Toename aantal autoverkoppen in tweede kwartaal

Veruit het belangrijkste onderdeel van de reparatiebedrijven is de autobranche, die zowel de handel in als de reparatie van auto's en motorfietsen en onderdelen en accessoires daarvan omvat (samen met de benzineservicestations). In het tweede kwartaal van 2003 zijn er 135 duizend nieuwe personenauto's verkocht waarvan 72 duizend privé en 63 duizend zakelijk. Dit is een toename van 2,5% ten opzichte van het tweede kwartaal van 2002. Voor particulier gebruik zijn er 7,5%, dat is circa 5000, meer personenauto's verkocht. De zakelijke verkopen staan in het tweede kwartaal van 2003 onder druk. Het aantal verkochte personenauto's daalt hier met 2,7%. Ook in het eerste kwartaal van 2003 (–6%) en in 2002 (–14%) werden er op de zakelijke markt minder personenauto's verkocht. In totaal zijn er in het eerste halfjaar van 2003 1,6% minder personenauto's verkocht. Op de particuliere markt nemen de verkopen in het eerste halfjaar nog met 1,2% toe, maar op de zakelijke markt zijn er 4,5% minder personenauto's verkocht.

Omzet in tweede kwartaal hoger

De totale omzet is in het tweede kwartaal van 2003 met 4,9% toegenomen tot 3 miljard euro. De omzet in de particuliere markt is in het tweede kwartaal van 2003 met 6,9% toegenomen tot bijna 1,4 miljard euro. Ook de omzet op de zakelijke markt is in het tweede kwartaal van 2003 gegroeid. Deze omzet bedraagt nu ruim 1,6 miljard euro en is hiermee 3,2% hoger dan in het tweede kwartaal van 2002. De gemiddelde prijs (unit value) per auto bedraagt in het tweede kwartaal 22 duizend euro en is hiermee 2,3% hoger dan in het tweede kwartaal van 2002. Op de particuliere markt daalt de gemiddelde prijs (unit value) per auto naar 19 duizend euro en is hiermee 0,6% lager dan in het tweede kwartaal van 2002. Op de zakelijke markt neemt de gemiddelde prijs met 6,1% toe tot 26 duizend euro. De totale omzet is in het eerste halfjaar van 2003 met 2,3% toegenomen tot bijna 6,5 miljard euro.

3.16 Horeca: minder omzet

De omzet van de horeca is in het tweede kwartaal van 2003 met 2,6% gedaald ten opzichte van het tweede kwartaal van 2002. Door een positieve ruilvoetontwikkeling daalt de waarde van het gevormde inkomen in het tweede kwartaal van 2003 iets minder, namelijk met 1,7%. Het volume van de toegevoegde waarde is 5,2% kleiner ten opzichte van het tweede kwartaal van 2002. In 2002 en 2001 bedroeg deze mutatie respectievelijk –4% en –1,3%. Het arbeidsvolume is in het tweede kwartaal van 2003 met 2,4% afgenomen ten opzichte van het tweede kwartaal van 2002.

De omzet van de traditionele horeca is in het tweede kwartaal van 2003 met 3,2% afgenomen ten opzichte van het tweede kwartaal van 2002. Dit is het derde achtereenvolgende kwartaal waarin de omzet in de branche daalt. Na de grote prijsstijgingen in de afgelopen twee jaren nemen de prijzen in de branche nu minder snel

toe. In het tweede kwartaal van 2003 liggen de prijzen gemiddeld 2,1% hoger dan in het tweede kwartaal van 2002. Dat betekent dat het omzetvolume met ruim 5% is gedaald. De omzet van de hotels ligt in het tweede kwartaal 6% lager dan in het tweede kwartaal van 2002. In de restaurants is de omzet met ruim 3% gedaald. Het volume van de omzet is 6,1% kleiner dan in het tweede kwartaal van 2002. De cafetaria's en de cafés hebben in het tweede kwartaal van 2003 respectievelijk 0,2% en 1,6% minder omgezet. De prijzen liggen hier respectievelijk op een 2,3% en 3,2% hoger niveau dan in het tweede kwartaal van 2002. Het omzetvolume van de cafetaria's is hierdoor met 2,5% gedaald en dat van de cafés met 4,6%.

3.17 Financiële instellingen: herstel na mager begin 2003

De financiële instellingen hebben zich na een mager begin van 2003, waarin het productievolume 1,3% daalde, in het tweede kwartaal enigszins hersteld. Het tweede kwartaal van 2003 laat een groei van het productievolume zien van 0,9% ten opzichte van het tweede kwartaal van 2002.

De waarde van de productie van financiële instellingen stijgt met 3,9%. Van deze 3,9% is 3% toe te schrijven aan prijsstijgingen.

Het volume van de provisies van banken daalt met 9 procent nog steeds sterk. Met het volume van de rentemarge gaat het daarentegen beter. De groei die in het eerste kwartaal werd ingezet, zet ook in het tweede kwartaal door. De groei van het volume van de rentemarge komt uit op 5,6% ten opzichte van het tweede kwartaal van 2002. De belangrijkste bijdrage hieraan levert de toegevoegde inleg op spaarrekeningen (+9,7%). Een andere oorzaak voor de groei van het volume van de rentemarge is het aantrekken van de kredietverlening (+2,8%). De lage rente zorgt voor een volumestijging bij zowel de hypotheek (3,9%) als de bedrijfsfinanciering (1,9%) en het consumptief krediet (1,6%).

3.18 Minder omzet uitzendbureaus

In het tweede kwartaal van 2003 is de productiewaarde van de uitzendbureaus 2,2% lager dan in het tweede kwartaal van 2002. De waarde van het gevormde inkomen neemt met 2,1% af. Omdat de prijzen met 2,6% stijgen, is per saldo het volume van de toegevoegde waarde met 4,8% afgenomen. Voor de uitzendbureaus, met een aandeel van circa 70% in de productiewaarde van de totale branche, is in deze raming een voorlopig cijfer over de omzontwikkeling in het tweede kwartaal van 2003 opgenomen.

Krimp arbeidsvolume

De uitzendbureaus hebben in het tweede kwartaal van 2003 een aandeel van 5,5% in het totale arbeidsvolume van werknemers in Nederland. Het aandeel in de totale loonsom bedraagt 3,5%. In het tweede kwartaal van 2003 daalt het arbeidsvolume in deze branche met 3,5% ten opzichte van het tweede kwartaal van 2002

terwijl het arbeidsvolume van de totale Nederlandse economie minder snel krimpt. Ook de loonsom van de branche blijft met een stijging van 0,8% achter op de groei van de totale loonsom. De krimp van het arbeidsvolume in de branche is vooral het gevolg van de afnemende bedrijvigheid bij de uitzendbureaus.

3.19 Zakelijke dienstverleners onder druk

De productiewaarde van de zakelijke dienstverlening groeit in het tweede kwartaal van 2003 met 1,2% ten opzichte van het tweede kwartaal van 2002. Over het jaar 2002 bedroeg deze mutatie nog 3,9%. De branche omvat de verhuur van roerende goederen, computerservicebureaus, speur- en ontwikkelingswerk, juridische en economische dienstverlening, architecten- en ingenieursbureaus en reclamebureaus. Het gevormde inkomen groeit in het tweede kwartaal met 1,6%. Met een prijsstijging van 3,4% in het tweede kwartaal van 2003 is per saldo het volume van de toegevoegde waarde met 2,2% afgenomen ten opzichte van het tweede kwartaal van 2002.

Afname arbeidsvolume

Het arbeidsvolume in de totale branche is in het tweede kwartaal van 2003 2% kleiner dan in het tweede kwartaal van 2002. De groei van het arbeidsvolume is al in de loop van 2002 gaan afnemen. In het tweede kwartaal van 2002 groeide het arbeidsvolume nog met 2,5% maar in het vierde kwartaal van 2002 was er al sprake van krimp (-0,8%). De overige zakelijke dienstverlening heeft een aandeel van 9,5% in het totale arbeidsvolume van werknemers en ruim 11% in de totale loonsom. De loonsom is in het tweede kwartaal van 2003 met 1,9% toegenomen. Over het jaar 2002 is de loonsom van de overige zakelijke dienstverlening met 5,9% toegenomen.

2003-III: Omzet zakelijke dienstverlening loopt terug

De ondernemers in de zakelijke dienstverlening beoordelen hun huidige orderpositie onveranderd negatief. In het derde kwartaal heeft de zakelijke dienstverlening omzet en orders opnieuw zien teruglopen. De terugloop van de omzet is mede het gevolg van lagere tarieven. In het vierde kwartaal verwachten de ondernemers een stijging van de omzet en het aantal opdrachten, zo blijkt uit de uitkomsten van de Conjunctuurtest.

Met name de computerservice- en technologiebureau's voorzien in de periode oktober tot en met december een flinke toename van omzet en opdrachten. In de branche verhuur van roerende goederen wordt daarentegen een afname verwacht.

De werkgelegenheid staat in de zakelijke dienstverlening nog steeds onder druk. Net als in de afgelopen twee kwartalen, verwacht één op de drie ondernemers in de maanden oktober tot en met december het aantal werknemers terug te moeten brengen. Het economisch klimaat wordt door de helft van de ondernemers als ongunstig beoordeeld.

Staat 11
Arbeidsvolume van de overheid

	Arbeidsvolume											
	2001		2002				2003					
	I	II	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
	% mutatie t.o.v. zelfde periode van het voorgaande jaar											
Overheids bestuur en sociale verzekering	3,2	2,7	2,2	3,0	3,4	4,0	3,3	2,4	2,7	2,6	2,8	2,1
Defensie	-0,8	1,5	-3,9	-2,4	0,0	3,3	2,4	0,5	1,5	1,5	1,7	2,2
Gesubsidieerd onderwijs	2,7	3,0	2,7	1,9	2,9	3,4	2,9	3,4	2,8	3,0	2,5	2,1

3.20 Groei overheid is iets minder maar blijft op niveau

In het eerste halfjaar van 2003 neemt het volume van de toegevoegde waarde bij de overheid met 1,1% toe. Hiermee blijft de groei behoorlijk onder het niveau van 2002 toen voor het hele jaar een stijging van 1,8% werd gerealiseerd.

De ontwikkeling van de werkgelegenheid is een belangrijke factor voor de groei van de overheid, aangezien de toegevoegde waarde voor ongeveer 75% wordt bepaald door lonen en sociale lasten. Het arbeidsvolume bij de overheid groeit in het eerste half jaar van 2003 minder snel dan in de twee voorgaande jaren. Vooral bij het openbaar bestuur en het gesubsidieerd onderwijs is deze trend goed zichtbaar. De werkgelegenheid bij defensie ontwikkelt zich daarentegen wel iets beter dan in 2001 en 2002.

3.21 Zorg blijft groeien

De productiewaarde van de zorg en overige dienstverlening (dit is de medische en maatschappelijke zorg, cultuur en recreatie en de

overige op de consument gerichte dienstverlening) is in het tweede kwartaal van 2003 met 6,4% toegenomen ten opzichte van het tweede kwartaal van 2002. Na correctie voor een prijsstijging van 3,4% ten opzichte van het jaargemiddelde van 2002 is het productievolume in het tweede kwartaal 2,7% groter dan in hetzelfde kwartaal van 2002. De reële toegevoegde waarde is met 2,8% toegenomen.

Toename arbeidsvolume in de zorg

De gezondheidszorg heeft een aandeel van ruim 14% in het totale arbeidsvolume van werknemers en van circa 13% in de totale loonsom. Het arbeidsvolume van de zorg is in het tweede kwartaal van 2003 met 3,5% toegenomen ten opzichte van het tweede kwartaal van 2002. In 2002 is het arbeidsvolume van de zorg en overige dienstverlening met 3% gegroeid.

De loonsom van de zorg stijgt in het tweede kwartaal van 2003 met 9,1% en over het jaar 2002 met 8,8%. Dit is fors hoger dan voor de rest van de economie.

4. Prijzen en lonen

De prijsstijging van het BBP is in het tweede kwartaal van 2003 uitgekomen op 3,5%. Dit is gelijk aan het eerste kwartaal van 2003 en slechts een fractie hoger dan de 3,4% in 2002. Tegenover de afnemende stijging van de consumentenprijsindex staat een verbetering van de ruilvoet. De inflatie, afgemeten aan de verandering van de consumentenprijsindex, komt in het tweede kwartaal uit op 2,0% en stijgt in de maanden juli en augustus licht tot 2,1%. De cao-loonstijging is opnieuw afgenomen en komt in het derde kwartaal gemiddeld uit op 2,6%. De in 2002 ingezette loonmatiging zet dus door.

4.1 Prijzen industrie in tweede kwartaal gedaald

In het tweede kwartaal van 2003 zijn de afzetprijzen van Nederlandse industrieproducten slechts licht gestegen. In het laatste kwartaal van vorig jaar stegen de prijzen met 3,4%. In het eerste kwartaal van dit jaar zette deze stijging verder door en lagen de afzetprijzen gemiddeld zelfs 6,1% hoger dan een jaar geleden. In het tweede kwartaal liggen de gemiddelde afzetprijzen echter nog maar 0,9% hoger dan een jaar geleden.

Eenzelfde beeld is te zien bij de prijzen van verbruikte grondstoffen. In het tweede kwartaal liggen deze prijzen 1,1% hoger dan in hetzelfde kwartaal van 2002, terwijl dat in de eerste drie maanden maar liefst 9,3% was. De verbruiks- en afzetprijzen laten wel vaker hetzelfde beeld zien. Dit komt doordat zowel bij de ontwikkeling van de prijzen van grondstoffen en halfabrikaten als die van de afzetprijzen de prijsontwikkeling van ruwe aardolie en aardolieproducten een belangrijke rol speelt. Een vat North Sea Brent-olie kostte in het eerste kwartaal gemiddeld 30,92 dollar. In het tweede kwartaal is de prijs gezakt naar 26,25 dollar, waarna de prijs weer is opgelopen naar 28,23 dollar in het derde kwartaal. In de eerste twee maanden van het derde kwartaal hebben we dan ook al weer een stijging kunnen waarnemen van de industriële afzetprijzen en de prijzen van de in de industrie verbruikte grondstoffen en halfabrikaten.

Doordat de verbruiksprijzen in het tweede kwartaal sneller dalen dan de afzetprijzen is de bedrijfstakruilvoet van de industrie verbeterd.

4.2 CPI daalt onder prijsstijging BBP

In het tweede kwartaal van 2003 laat de consumentenprijsindex (CPI, basis 2000=100) een stijging van 2,0% zien ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder. Het tempo van de prijsstijgingen is hiermee verder teruggelopen. In de eerste twee maanden van het derde kwartaal is de consumentenprijsindex echter iets gestegen. De inflatie komt zowel in juli als in augustus uit op 2,1%.

De stijging van de consumentenprijzen ligt in het tweede kwartaal van dit jaar voor de vierde achtereenvolgende keer lager dan de prijsstijging van het bruto binnenlands product (3,5%). In de prijsontwikkeling van het BBP worden naast de prijsontwikkelingen van de consumptieve bestedingen door gezinnen ook de prijsontwikkelingen van de invoer, de overheidsbestedingen, de investeringen en de export meegewogen.

In het tweede kwartaal ligt het Nederlandse inflatiecijfer volgens de Europees geharmoniseerde definitie (HICP) nog steeds boven het gemiddelde van de EU en van de EMU. In het tweede kwartaal van 2003 ligt in ons land de inflatie volgens de HICP op 2,2%, terwijl dat voor de EMU 1,9% is. In augustus van dit jaar zijn de inflatiecijfers, volgens de HICP, van ons land en van de EMU

elkaar dicht genaderd en bedragen respectievelijk 2,2% en 2,1%. Hiermee lijkt een einde te komen aan een periode met bovengemiddelde inflatie in ons land. Vanaf mei 2000 is de inflatie in ons onafgebroken hoger geweest dan het gemiddelde in de EMU, met uitschieters in de maanden september en december van 2001 toen de inflatie in ons land op ruim 5% lag en het verschil met de gemiddelde inflatie in de EMU was opgelopen tot ruim 3 procentpunten.

4.3 Cao-loonstijging gematigder

In het tweede kwartaal van 2003 is het cao-loon met gemiddeld 3,0 procent gestegen ten opzichte van het tweede kwartaal van 2002. In het derde kwartaal staat het cao-loon gemiddeld 2,6 procent hoger dan een jaar eerder. Over de eerste negen maanden van 2003 is het cao-loon gemiddeld met 2,9 procent gestegen vergeleken met dezelfde periode in 2002. Dit is berekend aan de hand van de voorlopige indexcijfers van cao-lonen per maand inclusief bijzondere beloningen (op basis van de reeks 2000=100). Bijzondere beloningen zijn alle bindend voorgeschreven bijzondere (niet maandelijks) beloningen, zoals de vakantietoelage of de eindejaarsuitkering. Aangezien ongeveer acht van de tien werknemers onder een cao vallen, biedt het cao-loon per maand een goede indicatie van de ontwikkeling van het contractuele loon van alle werknemers.

Na de snelle stijgingen in de contractlonen in 2001 verloopt de ontwikkeling nu gematigder. In 2001 lag het cao-loon per maand gemiddeld 4,3 procent hoger dan een jaar eerder en in 2002 was de loonstijging 3,7 procent.

Bij de overheid is in 2003 de groei van het cao-loon in 2003 nog het grootst, namelijk 3,4 procent over de eerste negen maanden. Wel is het groeitempo van het cao-loon bij de overheid in het derde kwartaal behoorlijk afgenomen: van 4,0 procent in het tweede naar 3,1 procent in het derde kwartaal. In het bedrijfsleven en in de gesubsidieerde sector is in het derde kwartaal van 2003 een stijging van de cao-lonen van respectievelijk 2,5 en 1,9 procent gemeten. In het tweede kwartaal is de loonstijging voor deze cao-sectoren respectievelijk 2,7 en 3,0 procent.

4.4 Prijsontwikkelingen kwartaalrekeningen

De prijsstijging van het BBP bedraagt zowel in het eerste als in het tweede kwartaal van 2003 3,5%. Dit is iets hoger dan over heel 2002 toen de BBP-deflator op 3,4% uitkwam. Vanuit de productiekant bekeken is het BBP gelijk aan de som van de toegevoegde waarde van alle bedrijfstakken samen, of anders gezegd het verschil tussen de totale productie en het totale verbruik van de Nederlandse economie. De gemiddelde prijzen van de toegevoegde waarde bij de bedrijfstakken die tot de goederenproducten gerekend worden, stijgen met 4,1%. Voor de niet-commerciële diensten ligt de prijsstijging op 4,5%, voor de commerciële diensten op 2,3%.

Een andere manier om naar het BBP te kijken is vanuit de bestedingenkant. Datgene dat in de economie aan toegevoegde waarde wordt gegeneerd moet op een bepaalde manier aangewend worden. De bestedingscategorieën zijn consumptie, investeringen (ook voorraadvorming valt hieronder) en export. De prijs van de consumptie van gezinnen stijgt met 2,0%. Omdat de prijs van de overheidsconsumptie veel sterker stijgt, komt de prijsstijging van de totale consumptie uit op 3,1%, wat iets hoger is dan in het eerste kwartaal. De prijs van export was 0,7% lager, maar die van de invoer daalde zelfs met 1,8%. Deze ruilvoetverbetering heeft een opwaarts effect op de BBP-prijs.

Staat 12
Prijsontwikkeling bruto binnenlands product naar componenten

	2002	2003	
		I	II
<i>% prijsverandering t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar</i>			
Bruto binnenlands product	3,4	3,5	3,5
Bestedingen			
Consumptie	3,7	2,8	3,1
Investerings (incl. voorraden)	3,8	2,7	2,9
Uitvoerverschot	-2,6	18,0	16,0
Toegevoegde waarde	3,9	3,2	3,3
Afzet	2,7	3,4	2,1
Verbruik	1,5	3,4	0,6
Bedrijfstakken			
Goederenproducenten	1,8	5,8	4,1
Producenten van commerciële diensten	4,1	1,0	2,3
Producenten van niet-commerciële diensten	5,8	4,6	4,5

5. Inkomen en arbeid

In het tweede kwartaal van 2003 is het totale aantal banen van werknemers voor het eerst sinds 1994 gedaald. In het bedrijfsleven daalde de werkgelegenheid met 116 duizend banen. Bij de zorg en de overheid steeg het aantal banen met 94 duizend ten opzichte van een jaar eerder. De werkgelegenheid daalde, gemeten in voltijdbanen, met 0,9%. De trends op de arbeidsmarkt worden veroorzaakt door de economische ontwikkelingen. In het tweede kwartaal van 2003 is de economie met 1,2% gekrompen.

Banenverlies in het bedrijfsleven loopt verder op

Het totale aantal banen van werknemers in het tweede kwartaal van 2003 is 22 duizend lager dan een jaar eerder. Het aantal banen van werknemers in het bedrijfsleven is met 116 duizend afgenomen. Sinds het tweede kwartaal van 2002 loopt het banenverlies in het bedrijfsleven steeds verder op. In alle delen van het bedrijfsleven loopt de werkgelegenheid nu al drie kwartalen achtereen terug.

De dalingen zijn in absolute zin het grootst in de financiële en zakelijke dienstverlening (39 duizend) en de industrie (31 duizend). De werkgelegenheid daalde het snelst in de bouwnijverheid (-4,1%). In vergelijking met de rest van het bedrijfsleven daalde de werkgelegenheid in de handel, horeca en reparatie relatief bescheiden (-1,1%). De daling is geconcentreerd in de horeca en de groothandel.

Het totale aantal banen in Nederland daalde in het tweede kwartaal van 2003 met 0,3%. De ontwikkeling tussen mannen en vrouwen liep nog sterk uiteen. Het aantal banen van mannen is met 1,3% gedaald, terwijl het aantal banen van vrouwen nog is gestegen (0,9%). Dit verschil hangt onder andere samen met de toenemende arbeidsparticipatie van vrouwen en met de sterke groei van de werkgelegenheid in de zorg. Het merendeel van de banen in de zorg wordt bezet door vrouwen. De werkloosheid onder vrouwen begint nu ook snel op te lopen.

Een andere indicatie voor de ontwikkeling van de werkgelegenheid geeft het aantal openstaande vacatures. Het aantal vacatures daalt vanaf het derde kwartaal van 2001. Het aantal vacatures is in het tweede kwartaal van 2003 licht gedaald. Gecorrigeerd voor seizoenseffecten stonden aan het einde van dat kwartaal 114

duizend vacatures open. Dit zijn 3 duizend vacatures minder dan in het eerste kwartaal.

Toenemende werkloosheid

Het ontbreken van economische groei heeft gevolgen voor de werkloosheid. Na zeven jaren van daling begint de werkloosheid in 2002 te stijgen. De werkloosheid neemt in de eerste helft van 2003 versneld toe. In het tweede kwartaal van 2003 telt Nederland gemiddeld 403 duizend werklozen. Ten opzichte van een jaar eerder groeide de werkloze beroepsbevolking met 116 duizend personen. In het tweede kwartaal is 5,4% van de beroepsbevolking werkloos. Voor het eerst sinds 1997 is de werkloze beroepsbevolking weer groter dan 400 duizend. Bijna een jaar geleden werd de grens van 300 duizend gepasseerd. Het laagste punt lag twee jaar geleden; toen telde Nederland 232 duizend werklozen.

Eind juni 2003 werden 247 duizend WW-uitkeringen verstrekt. Dit waren er 68 duizend meer dan een jaar eerder. Na correctie voor seizoenseffecten komt het aantal uitkeringen uit op 253 duizend. Dat is een stijging van 26 duizend ten opzichte van maart 2003. Het aantal WW-uitkeringen steeg in het tweede kwartaal van 2003 gemiddeld met ruim 8 duizend per maand, net als in het eerste kwartaal van 2003. Het tempo van de stijging lag hoger dan in 2002. Toen was de gemiddelde toename 3 duizend uitkeringen per maand.

Loonkostenstijging loopt snel terug

De loonkosten per arbeidsjaar nemen in het tweede kwartaal toe met gemiddeld 4,0%. Deze stijging is minder groot dan het gemiddelde van 4,9% in 2002. De loonkosten per arbeidsjaar omvatten het betaalde loon (contractloon en incidenteel loon) plus de sociale premies die voor rekening van de werkgever komen per voltijdequivalent werknemer. De stijging van het CAO-loon (per maand inclusief bijzondere beloningen) neemt eveneens af van gemiddeld 3,7% in 2002 naar 2,9% over de eerste drie kwartalen van 2003. Daar staat tegenover dat de consumentenprijzen in het tweede kwartaal met 2,0% zijn gestegen.

Staat 13
Arbeidsvolume en beloning van werknemers naar bedrijfstakken

	Arbeidsvolume van werknemers								Beloning van werknemers							
	2002				2003				2002				2003			
	I	II	III	IV	I	II	I	II	III	IV	I	II	III	IV		
<i>% mutatie t.o.v. zelfde periode van het voorgaande jaar</i>																
BEDRIJFSTAKKEN (SBI 1993)																
Landbouw, bosbouw en visserij	-0,4	3,0	-0,6	-1,7	-1,8	-0,3	-0,6	4,0	0,2	4,8	3,8	6,3	4,8	2,2		
Delfstoffenwinning	0,3	-0,9	1,9	0,6	-0,4	-1,6	-2,7	5,5	4,4	6,6	6,6	4,4	3,5	2,7		
Industrie	-2,1	-1,1	-1,8	-2,6	-3,0	-2,9	-3,0	2,9	3,7	3,0	2,6	2,1	1,4	0,7		
Energie- en waterleidingbedrijven	-2,1	-2,4	-2,9	-1,9	-1,3	-1,0	-1,5	4,3	2,8	3,4	7,7	3,2	2,5	2,2		
Bouwnijverheid	-0,2	1,3	0,3	-0,6	-1,6	-3,0	-4,2	4,4	7,5	5,1	2,2	3,1	3,2	-0,2		
Handel, horeca en reparatie	0,3	1,0	0,4	0,0	-0,2	-0,8	-1,2	4,9	5,3	5,1	4,3	5,0	3,5	1,8		
Vervoer, opslag en communicatie	-0,5	0,4	-0,3	-0,8	-1,3	-1,5	-1,7	4,6	6,3	4,9	3,8	3,6	3,0	2,3		
Financiële en zakelijke dienstverlening	-1,1	-0,1	-1,0	-1,3	-1,9	-2,4	-2,8	4,3	4,6	4,9	4,3	3,3	1,9	1,1		
Overheid	2,7	3,1	2,7	2,6	2,6	2,6	2,1	7,2	6,7	7,1	7,8	7,3	6,7	6,0		
Zorg en overige dienstverlening	3,8	3,4	3,4	4,0	4,3	3,5	3,5	8,8	8,0	8,6	8,7	9,9	9,8	9,1		
Totaal	0,4	1,0	0,4	0,2	-0,2	-0,5	-0,9	5,2	5,6	5,5	5,0	4,9	4,1	3,1		

De gemiddelde loonkostenstijging per arbeidsjaar (of per voltijd-baan) in het tweede kwartaal is het hoogst in de zorg en overige diensten (5,3%). De loonkostenstijging is het laagst in de handel, horeca en reparatie (3,0%) en in de landbouw en visserij (2,7%). In de landbouw en visserij is de groei van de loonkosten dit kwartaal het sterkst vertraagd met 2,5 procentpunt. De stijging van de gemiddelde loonkosten vertraagt inmiddels in vrijwel alle bedrijfstakken.

In de Eurozone zijn de loonkosten per (betaald) uur in de industrie en de commerciële dienstverlening samen in het tweede kwartaal 2,9% hoger dan een jaar eerder. Nederland ligt hier met een stijging van 3,7% fors boven. De grootste stijging vond plaats in Finland (4,7%), gevolgd door Denemarken en Nederland. Italië liet met 2,0% de kleinste stijging zien. In alle landen in de Eurozone nemen de sociale lasten in de industrie en commerciële dienstverlening sterker toe dan de uitbetaalde lonen.

Groei netto-ondernemersinkomen negatief

Het inkomen van ondernemers en zelfstandigen daalde in het tweede kwartaal van 2003 met 3,2%. De groei van de door werkgevers betaalde loonsom ligt met 3,1% in het tweede kwartaal hoger dan de waardeverandering van het BBP (+2,3%). De belangrijkste oorzaak ligt in de verminderde spanningen op de arbeidsmarkt, waardoor in vele bedrijfstakken lagere CAO's zijn afgesloten.

Doordat de groei van de lonen in het tweede kwartaal hoger is dan de groei van het BBP is de waardeverandering van het bruto exploitatiesaldo (+1,2%) lager dan die van het BBP. Dit saldo kan gezien worden als het inkomen van ondernemingen en zelfstandigen.

Doordat de afschrijvingen een ruime stijging (5,6%) boekten (bijna 40% van het bruto-inkomen) en het saldo van de betaalde indirecte belastingen en verkregen subsidies (bijna 30% van het bruto-inkomen) licht steeg (0,9%) bleef voor het netto exploitatiesaldo een daling over van 3,2%.

Verdeling BBP naar onderdelen in het tweede kwartaal

	miljard	t.o.v. 2002
Lonen, Salarissen en soc. lasten	68,7	+3,1%
Afschrijvingen	18,3	+5,6%
Belastingen en subsidies	13,0	+0,9%
Netto exploitatie-overschot	16,0	-3,2%
Totaal	115,9	+2,3%

In het tweede kwartaal stegen de productieprijzen harder dan de verbruiksprijzen. Dit kwam door de daling van de dollarprijs met bijna 16% en de daling van de olieprijs na het beëindigen van de Irak-oorlog met ruim 12% ten opzichte van het gemiddelde prijsniveau van het jaar 2002. In het bijzonder de aardolieraffinaderijen en de petrochemische industrie profiteerden van deze ruilvoetverbetering door de lage invoerprijzen. Ook de verbruiksprijzen in de elektrotechnische industrie waren lager dan de productieprijzen.

Bescheiden stijging indirecte belastingen

Ondanks het lagere bestedingsniveau zijn de indirecte belastingen licht gestegen met 0,8% in het tweede kwartaal. Dit wordt veroorzaakt door de hogere BTW (in het tweede kwartaal +3,0% door sterk gestegen woningbouwprizen) afkomstig van de investeringen, evenals de lagere BTW (in het tweede kwartaal -1,1%) afkomstig van de gezinsconsumptie.

Primaire inkomenssaldo verslechtert

De daling van de uit het buitenland ontvangen dividenden, rente en andere primaire inkomens blijft doorzetten. Na een daling met 30,0% in het eerste kwartaal van 2003 ten opzichte van een jaar eerder, is de daling in het tweede kwartaal uitgekomen op 10,8%. Ook de betaalde primaire inkomens zijn gedaald met 1,5% na een stijging in het eerste kwartaal van 8,3%. Dit resulteerde in een negatief saldo van -6,6 miljard, tegenover een negatief saldo van -5,7 miljard in het tweede kwartaal van 2002.

Het primaire inkomen, dat uit het buitenland wordt ontvangen of aan het buitenland wordt betaald, bestaat voor de helft uit rente en voor een kwart uit dividenden. De rest wordt gevormd door lonen en andere inkomens. Door de verslechtering van het primaire inkomenssaldo lag in het tweede kwartaal de groei van het bruto nationaal product (BNP) met 1,5% onder de groei van het BBP (+2,3%).

Primaire inkomens in 2e kwartaal 2003

	miljard	t.o.v. 2e kw. 2002
Ontvangen	9,7	-10,8%
Betaald	16,3	-1,5%
Saldo	-6,6	-0,9 mld

Lichte verbetering saldo secundaire inkomens

De uit het buitenland ontvangen secundaire inkomens zijn met 9,7% gedaald. De betaalde secundaire inkomens daalden met 13,1%. Hierdoor verminderde het negatieve saldo van -0,9 miljard in het tweede kwartaal van 2002 naar -0,7 miljard in het tweede kwartaal van 2003.

Door bovenstaande ontwikkeling lag de groei van het beschikbaar nationaal inkomen (BNI) met 1,7% (eerste kwartaal 2003 -1,0%) iets hoger dan dat van het BNP met +1,5%.

Secundaire inkomens in 2e kwartaal 2003

	miljard	t.o.v. 2e kw. 2002
Ontvangen	1,5	-9,7%
Betaald	2,2	-13,1%
Saldo	-0,7	+0,2 mld

Besparingen dalen opnieuw

Ondanks dat de ontwikkeling van de betaalde loonsom (3,1%) nog boven die van de consumptieve bestedingen (2,9%) lag, namen de besparingen in het verslagkwartaal af met 3,1% (0,7 miljard) ten opzichte van het overeenkomstige kwartaal in 2002. Dit komt doordat het gezamenlijke saldo van de primaire en secundaire inkomens 0,7 miljard meer negatief was dan in het tweede kwartaal van 2002.

Investeringen in buitenland stabiliseren

Het totaal van de bruto investeringen (inclusief voorraden) stabiliseerde met een kleine daling van 0,2%. Door de daling van de besparingen (-3,1%) in het tweede kwartaal daalt het negatieve saldo van de Nederlandse investeringen en beleggingen in het buitenland (nationaal inkomensoverschot) met 0,6 miljard tot -2,5 miljard.

6. Internationaal

De economische groei van de EU loopt in het tweede kwartaal duidelijk terug. Vergeleken met andere EU-landen blijft Nederland achter. In de EU is de groei nog positief, terwijl in Nederland de economie gekrompen is. De Nederlandse werkloosheid stijgt, maar ligt nog altijd ver beneden het EU-gemiddelde. De inflatie in ons land neemt af en komt dicht in de buurt van het EU-gemiddelde.

Economische groei laag in Europa, hoog in VS en Japan

De economische groei van de Europese Unie bedraagt in het tweede kwartaal 0,6 procent. Dit is aanmerkelijk minder dan in het eerste kwartaal, toen de groei 1,0 procent bedroeg. Dit betekent dat de voorzichtige tekenen van herstel, die zich in het eerste kwartaal aandienen, geen vervolg hebben gekregen. Binnen de EU zijn Nederland en Duitsland duidelijk de slechtst presterende landen. In het tweede kwartaal kromp het bruto binnenlands product van Nederland met maar liefst 1,2 procent. Een dergelijke daling deed zich voor het laatst voor in het eerste kwartaal van 1983. Ook in Duitsland verslechterde de economische situatie verder. Was er in het eerste kwartaal nog sprake van een groei van 0,1 procent ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar, in het tweede kwartaal krimpt de Duitse economie met 0,2 procent.

Terwijl de Europese economie nog steeds slecht draait, is er buiten Europa juist sprake van een krachtig herstel. Zowel in de Verenigde Staten als Japan is er sprake van een duidelijk aantrekende economische groei. In de VS groeit de economie in het tweede kwartaal met maar liefst 2,5 procent. Daarmee heeft de Amerikaanse economie zich hersteld van de dip die in 2001 optrad. Toen was er in de eerste drie kwartalen sprake van een nulgroei.

Ook Japan lijkt de economische malaise van de afgelopen jaren voorlopig achter zich te laten. De economie groeit in het tweede kwartaal met 3,0 procent, het derde kwartaal op rij met een groei van meer dan 2%. Ter vergelijking: in het eerste kwartaal van 2002 kromp het BBP-volume nog met bijna 3 procent ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder. De economische opbloei van Japan wordt voor een groot deel veroorzaakt door het aantrekken van de Japanse export in het laatste jaar. In de voorgaande drie kwartalen bedroeg de exportgroei meer dan 10 procent. In het tweede kwartaal van dit jaar is de groei weliswaar iets minder, maar nog steeds fors (5,9 procent).

Export valt wereldwijd terug

De uitvoer in het tweede kwartaal lag over het algemeen aanzienlijk lager dan in het eerste kwartaal. Voor Europa en de VS betekent dit een daling van het exportvolume, terwijl in Japan de groei terugloopt.

In de EU daalt het exportvolume in het tweede kwartaal met 1,6 procent. Deze daling is opmerkelijk, omdat in de twee voorgaande kwartalen sprake was van een duidelijke groei van het exportvolume, met respectievelijk 3,2 en 2,3 procent. Deze ontwikkeling is ook in Nederland en Duitsland waar te nemen. In het eerste kwartaal groeide de Nederlandse uitvoer nog met 1,1 procent, in het tweede kwartaal is er sprake van duidelijke krimp (-1,2 procent). In Duitsland is de terugval nog duidelijker waar te nemen. Hier krimpt het exportvolume met 1,5 procent, tegenover een groei van 4,9 procent in het vorige kwartaal. In het afgelopen jaar leek de uitvoer zich te ontwikkelen tot de motor van het economische herstel in Europa. Er kan echter worden geconstateerd dat de uitvoer deze rol in het tweede kwartaal in Europa niet heeft kunnen waarmaken. Wellicht heeft de hoge koers van de euro een drukkend effect op de Europese uitvoer.

In de Verenigde Staten is de export in het tweede kwartaal eveneens duidelijk teruggelopen. In het voorgaande kwartaal groeide de uitvoer nog met 2,7 procent, nu is er sprake van een krimp (-1,0 procent). Deze ontwikkeling is opmerkelijk omdat de lage dollarkoers Amerikaanse producten voor het buitenland aantrekkelijk maakt. Dit heeft echter niet geleid tot een impuls voor de Amerikaanse export in het tweede kwartaal.

In Japan is de export op dit moment de motor van de economische groei. In de laatste twee kwartalen groeide de Japanse export met respectievelijk bijna 18 en 13 procent. In het tweede kwartaal van dit jaar loopt de groei terug, maar is nog steeds fors te noemen (5,9 procent).

Daling investeringen in EU houdt aan

In het tweede kwartaal van 2003 zijn de investeringen in vaste activa in de EU opnieuw gedaald. In het voorgaande kwartaal vlakke de daling van de investeringen sterk af, tot -0,4 procent. In het tweede kwartaal zet de lichte verbetering echter niet door en daalt het investeringsvolume met ruim 1 procent.

Staat 14

Internationale economische gegevens: tweede kwartaal 2003

	Nederland	Duitsland	EU-15	Verenigde Staten ¹⁾	Japan
% mutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar					
Bruto binnenlands product (marktprijzen)	-1,2	-0,2	0,6	2,5	3,0
Consumptie door huishoudens incl. IZWh	-1,4	0,6	1,6	2,9	1,3
Consumptie door de overheid	2,3	1,2	1,6	4,5	1,0
Bruto investeringen in vaste activa	-3,5	-1,1	-1,3	2,5	1,8
Export van goederen en diensten	-1,2	-1,5	-1,6	-1,0	5,9
Import van goederen en diensten	-0,5	1,4	0,9	3,1	3,1
%					
HICP ²⁾	2,2	0,9	1,9	2,1	-0,3
Werkloosheidsgraad ³⁾	4,1	10,3	8,0	6,3	5,4

Bron: Eurostat, OESO, CBS.

¹⁾ Seizoengecorrigeerde cijfers.

²⁾ Voor VS en Japan is de CPI gebruikt.

³⁾ als percentage van de beroepsbevolking, OESO definitie, voorlopige cijfers.

In Duitsland en Nederland dalen de investeringen in vaste activa al sinds het vierde kwartaal van 2000. Ook in het tweede kwartaal kwam aan deze volumeafname geen einde, al lijkt de daling wel enigszins af te vlakken. In Nederland dalen de investeringen met 3,5 procent, tegen 5,4 procent in het voorgaande kwartaal. Deze ontwikkeling is ook in Duitsland waar te nemen. Ook hier daalt het investeringsvolume in het tweede kwartaal verder, maar de afname is minder groot dan in het eerste kwartaal.

In de Verenigde Staten en Japan gaat het een stuk beter met de investeringen in vaste activa. In beide landen profiteren de investeringen duidelijk van het ingezette economische herstel. In de Verenigde Staten groeien de investeringen in het tweede kwartaal met 2,5 procent. Dit is de grootste toename sinds het laatste kwartaal van 2000. In Japan is de groei iets lager. Hier groeit het investeringsvolume met 1,8 procent. Deze stijging staat in schril contrast met de situatie een jaar geleden. Toen daalden de investeringen in vaste activa in het eerste kwartaal met maar liefst 8,6 procent.

Huishoudensconsumptie in Nederland daalt

De huishoudensconsumptie in Nederland is in het tweede kwartaal van 2003 met 1,4 procent gedaald. Een krimp van de particuliere consumptie is heel bijzonder, de laatste keer was in het vierde kwartaal van 1993.

Ook internationaal gezien is de daling van de particuliere consumptie van Nederland redelijk uitzonderlijk. Zowel in de EU als in de VS en Japan groeit de huishoudensconsumptie in het tweede kwartaal ongeveer even snel als in het voorgaande. In de EU komt de groei in het tweede kwartaal uit op 1,6 procent, in Duitsland op 0,6 procent.

In de Verenigde Staten is het aandeel van de huishoudensconsumptie in het BBP relatief groot. De particuliere consumptie is dan ook de belangrijkste motor van de economie in de VS. In het tweede kwartaal groeien de consumptieve bestedingen van huishoudens met bijna 3 procent. In Japan ligt het groeitempo van de huishoudensconsumptie al enkele kwartalen op hetzelfde niveau als in de EU.

Gemengd beeld overheidsconsumptie

In het tweede kwartaal groeit de overheidsconsumptie van de EU met 1,6 procent. Dit is lager dan in het eerste kwartaal. Hoewel de groei de laatste kwartalen begint af te vlakken, ligt de overheidsconsumptie van Nederland, met 2,3 procent, nog steeds boven het Europees gemiddelde.

In de VS is de overheidsconsumptie in het tweede kwartaal verder gestegen. Mede als gevolg van de uitgaven aan de oorlog met

Irak groeien de consumptieve bestedingen van de overheid met maar liefst 4,5 procent. In Japan vlakt de groei van de overheidsconsumptie verder af en komt uit op 1,0 procent.

Dure euro drukt inflatie

In Nederland komt de Europees geharmoniseerde consumentenprijsindex (HICP) in het tweede kwartaal uit op 2,2%. Dit is aanzienlijk lager dan de 2,8 procent in het eerste kwartaal. De waarde van de HICP ligt 0,2 procentpunt hoger dan het consumentenprijsindexcijfer (CPI) voor Nederland. Het verschil tussen de indices wordt onder meer veroorzaakt door verschillende behandeling van consumptiegebonden belastingen, woonlasten en gezondheidszorg.

Door de verdere daling nadert de consumptieprijsstijging (HICP) van Nederland het EU-gemiddelde. De inflatie van de Europese Unie komt in het tweede kwartaal uit op 1,9 procent. De afvlakende geldontwaarding binnen de Europese Unie wordt onder andere veroorzaakt door de hoge eurokoers. Hierdoor worden importproducten relatief goedkoper, hetgeen de prijsstijgingen tempert.

In Duitsland blijft het tempo van de geldontwaarding erg laag (0,9 procent). In mei waarschuwde het IMF zelfs voor het gevaar van deflatie in Duitsland.

De consumptieprijsstijging in de Verenigde Staten bedraagt in het tweede kwartaal 2,1 procent, tegenover 2,9 procent in het voorgaande kwartaal. Japan kampt al sinds het vierde kwartaal van 1998 met deflatie.

Werkloosheid Nederland: laag niveau, snelle stijging

De werkloosheid (volgens de OESO-definitie) in de EU stijgt in het tweede kwartaal licht tot 8,0 procent. Daarmee ligt de Europese werkloosheid aanzienlijk hoger dan in de VS en Japan. Binnen de EU is met name Duitsland een zorgkind. In het tweede kwartaal loopt de werkloosheid verder op tot 10,3 procent.

Hierbij vergeleken is de werkloosheid in Nederland met 4,1 procent nog steeds laag. Het aantal werklozen loopt echter wel heel snel op. In één kwartaal steeg het werkloosheidspercentage in Nederland van 3,5 naar 4,1 procent.

De economie van de Verenigde Staten heeft zich de afgelopen kwartalen goed hersteld van de dip in 2001. De economische opleving heeft echter (nog) geen positieve invloed op de werkgelegenheid. In het tweede kwartaal loopt de werkloosheid in de VS zelfs verder op tot 6,3 procent.

Artikelen

Belastingopbrengsten gedaald

Laurens Cazander

In het tweede kwartaal van 2003 bedroeg het totaal van belastingen voor de Nederlandse overheid bijna 28 miljard euro. Dit betekende een daling van zes procent ten opzichte van het tweede kwartaal van 2002. Nagenoeg alle soorten rijksbelastingen vertoonden een terugval in opbrengst; de vennootschapsbelasting daalde het sterkst. Het deel van de omzetbelasting dat toekwam aan het Rijk was dankzij een fors lagere afdracht van BTW aan de Europese Unie (EU) wel iets hoger dan vorig jaar.

Inleiding

De lidstaten van de EU dienen bij verordening elk kwartaal het Europese statistische bureau (Eurostat) een set van recente cijfers te leveren over een aantal macro-economische grootheden. De voorschriften van het Europees Systeem van Rekeningen 1995 (ESR95) – het systeem dat gebruikt wordt voor Nationale rekeningen – zijn leidend bij de samenstelling van deze kwartaalcijfers. De aandacht van de EU is vooral gericht op de korte termijn ontwikkeling van de overheidsfinanciën in de diverse lidstaten. Eén van de variabelen waarover moet worden gerapporteerd is de belastingopbrengst, een uiterst belangrijke post binnen de algemene middelen van de overheid. Dit artikel gaat eerst nader in op de inhoud en berekening van de Nederlandse belastingcijfers op kwartaalbasis. Daarna volgen enkele recente resultaten en een korte toelichting hierop.

Samenstellen belastingcijfers

De Nederlandse belastingopbrengst wordt voornamelijk bepaald door de belastingen van het Rijk. De rijksoverheid heeft een aandeel van circa 94 procent in de nationale belastingopbrengst. Het overige deel wordt voornamelijk geheven door de gemeenten en de waterschappen. Daarnaast heft de EU zelf ook enkele belastingen in Nederland. De inning van de invoerrechten, het EU-aandeel in de BTW en de landbouwheffingen wordt tegen kostenvergoeding verzorgd door het Rijk. Deze aan de EU toekomende

belastingen worden conform de voorschriften niet gerekend tot de Nederlandse belastingcijfers en zijn niet in tabel 1 opgenomen.

In het actuele jaar zijn alleen voor het Rijk realisatiecijfers op kwartaalbasis samen te stellen. Hiervoor gebruikt het CBS een aantal bronnen die informatie leveren over de uitvoering van de rijksbegroting. De belangrijkste zijn de kasoverzichten van het Ministerie van Financiën en de ontvangsten van enkele andere ministeries die belastingen heffen en innen. Voor de andere overheden worden jaargegevens uit begrotingen en verslagen gebruikt. De ramingen voor het actuele jaar worden gelijkmatig over de kwartalen verdeeld. De reden hiervoor is dat de verschillende belastingen van deze overheden gewoonlijk betrekking hebben op een heel jaar en niet gerelateerd zijn aan de transacties in een bepaald kwartaal.

Het ESR95 onderscheidt drie categorieën van belastingen: belastingen op productie en invoer, belastingen op inkomen en vermogen en vermogensheffingen (successierechten). Het CBS vertaalt de verschillende Nederlandse belastingsoorten naar deze categorieën. Vervolgens worden, conform de Europese voorschriften, de kascijfers van de rijksbegrotingsuitvoering herleid tot transactiecijfers. Dit betekent een toerekening van de kasontvangsten aan het moment dat de economische activiteiten plaatsvinden die verplichten tot het betalen van belastingen. Na het verschijnen van de nieuwe jaarpublikatie Nationale rekeningen worden de eerdere kwartaalcijfers zonedig hieraan bijgesteld. Op die manier sluiten de kwartaalcijfers aan op de jaargegevens.

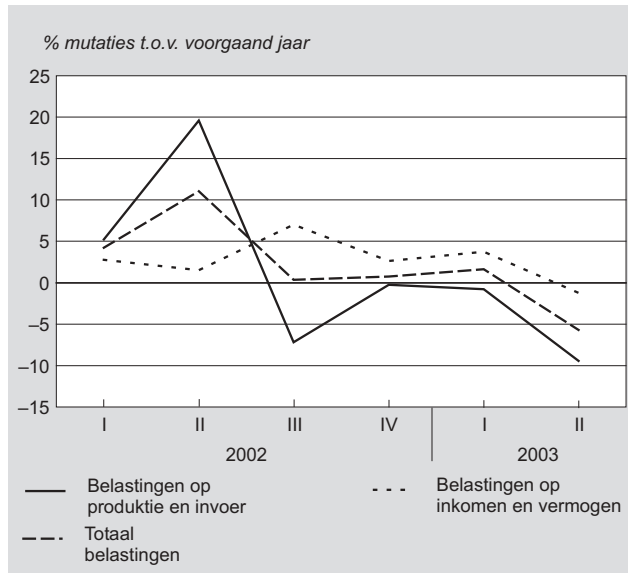
Recente resultaten

In het tweede kwartaal van 2003 beschikte de Nederlandse overheid over 27,6 miljard euro aan algemene middelen uit belastingen. Dit is zes procent (1,7 miljard euro) minder dan in het tweede kwartaal van vorig jaar. De opbrengst van de belastingen op inkomen en vermogen bedroeg 13,4 miljard en lag daarmee zelfs negen procent lager dan vorig jaar. Dit betekende voor het vierde achtereenvolgende kwartaal een daling voor deze categorie van belastingen. De forse opbrengstdaling in het tweede

Tabel 1
Belastingen voor de Nederlandse overheid

	2001			2002				2003	
	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
<i>mln euro</i>									
Belastingen op productie en invoer	13 815	12 505	15 039	13 331	14 027	13 381	15 434	13 828	13 858
Belastingen op inkomen en vermogen	12 379	12 750	15 577	11 101	14 802	11 836	15 540	11 015	13 408
Vermogensheffingen	211	297	579	315	490	431	460	311	383
Totaal van belastingen voor Nederlandse overheid	26 405	25 552	31 195	24 747	29 319	25 648	31 434	25 154	27 649
<i>% mutaties t.o.v. voorgaand jaar</i>									
Belastingen op productie en invoer	9	9	11	3	2	7	3	4	-1
Belastingen op inkomen en vermogen	-2	15	3	5	20	-7	0	-1	-9
Totaal van belastingen voor Nederlandse overheid	3	11	7	4	11	0	1	2	-6

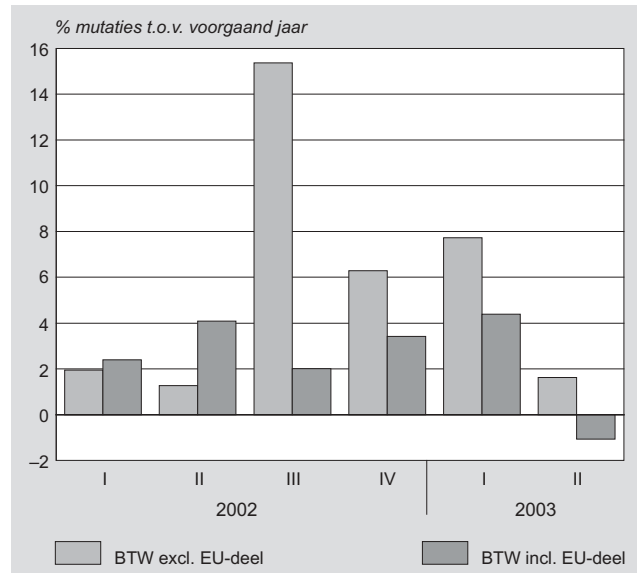
1. Belastingen voor de Nederlandse overheid

kwartaal heeft ertoe geleid dat in het eerste halfjaar van 2003 een lagere nominale belastingopbrengst is gerealiseerd dan in het eerste halfjaar van 2002 (-2 procent).

Het Rijk beschikte in het tweede kwartaal van 2003 over 25,8 miljard euro aan algemene middelen uit belastingen. Dit is bijna zeven procent (1,8 miljard euro) minder dan in het tweede kwartaal van vorig jaar. De vennootschapsbelasting liet het afgelopen kwartaal zowel absoluut als relatief de scherpste terugval zien. De opbrengst van deze belasting op bedrijfswinsten kwam uit op 3,2 miljard euro en was daarmee bijna een miljard euro lager dan in het tweede kwartaal van vorig jaar (-21 procent).

2. Omzetbelasting (BTW)

De totale BTW-opbrengst was in het tweede kwartaal van dit jaar een procent lager dan in het tweede kwartaal van vorig jaar. Het deel van de BTW-opbrengst dat toekwam aan het Rijk (7,9 miljard euro) was, dankzij een fors lagere BTW-afdracht aan de EU, echter twee procent hoger. De BTW-afdracht aan de EU vertoont, als gevolg van verrekeningen van de exploitatiesaldi van de EU, vaker een erg grillig kwartaalpatroon. Het gevolg hiervan is dat een steeds wisselend percentage van de omzetbelasting toekomt aan het Rijk. Daarom is de ontwikkeling van de BTW exclusief het EU-deel geen goede maatstaf voor een beoordeling van de nationale economie. De ontwikkeling van de BTW inclusief het EU-deel is hiervoor beter geschikt.

Tabel 2
Belastingen voor het Rijk

	2001			2002				2003	
	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
	<i>mln euro</i>								
Omzetbelasting (BTW)	7 693	6 727	8 969	7 167	7 791	7 761	9 533	7 721	7 918
Accijnzen	1 986	1 942	2 114	1 882	2 222	2 075	2 267	2 011	2 085
Belastingen van rechtsverkeer	1 151	1 072	1 174	1 182	1 148	1 079	1 232	1 120	1 073
Belastingen op een milieugrondslag	923	842	770	941	825	556	631	760	682
Belasting op personenauto's en motorrijwielen	765	660	684	856	766	676	443	893	757
Overige belastingen op productie en invoer	385	353	416	372	343	303	397	300	319
Totaal van belastingen op productie en invoer	12 903	11 596	14 126	12 399	13 095	12 450	14 504	12 804	12 834
Loonbelasting	7 912	5 852	7 552	6 291	8 522	6 541	8 238	6 262	8 323
Inkomstenbelasting	-1 952	-310	427	213	-583	62	233	104	-876
Vennootschapsbelasting	4 063	4 574	5 566	2 902	4 019	3 359	5 114	3 031	3 174
Dividendbelasting	1 126	1 433	847	452	1 634	722	681	396	1 496
Overige belastingen op inkomen en vermogen	496	468	451	476	441	384	503	412	480
Totaal van belastingen op inkomen en vermogen	11 644	12 017	14 843	10 333	14 033	11 069	14 769	10 205	12 597
Vermogensheffingen (successierechten)	211	295	579	315	490	431	459	310	382
Totaal van belastingen voor het Rijk	24 758	23 909	29 548	23 047	27 618	23 949	29 732	23 318	25 813

Invloed van buitenlandse ondernemingen in Nederland

Bert Diederer

Sinds enkele jaren wordt vanuit Eurostat een pilot-study georganiseerd, waarin de invloed van buitenlandse ondernemingen in kaart wordt gebracht. Een aantal EU-landen, waaronder Nederland neemt deel aan dit project. Vooralsnog blijft deze pilot beperkt tot inward-FATS (Foreign Affiliate Trade Statistics). Daartoe wordt voor Nederland vastgesteld wat de invloed van buitenlandse ondernemingen is in de Nederlandse economie. Het omgekeerde (de invloed van Nederlandse multinationals in het buitenland, ofwel outward-FATS) wordt nog niet in kaart gebracht. Omdat ten behoeve van dit onderzoek gebruik gemaakt wordt van microdata van bestaande CBS-statistieken is het (nog) niet mogelijk om zeer recente resultaten te presenteren. Momenteel zijn resultaten beschikbaar van het jaar 2000. De invloed van buitenlandse ondernemingen is niet eenduidig in één cijfer weer te geven. Er zijn uiteenlopende resultaten naar economische indicatoren. Er blijkt dat met name bij de totale aankopen van ondernemingen de buitenlandse invloed groot is. Verder valt op dat het aandeel van buitenlandse ondernemingen in de toegevoegde waarde groter is dan het aandeel in het personeel. Hieruit kan echter niet zonder meer geconcludeerd worden dat Nederlandse ondernemingen minder productief zijn dan buitenlandse ondernemingen.

Om gegevens over inward-FATS te kunnen maken is informatie nodig van de nationaliteit van de onderneming. Daarvoor zal gezocht moeten worden naar het moederbedrijf (=top van de onderneming) door de gehele keten van eigendom en (tenminste 50%-)deelnemingen in de gehele wereld door te nemen. Gegevens daarover zijn bekend op basis van enquête bij de Statistiek Financiën van Grote Ondernemingen (SFGO), die jaarlijks door het CBS wordt uitgevoerd. Daarnaast is op basis van externe bronnen van een groot aantal ondernemingen nagegaan of daarbij al of niet sprake is van een buitenlandse moeder. Van de circa 6 000 grootste ondernemingen in Nederland (waarvan 2 500 direct door de SFGO waargenomen worden en 3 500 gebaseerd worden op externe bronnen) kon anno 2000/2001 worden vastgesteld dat daarvan ruim 1 100 ondernemingen in het buitenland hun hoofdvestiging hebben. Van de 2 500 ondernemingen in de SFGO zijn er ruim 650 in buitenlandse handen. Het land van vestiging van de top van de onderneming is vervolgens bepalend voor de "nationaliteit" van de onderneming. In het kader van de Eurostat-pilot study wordt de invloed van buitenlandse ondernemingen gemeten naar een beperkt aantal economische indicatoren, te weten: aantal bedrijfseenheden, aantal werkzame personen, aantal personen op de loonlijst, omzet, productiewaarde, toegevoegde waarde (tegen factorkosten), totale aankopen, aankopen voor wederverkoop, personeelskosten en bruto materiële investeringen. Van belang zijn niet zozeer de macro-resultaten van deze economische indicatoren, maar vooral de verschillende economische activiteiten die door de buitenlandse ondernemingen in Nederland worden uitgevoerd. Omdat met name grote ondernemingen vaak verschillende soorten economische activiteiten ontplooiën, is het nodig deze op een lager aggregatieniveau te bekijken en op te delen in bedrijfseenheden. Daartoe wordt uitgegaan van de typering die worden gehanteerd in de Standaard Bedrijfs Indeling (SBI).

Omdat de interesse in dit stadium vooral uitgaat naar gedetailleerde data naar economische activiteit ontbreken in dit onderzoek belangrijke indicatoren zoals de import en export. Gegevens van import en export zijn namelijk voornamelijk beschikbaar op basis van de institutionele CBS-statistieken van internationale (goederen)handel. De brongegevens van deze statistieken bevatten geen informatie over de economische activiteit van de respondenten.

Het onderzoek blijft beperkt tot de sector niet-financiële vennootschappen. De buitenlandse invloed bij de sector financiële instellingen (banken, verzekeringsmaatschappijen en pensioenfondsen) en de overheidssector blijft dus buiten beschouwing.

Methodiek (Micronoom)

Ondernemingen bestaan veelal uit verschillende onderdelen. Een manier om een onderneming onder te verdelen is naar bedrijfseenheden (zie kader). Een belangrijke stap in dit onderzoek is de overgang van het ondernemingsniveau (op dit niveau is vooral eigendoms- en structuurinformatie beschikbaar) naar bedrijfseenhedenniveau (op dit niveau zijn microdata beschikbaar). De microdata van bovengenoemde economische indicatoren zijn beschikbaar op basis van verschillende CBS-statistieken, te weten de Productiestatistieken (PS), de Enquête Werkgelegenheid en Lonen (EWL) en de Investeringsstatistieken (IS). Deze statistieken worden op jaarbasis samengesteld en zijn gebaseerd op steekproeven bij bedrijfseenheden. Hulp- en achtergrondinformatie is verder beschikbaar vanuit het Algemeen Bedrijfs Register. Van elke bedrijfseenheid is bij het ABR de belangrijkste economische activiteit geïnventariseerd volgens de richtlijnen van de SBI, waarbij zowel globale als (buitengewoon) nauwkeurige omschrijvingen worden gehanteerd. Globale omschrijvingen zijn getypeerd door middel van 1- á 2-cijferige SBI-codes. Nauwkeurige(r) omschrijvingen zijn getypeerd via 3-, 4- en 5-cijferige codes. In het kader van de inward-FATS wordt doorgaans een nauwkeurige omschrijving van de SBI verlangd.

Naast bovengenoemde statistieken op bedrijfseenhedenniveau zijn de statistieken op ondernemingsniveau (de Statistiek Financiën van (Grote+Kleine) Ondernemingen (SFGO en SFKO)) belangrijke bronnen. Microdata van deze statistieken zijn niet beschikbaar op het niveau van bedrijfseenheden, maar op het niveau van ondernemingen. Ten behoeve van de integratie van bedrijfseenheden-statistieken en ondernemingen-statistieken is het noodzakelijk om te weten hoe de ondernemingsstructuren eruit zien. Ook daarvan is informatie aanwezig in het ABR. Daarin wordt nauwkeurig bijgehouden welke bedrijfseenheden aan het begin en aan het eind van elk jaar behoren bij welke onderneming. Dit geheel aan bronnenmateriaal, inclusief de genoemde ABR-informatie, is in de loop der jaren bijeengebracht in een integratiekader, genaamd Micronoom. In Micronoom zijn ook allerlei definitieverschillen en andere onvolkomenheden uit de bronbestanden zo veel mogelijk gladgestreken en weggewerkt, opdat bijzondere onderzoeken zoals het maken van inward-FATS mogelijk zijn. Cijfers op het gebied van buitenlandse participatie-invloed in de Nationale rekeningen zijn overigens geformuleerd op ondernemingsniveau. Deze cijfers zijn dan ook gebaseerd op de SFGO en niet op bedrijfseenheden-statistieken, zoals bij de meeste bedrijfseconomische statistieken het geval is. Hierdoor kunnen resultaten van Micronoom afwijken van de Nationale rekeningen.

Buitenlandse ondernemingen in Nederland

De meest actuele data hebben betrekking op het jaar 2000. Op basis van de integratie van Micronoom-databestanden en het feit dat van 1 100 ondernemingen bekend is dat zij (uiteindelijk) een buitenlandse moeder hebben kan een aantal interessante tabellen worden samengesteld. De resultaten kunnen worden geïnterpreteerd als minimum-percentages. Het werkelijke aandeel van buitenlandse ondernemingen zal hoger zijn, maar waarschijnlijk niet veel hoger. De circa 1 100 buitenlandse ondernemingen zijn immers getraceerd onder de circa 6000 grootste ondernemingen in Nederland.

Tabel 1
Aandeel van buitenlandse ondernemingen naar een aantal economische indicatoren

	Aandeel in %
Aantal bedrijfseenheden	0,5
Aantal werkzame personen	9,9
Aantal personen op de loonlijst	10,3
Omzet	15,4
Productiewaarde	14,9
Toegevoegde waarde (tegen factorkosten)	13,6
Totale aankopen	16,0
Aankopen voor wederverkoop	16,2
Personeelskosten	12,9
Bruto materiële investeringen	12,3

Uit tabel 1 blijkt dat de invloed van buitenlandse ondernemingen niet eenduidig in één cijfer is weer te geven. Er zijn uiteenlopende resultaten naar economische indicator. Bij totale aankopen (al of niet bedoeld voor wederverkoop) is de invloed het hoogst: 16 procent. De buitenlandse invloed wordt uitgeoefend via een buitengewoon klein aantal bedrijfseenheden: slechts 0,5 procent van alle bedrijfseenheden (circa 2760 van de ruim 555 duizend) wordt door een buitenlandse multinational gecontroleerd. De toegevoegde waarde blijkt voor 13,6% door buitenlandse ondernemingen te worden gegenereerd. Opvallend zijn de uitkomsten bij personeelskosten (12,9%) versus personeel (werkzame personen: 9,9%, personen op loonlijst 10,3%).

De nationaliteit van buitenlandse ondernemingen actief in Nederland

De Verenigde Staten (USA), het Verenigd Koninkrijk (UK), Duitsland en Frankrijk zijn de dominerende nationaliteiten van de

buitenlandse ondernemingen die in Nederland actief zijn. De USA-ondernemingen zijn zeer dominant bij omzet, productiewaarde, toegevoegde waarde, totale aankopen (al of niet voor wederverkoop). Opvallend zijn de hoge aandelen van personeel (werkzame personen: 15,4% en personen op loonlijst: 15,2%) bij ondernemingen uit overige EU-landen. Belgische en Luxemburgse ondernemingen hebben relatief meer bedrijfseenheden in Nederland actief. Tenslotte valt bij Japanse ondernemingen op dat zij een relatief groot aandeel hebben in de totale aankopen (10,3%) en nog meer bij de totale aankopen bedoeld voor wederverkoop (17,2%). De distributie-rol die Nederland heeft voor bijvoorbeeld Japanse auto's en consumentenelektronica is hieraan debet.

De economische activiteiten van buitenlandse ondernemingen in Nederland

Uit tabel 3 blijkt dat de invloed van buitenlandse ondernemingen niet alleen per economische indicator uiteenlopende cijfers laat zien, maar dat dit voor de diverse SBI-secties in de sector niet-financiële bedrijven nog veel sterker het geval is. Bij delfstoffenwinning en industrie zijn vrijwel alle aandelen fors hoger dan gemiddeld. Opvallend zijn de resultaten bij de aankopen voor wederverkoop. Bij delfstoffenwinning speelt het buitenland daarin geen rol, terwijl bij industrie en vooral bouw (bijna 59% buitenlands) een prominente positie door buitenlandse ondernemingen wordt ingenomen. Opvallend zijn ook de zeer lage aandelen van buitenlandse ondernemingen in de investeringen in de sectie energie (3,4%) en sectie commerciële dienstverlening (4,8%). Bij sectie vervoer valt op dat de buitenlandse ondernemingen een relatief laag aandeel hebben in de toegevoegde waarde (5,7%).

De SBI-secties delfstoffenwinning, energie, en horeca zijn relatief klein wat betreft hun kwantitatieve inbreng in de totalen van de

Tabel 2
Aandeel van buitenlandse ondernemingen naar nationaliteit, economische indicatoren en naar het totaal van alle buitenlandse ondernemingen

	VS	UK	Duitsland	Frankrijk	Overig EU	België en Luxemburg	Zwitserland	Zweden	Antillen en Aruba	Japan
<i>aandeel in %</i>										
Aantal bedrijfseenheden	19,4	18,4	15,9	9,5	7,2	9,5	6,3	3,5	3,8	3,3
Aantal werkzame personen	19,2	19,9	13,2	10,0	15,4	4,9	5,0	3,6	4,4	2,7
Aantal personen op de loonlijst	18,6	20,0	13,1	10,1	15,2	5,2	5,5	3,4	4,5	2,6
Omzet	31,8	15,8	12,2	10,3	4,4	3,7	3,8	2,9	3,1	8,5
Productiewaarde	35,2	19,6	11,7	8,3	5,1	4,0	4,5	3,2	2,0	2,7
Toegevoegde waarde (tegen factorkosten)	30,6	21,9	11,0	10,7	5,9	4,2	5,1	3,3	2,4	2,1
Totale aankopen	31,9	14,1	12,5	10,3	4,0	3,6	3,6	2,8	3,1	10,3
Aankopen voor wederverkoop	26,6	10,3	13,1	13,1	3,4	3,2	2,9	2,4	4,6	17,2
Personeelskosten	23,8	22,6	12,1	10,5	7,6	4,8	6,5	3,9	2,9	3,1
Bruto materiële investeringen	23,7	26,3	8,6	16,5	4,3	3,9	3,0	5,9	1,7	2,8

Tabel 3
Aandeel van buitenlandse ondernemingen naar sectie van de Standaard Bedrijfs Indeling (SBI) naar een aantal economische indicatoren

	Delfstoffenwinning	Industrie	Energie en Water	Bouw	Handel	Horeca	Vervoer en communicatie	Commerciële diensten	Totaal
<i>aandeel in %</i>									
Aantal bedrijfseenheden	25,7	1,8	1,6	0,1	0,5	0,1	0,7	0,6	0,5
Aantal werkzame personen	38,5	17,9	9,8	2,7	6,2	8,0	7,4	13,0	9,9
Aantal personen op de loonlijst	26,9	17,9	9,8	2,5	6,7	8,7	7,8	14,0	10,3
Omzet	15,1	24,3	11,3	4,1	14,3	9,6	10,7	11,4	15,4
Productiewaarde	31,1	23,3	9,3	3,0	11,3	10,0	10,3	11,0	14,9
Toegevoegde waarde (tegen factorkosten)	20,5	24,8	12,6	3,2	10,0	12,3	5,7	12,1	13,6
Totale aankopen	14,3	23,4	10,8	4,7	14,9	9,1	13,8	11,8	16,0
Aankopen voor wederverkoop	0,5	32,1	12,1	58,7	15,4	2,2	14,7	20,8	16,2
Personeelskosten	32,7	21,7	10,3	3,2	11,0	15,8	6,8	12,9	12,9
Bruto materiële investeringen	45,4	26,1	3,4	2,2	11,2	10,2	5,3	4,8	12,3

onderscheiden economische indicatoren. In onderstaande tabel 4 is van de dominerende secties industrie, bouw, vervoer en communicatie, handel en commerciële diensten voor een aantal sbi-klassen aangegeven wat de invloed van buitenlandse ondernemingen is. Deze SBI-klassen zijn SBI-afdelingen of samenvoegingen van SBI-afdelingen (zie eerste kolom in tabel 4).

Relatief hoge aandelen van buitenlandse ondernemingen zijn te vinden door de percentages van de SBI-klassen te vergelijken met de percentages in de regel 'totaal buitenlandse ondernemingen'.

In tabel 5 zijn SBI-klassen opgenomen met een verdere detaillering, overeenkomend met een nauwkeuriger aanduiding van de economische activiteit van de bijbehorende bedrijfseenheden. Het blijkt dat buitenlandse ondernemingen soms een zéér dominerende invloed hebben binnen sommige van deze sbi-klassen. De lijst in tabel 5 is gerangschikt naar de toegevoegde waarde (van hoog naar laag). Alleen die sbi-klassen zijn opgenomen waarvan bij één van de economische indicatoren de buitenlandse invloed tenminste 70% is. Het is dan uiteraard goed mogelijk dat de invloed bij een of meer andere economische indicatoren (veel) lager is dan 70%.

Tabel 4
Invoed van buitenlandse ondernemingen in een aantal SBI-klassen naar een aantal economische indicatoren

SBI	Omschrijving	Aantal bedrijfs-eenheden	Aantal werkzame personen	Aantal personen op de loonlijst	Omzet	Productie-waarde	Toegevoegde waarde	Totale aankopen	Aankopen voor weder-verkoop	Personeels-kosten	Bruto materiële investeringen
		<i>aandeel in %</i>									
15	Voedingsmiddelen (vv)	1,1	9,3	9,6	20,4	16,5	17,8	20,9	51,1	13,4	17,0
16	Verwerking tabak	32,8	87,7	87,5	89,4	88,9	97,5	94,7	100,0	87,9	82,8
17-20	Textiel, leer, hout (vv)	0,6	8,1	8,3	10,0	10,2	10,0	10,0	7,7	10,4	7,5
21-22	Papier, drukkerijen	1,3	14,0	13,7	20,6	19,6	17,3	22,7	52,0	15,2	17,4
23	Olie en steenkoolverwerking	22,3	22,3	21,8	22,9	19,8	20,4	22,4	77,6	25,5	38,2
24	Chemische producten (vv)	16,3	35,9	35,9	33,4	32,8	40,4	31,5	37,4	39,4	37,6
25-26	Rubber, aardewerk (vv)	5,9	29,2	29,4	31,8	32,1	33,8	30,8	28,3	32,7	30,3
27-28	(Producten van) metalen (vv)	1,4	20,2	20,9	29,1	29,1	27,7	29,8	29,8	26,3	46,6
29	Machines en apparaten (vv)	2,5	15,8	15,6	19,4	17,4	16,6	20,4	38,4	17,8	11,9
30-33	Electrische en optische apparaten (vv)	1,8	18,3	17,2	11,9	13,3	17,3	10,2	8,0	18,6	10,3
34-35	Transportmiddelen (vv)	1,3	20,4	19,3	25,2	22,6	22,0	25,4	61,5	20,8	22,2
36-37	Meubelen, voorbereiding recycling	0,4	7,2	7,0	11,8	11,6	9,9	12,9	14,3	8,6	6,6
45	Bouwnijverheid	0,1	2,7	2,5	4,1	3,0	3,2	4,7	58,7	3,2	2,2
50	Handel en reparatie auto's	0,4	6,2	6,9	23,7	15,5	5,8	24,6	26,4	8,9	16,6
51	Groothandel	1,2	12,7	13,7	15,6	14,5	15,1	15,9	16,0	16,3	16,5
52	Detailhandel en reparatie	0,0	1,6	1,8	2,2	2,3	2,1	2,3	2,1	2,3	1,4
60-63	Vervoer	0,7	9,2	9,7	13,0	12,6	7,5	16,3	17,6	8,3	3,6
64-64	Communicatie	0,5	2,8	2,8	5,0	4,8	1,8	7,2	7,7	3,0	6,9
71-74	Commerciële dienstverlening	0,5	13,0	14,0	11,4	11,0	12,1	11,8	20,8	12,9	4,8
	Totaal buitenlandse ondernemingen	0,5	9,9	10,3	15,4	14,9	13,6	16,0	16,2	12,9	12,3
		<i>aantallen (mln)</i>			<i>mld euro</i>						
	Totaal generaal	551,7	4,8	4,3	896,8	558,1	209,0	674,0	342,4	122,7	32,4

(vv) = vervaardiging van.

Tabel 5
Enkele SBI-klassen met een (zeer) hoog aandeel van buitenlandse ondernemingen, naar een aantal economische indicatoren.

SBI	Omschrijving	Omzet	Toegevoegde waarde	Totale aankopen	Aankopen voor wederverkoop	Personeels-kosten	Bruto materiële investeringen
		<i>aandeel in %</i>					
231	Cokesovenproducten (vv)	100	100	100	nvt	100	100
271	Ijzer en staal (vv)	93	96	90	100	95	98
160	Verwerking tabak	89	98	95	100	88	83
265	Cement, kalk en gips (vv)	90	95	85	45	96	99
312	Schakel en verdeelinricht. (vv)	84	82	86	98	81	78
242	Landbouwchemicaliën(vv)	83	78	84	96	68	74
154	Plantaard+dierl.vetten+oliën (vv)	78	38	81	98	30	70
333	Apparatuur bewaking industriële processen (vv)	47	37	54	81	42	86
272	Ijzeren en stalen buizen (vv)	78	68	81	5	69	28
223	Reproductie opgenomen media	48	51	46	76	41	52
212	Papier en karton (vv)	49	43	52	76	43	42
232	Aardolieverwerking	23	22	23	78	28	53
245	Zeep e.d., parfum, cosmetica (vv)	34	37	33	70	30	25
341	Auto's	41	36	42	91	42	32
343	Auto-onderdelen (vv)	54	59	51	76	61	64
453	Bouwinstallatie	16	10	20	77	10	10

(vv) = vervaardiging van.

Micronoom: micro integratie van (bedrijfs-) economische statistieken

Bij het Centraal Bureau voor de Statistiek wordt een veelheid aan statistieken gemaakt die betrekking hebben op economische activiteiten. Traditioneel wordt daarbij een indeling naar sectoren gemaakt zoals Niet-financiële vennootschappen, Financiële instellingen en Overheid. Deze indeling wordt met name gehanteerd bij de Nationale rekeningen.

Bij het maken van statistieken worden de werkzaamheden voor deze sectorindeling gescheiden gehouden, zowel qua waarneming als bij analyse en publicatie. Een belangrijk deel van de economische statistieken beperkt zich tot de activiteiten van niet-financiële ondernemingen.

Vaak zijn bedrijven een onderdeel van een conglomeraat ofwel onderneming. Een onderneming of ondernemingengroep bestaat door eigendom en deelneming uit een (groot) aantal bedrijven. Veel economische activiteiten vinden plaats in een relatief kleine organisatie, bijvoorbeeld in een eenmanszaak, of een firma met enkele personeelsleden, of een BV met enkele tientallen werknemers. Deze organisaties zijn bij het CBS bekend als juridische eenheden. Ten behoeve van de statistiek worden soms juridische eenheden samengevoegd, indien zij één en dezelfde economische activiteit behelzen. De kleinste entiteit in dit verband wordt 'bedrijfseenheid' genoemd. Een bedrijfseenheid bestaat uit één of meer juridische eenheden en is getypeerd naar de (belangrijkste) economische activiteit. Deze typering is gebaseerd op de regels van de Standaard Bedrijfs Indeling (SBI). Een onderneming of ondernemingengroep bestaat vaak uit een groot aantal bedrijfseenheden en kan op die manier een groot aantal verschillende economische activiteiten hebben. De onderneming als totaal (de ondernemings-eenheid) wordt eveneens getypeerd volgens het SBI naar de belangrijkste economische activiteit.

De belangrijkste statistieken naar bedrijfseenheid zijn: de Productiestatistieken (met data van de resultatenrekening, zoals omzet, bedrijfskosten, bedrijfsresultaat), de Werkgelegenheidsstatistieken (met data van het aantal werkzame personen en de lonen), de Investeringsstatistieken (met data van materiële investeringen) en de Innovatiestatistieken (met o.a. uitgebreide data van Research en Development).

De belangrijkste statistiek naar onderneming is de Statistiek Financiën van Grote Ondernemingen (SFGO), waarin verkorte resultatenrekeningen voorkomen naast gedetailleerde gegevens van balansen. De SFGO is gebaseerd op fiscale en commerciële jaarrekeningen en enquêtes van grote ondernemingen (tot 2001: met een balanstotaal van tenminste 25 mln gulden, vanaf 2001: met minimum balanstotaal van 23 miljoen euro). Naast de SFGO is er de SFKO (Statistieken Financiën van Kleine ondernemingen). In de SFKO zijn gegevens opgenomen van belastingplichtige fiscale eenheden die afkomstig van de belastingdienst. De SFKO-data zijn vergelijkbaar met die van de SFGO, maar zijn minder gedetailleerd.

Binnen Micronoom worden alle economische statistieken gebaseerd op bedrijfseenheden en ondernemingen (na coördinatie van allerlei verschillen op gebied van variabelen-definities en dergelijke) samengebracht. Op basis van het Algemeen Bedrijfs Register van het CBS zijn bij elke ondernemings-eenheid alle daarbijbehorende bedrijfseenheden bekend. Deze onderneming-bedrijfseenheid-koppeling maakt het mogelijk om de statistische gegevens te integreren. Momenteel bevat Micronoom alle bovengenoemde databestanden met jaartotalen en -standen van 1995 t/m 2000 (stand: voorjaar 2003).

Ontwikkeling passagiersvervoer Schiphol verbetert in 2003

Roberto Wekker

Schiphol is, naast de Rotterdamse haven, één van de twee belangrijke mainports van Nederland. In de afgelopen jaren heeft de wereldwijde economische teruggang in combinatie met een aantal op elkaar volgende calamiteiten geleid tot een ernstige crisis in de luchtvaartsector. Vooral de aanslagen van 11 september 2001 in de VS en het uitbreken van de SARS-epidemie hadden grote gevolgen voor de luchtvaart. Deze twee calamiteiten hebben het passagiersvervoer vanaf Schiphol in sterke mate beïnvloed. Hierdoor werd het zicht op de structurele ontwikkelingen in de luchtvaart vertekend. Uit seizoengecorrigeerde cijfers is gebleken dat sinds 2001 trendmatig gezien de maandelijkse groei van het passagiersvervoer vertraagde. In het tweede halfjaar van 2002 werd deze groei zelfs negatief. Vanaf mei 2003 is er echter weer een verbetering in de trendmatige groei van het passagiersvervoer te zien.

De gevolgen van 11 september en SARS

In de afgelopen jaren heeft de internationale luchtvaartsector geleden onder een reeks van incidenten en calamiteiten. Achtereenvolgens zijn dit geweest: de vrees voor het niet millennium-proof zijn van de vliegtuigtechnologie, de terroristische aanslagen van 11 september 2001 op het World Trade Center in New York en op het Pentagon in Washington en meer recent de oorlog in Irak en de uitbraak van de longaandoening SARS. De bomaanslag op het Indonesische eiland Bali in oktober 2002 had geen grootschalig effect op het passagiersvervoer vanaf Schiphol.

De vrees voor het niet millenniumproof zijn van de technologie in vliegtuigen heeft ertoe geleid dat er vanaf Schiphol naar schatting bijna 340 duizend passagiers minder vervoerd zijn. In het Europese vervoer vanaf Schiphol trad, met een geschatte afname van ongeveer 160 duizend passagiers, absoluut gezien het grootste millenniumeffect op. Procentueel heeft Europa ook het grootste aandeel in het internationale passagiersvervoer vanaf Schiphol, namelijk circa twee derde (zie kader continentale passagiers- en vrachtovervoer). Berekend als percentage van het gemiddelde maandelijkse passagiersvervoer van Europa was het millennium-effect voor dit continent met 7% echter het kleinst (zie tabel 1). Het relatief gezien grootste millenniumeffect was te zien in het passagiersvervoer op Amerika. Er werden van en naar dit continent in totaal 22% minder passagiers vervoerd ten opzichte van een normale maand. Het millenniumeffect kwam voor Afrika neer op bijna een zesde en voor Azië een tiende van het gemiddelde maandelijkse passagiersvervoer op deze twee continenten.

Seizoencorrectieprogramma

Het seizoencorrectieprogramma Census X12 is gebruikt om de cijfers van het passagiers- en vrachtovervoer te corrigeren voor de eventuele effecten van seizoenspatronen, kalenderinvloeden en bijzondere voorvallen. Hierdoor wordt een beter zicht verkregen op de onderliggende ontwikkeling. Zie bijvoorbeeld de verschillende lijngrafiekken van het continentale passagiersvervoer. De effecten van de bijzondere gebeurtenissen worden in X12 berekend met behulp van onder andere regressie-analyse. De correctiefactoren zijn geen exacte factoren maar schattingen.

Opgemerkt wordt dat de raming van het SARS-effect gezamenlijk plaats vond met die van de oorlog in Irak. Daar deze twee incidenten min of meer gelijktijdig optraden was het niet

mogelijk om de effecten onafhankelijk van elkaar te berekenen. Wanneer in de tekst gesproken wordt over het effect van SARS dan is dit inclusief het effect van de oorlog in Irak. De uitbraak van SARS had een grotere en meer langdurige impact op het passagiersvervoer dan de oorlog in Irak. De geraamde schattingen voor de perioden na juli 2003 zijn voor deze twee gebeurtenissen zeer klein. Dit betekent dat de effecten van de oorlog in Irak en SARS al nagenoeg weggeëbd zijn. Dit is consistent met persberichtgeving van de Schiphol Group.

De terroristische aanslagen van 11 september hadden van alle incidenten het grootste effect op het passagiersvervoer via Schiphol. In totaal bedraagt de geschatte afname bijna 1,5 miljoen passagiers. Dit is bijna de helft van het gemiddelde maandelijkse passagiersvervoer vanaf Schiphol. Het totale jaarlijkse aantal passagiers in 2002 bedraagt zo'n 40 miljoen.

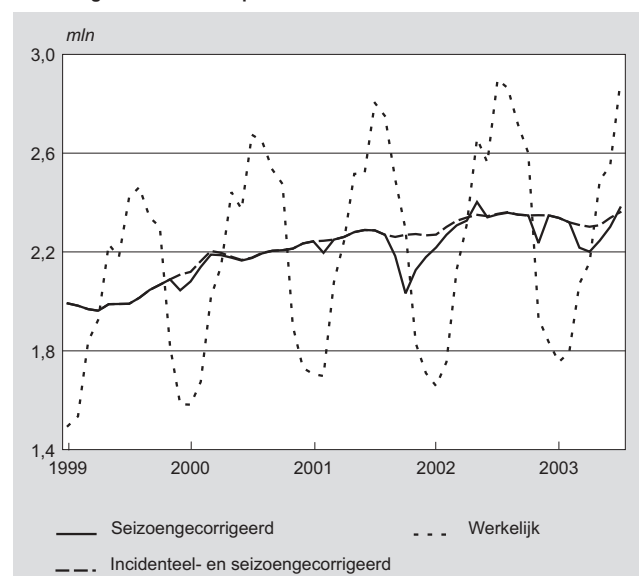
Tabel 1
Ramingen effecten calamiteiten passagiersvervoer Schiphol

	Millennium		11-9-2001		Irak & SARS	
	x1 000	% gmp ¹⁾	x1 000	% gmp	x1 000	% gmp
Europa	159	7	618	28	273	12
Afrika	22	16	87	63	38	28
Azië	36	10	344	99	86	25
Amerika	120	22	429	77	125	22
Totaal	337	10	1 477	46	522	16

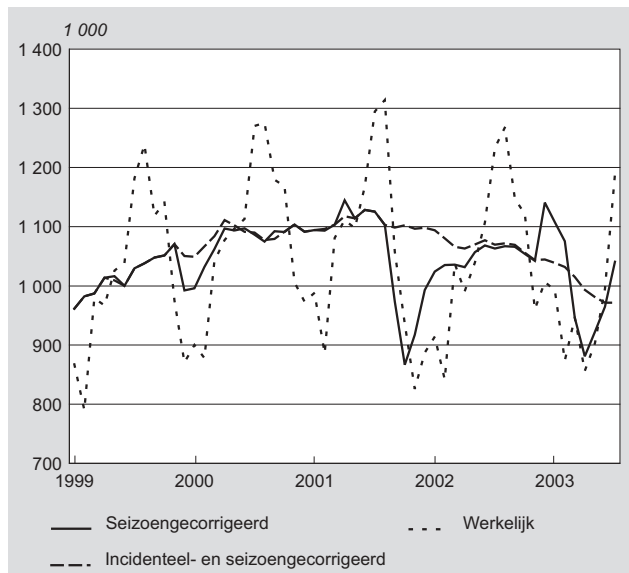
¹⁾ Percentage gemiddelde passagiersvervoer per maand per continent.

Het vervoer naar en van Europese bestemmingen kende absoluut gezien de grootste afname met circa 620 duizend passagiers. Voor Europa kwam het 11 september-effect neer op ruim een kwart van het gemiddelde maandelijkse passagiersvervoer op dit continent. Relatief gezien had het Europese passagiersvervoer hiermee van alle continenten het minste te lijden van deze calamiteit. Het passagiersvervoer op Azië incasseerde verhoudingsgewijs de grootste klap van 11 september. De totale passagiersafname

1. Passagiersvervoer Europa

2 Intercontinentale passagiersvervoer

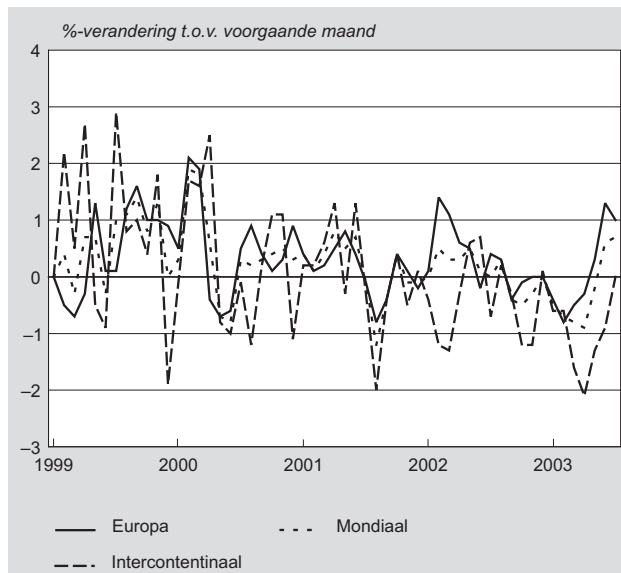
was namelijk gelijk aan bijna een gemiddelde maand passagiersvervoer op dit continent. Voor Amerika leidde 11 september relatief gezien tot een zeer forse daling in het passagiersvervoer, in totaal meer dan drie kwart van een normale maand passagiersvervoer op dit continent. Ook voor Afrika was de schade aanzienlijk, het geraamde verlies bedroeg ongeveer twee derde van het gemiddelde maandelijkse passagiersvervoer.

Nadat de effecten van 11 september in het najaar van 2002 waren weggeëbd kreeg Schiphol te maken met de gevolgen van de SARS-epidemie in het voorjaar van 2003. In totaal bedraagt het geraamde effect meer dan een half miljoen passagiers. Met een geschatte passagiersafname van ongeveer 275 duizend pakte SARS absoluut gezien het meest nadelig uit voor het Europese passagiersvervoer vanaf Schiphol. Relatief gezien echter was het verlies weer het kleinst in het Europese passagiersvervoer. Afrika had absoluut gezien de kleinste afname van passagiers door SARS, namelijk 38 duizend. Relatief, als percentage van het gemiddelde maandelijkse Afrikaanse passagiersvervoer, trad in dit continent met 28% echter het grootste SARS-effect op.

Verbetering passagiersvervoer sinds voorjaar 2003

Na enkele slechte jaren lijkt het erop dat het ergste leed in de luchtvaartsector geleden is. De trendmatige ontwikkeling van het mondiale passagiersvervoer vanaf Schiphol geeft sinds het voorjaar van 2003 namelijk een verbetering aan. Dit is vrijwel geheel te danken aan de groei van het passagiersaanbod vanuit Europa. Dit is relevant vanwege het toch al grote aandeel van Europa in het mondiale passagiersvervoer vanaf Schiphol. De onderlig-

3. Passagiersvervoer Schiphol, incidenteel- en seizoen gecorrigeerd

gende groei van het intercontinentale passagiersvervoer via Schiphol laat in juli een wisselend beeld zien. De trendmatige ontwikkeling van het passagiersvervoer van Amerika is verbeterd. Alleen voor Azië is de trendmatige ontwikkeling van het maandelijkse passagiersvervoer nog negatief (tabel 2).

Of het trendmatige herstel in het passagiersvervoer vanaf Schiphol zal doorgaan, zal in belangrijke mate afhangen van hoe op middellange termijn de wereldeconomie zich zal ontwikkelen. Het Centraal Planbureau voorziet in de Macro Economische Verkenning 2004 voor de tweede helft van 2003 dat de wereldeconomie zich licht herstelt en dat in 2004 dit herstel doorzet. Mits er zich geen nieuwe calamiteiten voordoen, zal Schiphol als mainport naar verwachting van de economische opleving kunnen profiteren.

Uitbundige groei vrachtvervoer vanaf Schiphol

Anders dan het passagiersvervoer ging het met het vrachtvervoer in de afgelopen jaren beter. In 1999 en 2000 waren er mindere perioden maar sinds 2001 is er sprake van een overwegend positieve ontwikkeling. In juli 2003 komt de trendmatige groei zelfs boven de 3% uit. Sinds 1999 had dat zich niet meer voorgedaan. Deze ontwikkeling wordt gedragen door het intercontinentale vrachtvervoer vanaf Schiphol. Dit is relevant gelet op het zeer grote aandeel van het intercontinentale vrachtvervoer vanaf Schiphol (zie kader continentale passagiers- en vrachtvervoer). Met het Europese vrachtvervoer gaat het al jarenlang slecht. Behalve korte perioden met een toename zoals begin 2003 blijft de maandelijkse groei van het Europese vrachtvervoer sinds 1999 trendmatig gezien afnemen.

Tabel 2
Maandelijkse groei passagiersvervoer

	Afrika		Azië		Amerika		Europa	
	werkelijk	trendmatig	werkelijk	trendmatig	werkelijk	trendmatig	werkelijk	trendmatig
	%							
2003-01	1,8	-2,7	4,5	-0,9	-6,0	0,2	-6,0	-0,4
2003-02	-5,3	0,4	-12,8	-1,8	-13,4	-0,2	-13,4	-0,8
2003-03	-1,8	-1,0	1,0	-3,4	16,7	-0,8	16,7	-0,5
2003-04	-12,1	-3,4	-17,4	-3,5	-4,0	-1,0	-4,0	-0,3
2003-05	-2,8	0,3	0,0	-3,0	10,5	-0,7	10,5	0,3
2003-06	5,1	-1,8	14,3	-2,1	9,3	-0,1	9,3	1,3
2003-07	29,5	1,5	28,9	-2,1	12,6	0,7	12,6	1,0

Het continentale passagiers- en vrachtovervoer

Europa neemt met 68% van het totaal de koppositie in het passagiersvervoer. Cijfers voor Oceanië ontbreken sinds april 2001. Bij benadering bedraagt het aantal passagiers voor dit continent ongeveer een kwart procent van het gemiddelde maandelijkse passagiersvervoer vanaf Schiphol.

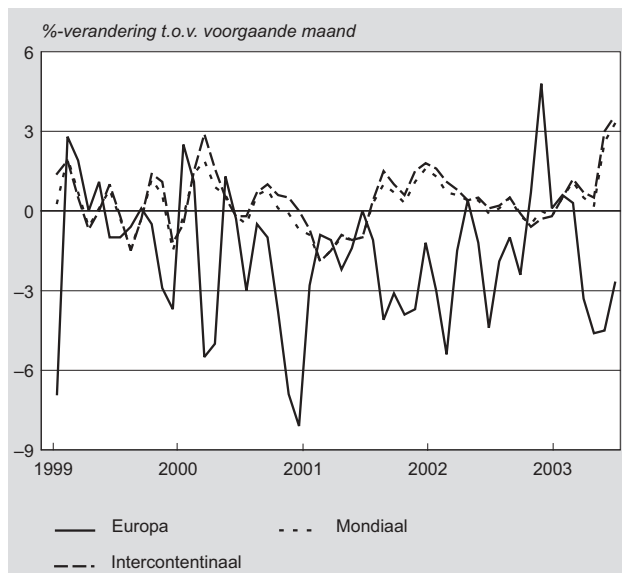
In het vrachtovervoer vanaf Schiphol domineert de intercontinentale component. Opvallend is de flinke terugval in het Europese aandeel van het mondiale vrachtovervoer via Schiphol: vanaf 1999 liep het aandeel van 13% structureel terug tot 4% anno 2003.

Tabel 3
Vracht- en passagiersvervoer naar continenten ¹⁾

	Passagiersvervoer	Vrachtovervoer
	aandeel in %	
Oceanië	.	1
Afrika	4	10
Azië	11	48
Amerika	17	32
Europa	68	8

¹⁾ Gemiddelde 01-1999 t/m 07-2003.

4. Vrachtovervoer Schiphol, incidenteel- en seizoengecorrigeerd

Tabellen

De tabellen in deze publicatie bestaan ieder uit meerdere delen. De omschrijvingen zijn per deel afwisselend in het Nederlands en in het Engels afgedrukt.

1. Goederen- en dienstentotalen
 - 1.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 1.1.2 Volumemutaties, gecorrigeerde reeks
 - 1.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 1.2.2 Waardemutaties, gecorrigeerde reeks
 - 1.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
 - 1.3.2 Waarden, gecorrigeerde reeks
2. Bruto binnenlands product naar bedrijfstakken
 - 2.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 2.1.2 Volumemutaties, gecorrigeerde reeks
 - 2.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 2.2.2 Waardemutaties, gecorrigeerde reeks
 - 2.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
 - 2.3.2 Waarden, gecorrigeerde reeks
3. Beloning van werknemers en andere inkomensbestanddelen van het binnenlands product
 - 3.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 3.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
 - 3.4.1 Banen en arbeidsvolume werknemers
4. Consumptieve bestedingen
 - 4.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 4.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 4.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
5. Investerings in vaste activa (bruto)
 - 5.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 5.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 5.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
6. Invoer van goederen en diensten
 - 6.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 6.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 6.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
7. Uitvoer van goederen en diensten
 - 7.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 7.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 7.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
8. Binnenlands product, nationaal product, nationaal inkomen en lopende transacties van Nederland met het buitenland
 - 8.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 8.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 8.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks

Tables

The tables in this publication each consist of several parts. The descriptions are alternatingly either in English or in Dutch.

1. Supply and disposition of goods and services
 - 1.1.1 Volume changes, original series
 - 1.1.2 Volume changes, final adjusted series
 - 1.2.1 Value changes, original series
 - 1.2.2 Value changes, final adjusted series
 - 1.3.1 Values, original series
 - 1.3.2 Values, final adjusted series
2. Gross domestic product by kind of economic activity
 - 2.1.1 Volume changes, original series
 - 2.1.2 Volume changes, adjusted series
 - 2.2.1 Value changes, original series
 - 2.2.2 Value changes, adjusted series
 - 2.3.1 Values, original series
 - 2.3.2 Values, adjusted series
3. Compensation of employees and other income components of domestic product
 - 3.2.1 Value changes, original series
 - 3.3.1 Values, original series
 - 3.4.1 Jobs and labour input of employees
4. Final consumption
 - 4.1.1 Volume changes, original series
 - 4.2.1 Value changes, original series
 - 4.3.1 Values, original series
5. Fixed capital formation (gross)
 - 5.1.1 Volume changes, original series
 - 5.2.1 Value changes, original series
 - 5.3.1 Values, original series
6. Imports of goods and services
 - 6.1.1 Volume changes, original series
 - 6.2.1 Value changes, original series
 - 6.3.1 Values, original series
7. Exports of goods and services
 - 7.1.1 Volume changes, original series
 - 7.2.1 Value changes, original series
 - 7.3.1 Values, original series
8. Domestic product, national income and current transactions of the Netherlands with the rest of the world
 - 8.1.1 Volume changes, original series
 - 8.2.1 Value changes, original series
 - 8.3.1 Values, original series

Tabel / Table 1.1.1
Goederen- en dienstentotalen, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Supply and disposition of goods and services, original series (volume changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar									
	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●		
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	
	%											
1 Bruto binnenlands product (marktprijzen)	1,2	0,2	1,7	1,1	0,5	-0,1	0,2	0,7	0,1	-0,2	-1,2	
2 Invoer van goederen en diensten	2,4	-0,2	3,4	2,8	-3,5	-3,6	-0,4	0,5	2,9	1,1	-0,5	
3 (1+2) Beschikbaar voor finale bestedingen (bruto)	1,7	0,1	2,3	1,7	-1,0	-1,4	0,0	0,6	1,1	0,3	-0,9	
Consumptie												
4 door huishoudens incl. IZWh	1,4	0,8	1,7	1,3	1,5	1,3	0,5	0,9	0,7	-0,1	-1,4	
5 door de overheid	4,2	3,8	4,3	4,0	4,3	2,8	4,5	3,9	3,8	2,6	2,3	
Bruto investeringen in vaste activa												
6 door bedrijven	-1,1	-5,7	-0,9	-2,5	-1,3	-3,7	-5,1	-5,0	-8,7	-5,2	-3,4	
7 door de overheid	6,2	2,0	5,0	9,3	5,7	8,0	2,1	2,4	-3,0	-6,5	-3,7	
8 Veranderingen in voorraden ¹⁾	
9 (4 t/m 8) Nationale finale bestedingen (bruto)	1,7	0,1	1,7	2,1	0,7	-0,3	0,2	-0,1	0,4	-0,3	-0,8	
10 Uitvoer van goederen en diensten	1,7	0,1	3,2	1,2	-3,4	-3,1	-0,3	1,6	2,3	1,1	-1,2	
11 (9+10) Totale finale bestedingen (bruto)	1,7	0,1	2,3	1,7	-1,0	-1,4	0,0	0,6	1,1	0,3	-0,9	

¹⁾ Inclusief saldo aan- en verkopen van kostbaarheden.

Table / Tabel 1.1.2
Supply and disposition of goods and services, final adjusted series (volume changes)
Goederen- en dienstentotalen, gecorrigeerde reeks (volumemutaties)

	Changes on previous year		Changes on previous quarter									
	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●		
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	
	%											
1 Gross domestic product (market prices)	1,2	0,2	0,4	-0,1	0,0	0,0	0,4	0,1	-0,3	-0,3	-0,6	
2 Imports of goods and services	2,4	-0,2	-1,5	-0,6	-1,7	-0,1	2,2	0,8	-0,6	-0,3	-0,4	
3 (1+2) Disposable for final expenditure (gross)	1,7	0,1	-0,4	-0,3	-0,6	-0,1	1,1	0,4	-0,4	-0,3	-0,5	
Consumption												
4 by households incl. NPISH	1,4	0,8	0,8	0,3	0,3	-0,1	0,3	0,3	0,0	-0,3	-1,2	
5 by general government	4,2	3,8	0,5	0,7	0,9	0,9	1,8	0,3	0,7	0,0	1,3	
Gross fixed capital formation												
6 by enterprises	-1,1	-5,7	0,8	0,0	-1,8	0,0	-4,1	-2,0	-1,9	1,2	-1,1	
7 by general government	6,2	2,0	2,1	1,7	-2,7	9,8	-6,5	-2,4	-2,1	2,1	-1,4	
8 Changes in inventories ¹⁾	
9 (4 to 8) National final expenditure (gross)	1,7	0,1	0,2	0,1	-0,4	-0,2	0,7	0,0	-0,3	-0,2	-0,2	
10 Exports of goods and services	1,7	0,1	-1,2	-0,9	-0,9	0,0	1,6	0,9	-0,5	-0,4	-1,0	
11 (9+10) Total final expenditure (gross)	1,7	0,1	-0,4	-0,3	-0,6	-0,1	1,1	0,4	-0,4	-0,3	-0,5	

¹⁾ Including acquisitions less disposals of valuables.

Tabel / Table 1.2.1
Goederen- en dienstentotalen, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)
Supply and disposition of goods and services, original series (value changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar								
	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●	
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
	%										
1 Bruto binnenlands product (marktprijzen)	6,7	3,6	7,2	6,4	5,3	3,1	3,5	4,4	3,6	3,3	2,3
2 Invoer van goederen en diensten	2,9	-0,8	6,2	2,6	-6,8	-4,6	-1,6	-0,4	3,6	1,8	-2,2
3 (1+2) Beschikbaar voor finale bestedingen (bruto)	5,2	2,0	6,8	4,9	0,5	0,1	1,5	2,6	3,6	2,8	0,7
Consumptie											
4 door huishoudens incl. IZWh	6,2	4,0	6,8	6,1	6,0	4,7	3,7	3,9	3,8	2,6	0,6
5 door de overheid	9,8	8,8	9,8	10,0	9,6	7,7	9,5	9,0	8,8	5,8	7,4
Bruto investeringen in vaste activa											
6 door bedrijven	3,5	-2,0	4,3	2,0	2,5	0,7	-1,1	-1,8	-5,6	-2,8	-1,2
7 door de overheid	11,2	5,2	10,3	14,5	10,7	12,4	4,9	5,5	-0,4	-5,0	-2,2
8 Veranderingen in voorraden ¹⁾
9 (4 t/m 8) Nationale finale bestedingen (bruto)	6,6	3,8	6,8	7,5	5,3	3,8	3,9	3,6	3,8	2,5	2,2
10 Uitvoer van goederen en diensten	3,3	-0,7	6,7	1,5	-5,7	-4,9	-2,0	1,2	3,2	3,2	-1,8
11 (9+10) Totale finale bestedingen (bruto)	5,2	2,0	6,8	4,9	0,5	0,1	1,5	2,6	3,6	2,8	0,7

¹⁾ Inclusief saldo aan- en verkopen van kostbaarheden.

Table / Tabel 1.2.2
Supply and disposition of goods and services, final adjusted series (value changes)
Goederen- en dienstentotalen, gecorrigeerde reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on previous quarter								
	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●	
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
	%										
1 Gross domestic product (market prices)	6,7	3,6	0,9	0,7	0,8	0,8	1,1	1,1	0,5	0,5	0,2
2 Imports of goods and services	2,9	-0,8	-2,3	-2,2	-2,1	0,1	2,8	1,0	-0,6	-0,4	-2,1
3 (1+2) Disposable for final expenditure (gross)	5,2	2,0	-0,3	-0,4	-0,3	0,6	1,7	1,1	0,1	0,2	-0,6
Consumption											
4 by households incl. NPISH	6,2	4,0	1,8	1,2	1,0	0,7	1,0	1,1	0,6	0,2	-1,1
5 by general government	9,8	8,8	1,3	2,0	1,7	2,9	2,3	1,8	1,6	0,3	3,4
Gross fixed capital formation											
6 by enterprises	3,5	-2,0	2,2	0,6	-0,8	1,3	-2,7	-2,3	-1,2	1,9	0,0
7 by general government	11,2	5,2	4,7	2,3	-2,0	10,3	-5,7	-1,5	-1,6	1,6	-0,5
8 Changes in inventories ¹⁾
9 (4 to 8) National final expenditure (gross)	6,6	3,8	0,2	0,5	1,0	1,1	1,4	1,0	0,2	0,5	0,8
10 Exports of goods and services	3,3	-0,7	-1,0	-1,7	-2,1	-0,1	2,1	1,3	0,0	-0,3	-2,7
11 (9+10) Total final expenditure (gross)	5,2	2,0	-0,3	-0,4	-0,3	0,6	1,7	1,1	0,1	0,2	-0,6

¹⁾ Including acquisitions less disposals of valuables.

Tabel / Table 1.3.1
Goederen- en dienstentotalen, oorspronkelijke reeks
Supply and disposition of goods and services, original series

	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●	
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
<i>mld euro</i>											
1 Bruto binnenlands product (marktprijzen)	429,1	444,6	109,6	104,4	110,4	108,0	113,3	109,0	114,4	111,6	115,9
2 Invoer van goederen en diensten	257,8	255,7	65,8	62,6	63,6	62,7	64,7	62,4	65,9	63,8	63,3
3 (1+2) Beschikbaar voor finale bestedingen (bruto)	686,9	700,4	175,4	167,1	174,0	170,7	178,1	171,4	180,3	175,4	179,2
Consumptie											
4 door huishoudens incl. IZWh	213,1	221,7	54,1	52,3	55,3	53,9	56,1	54,3	57,4	55,3	56,4
5 door de overheid	100,3	109,1	26,6	24,4	25,3	25,8	29,1	26,6	27,5	27,3	31,3
Bruto investeringen in vaste activa											
6 door bedrijven	79,1	77,6	21,2	17,3	20,8	19,9	21,0	17,0	19,7	19,3	20,8
7 door de overheid	13,9	14,6	3,5	3,4	3,9	3,4	3,7	3,6	3,9	3,2	3,6
8 Veranderingen in voorraden ¹⁾	0,2	-1,0	-0,9	1,3	-1,2	-0,1	-1,2	0,7	-0,3	0,3	-0,9
9 (4 t/m 8) Nationale finale bestedingen (bruto)	406,6	421,9	104,6	98,7	104,2	102,9	108,7	102,2	108,1	105,4	111,2
10 Uitvoer van goederen en diensten	280,3	278,4	70,7	68,3	69,9	67,8	69,3	69,1	72,1	70,0	68,1
11 (9+10) Totale finale bestedingen (bruto)	686,9	700,4	175,4	167,1	174,0	170,7	178,1	171,4	180,3	175,4	179,2

¹⁾ Inclusief saldo aan- en verkopen van kostbaarheden.

Table / Tabel 1.3.2
Supply and disposition of goods and services, final adjusted series
Goederen- en dienstentotalen, gecorrigeerde reeks

	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●	
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
<i>bln euro</i>											
1 Gross domestic product (market prices)	429,1	444,6	106,9	107,7	108,6	109,5	110,7	111,9	112,5	113,1	113,3
2 Imports of goods and services	257,8	255,7	65,1	63,7	62,3	62,4	64,1	64,8	64,4	64,1	62,8
3 (1+2) Disposable for final expenditure (gross)	686,9	700,4	172,0	171,4	170,9	171,9	174,8	176,7	176,9	177,2	176,1
Consumption											
4 by households incl. NPISH	213,1	221,7	53,1	53,7	54,3	54,6	55,2	55,8	56,1	56,3	55,6
5 by general government	100,3	109,1	24,8	25,3	25,7	26,5	27,1	27,6	28,0	28,1	29,0
Gross fixed capital formation											
6 by enterprises	79,1	77,6	19,9	20,0	19,8	20,1	19,5	19,1	18,9	19,2	19,2
7 by general government	13,9	14,6	3,5	3,6	3,5	3,9	3,6	3,6	3,5	3,6	3,6
8 Changes in inventories ¹⁾	0,2	-1,0	0,0	0,7	-1,0	-0,5	-0,4	0,1	-0,2	0,0	-0,1
9 (4 to 8) National final expenditure (gross)	406,6	421,9	101,2	101,7	102,7	103,8	105,3	106,3	106,5	107,0	107,8
10 Exports of goods and services	280,3	278,4	70,9	69,7	68,2	68,1	69,5	70,4	70,4	70,2	68,3
11 (9+10) Total final expenditure (gross)	686,9	700,4	172,0	171,4	170,9	171,9	174,8	176,7	176,9	177,2	176,1

¹⁾ Including acquisitions less disposals of valuables.

Tabel / Table 2.1.1
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Gross value added by kind of economic activity, original series (volume changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar								
	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●	
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
	%										
BEDRIJFSTAKKEN											
Landbouw, bosbouw en visserij	-3,6	-1,6	-3,6	-2,1	-1,2	0,0	-1,8	-1,7	-2,7	-1,5	0,3
Delfstoffenwinning	5,9	1,2	5,9	9,6	8,7	-3,4	-2,0	7,6	4,9	8,8	-16,8
Industrie	-0,9	-1,6	0,7	-1,8	-3,0	-2,7	-1,9	0,0	-1,9	-2,0	-3,0
Voedings- en genotmiddelenindustrie	-0,7	1,1	-1,9	-1,1	-0,9	1,6	1,8	1,9	-0,7	-1,4	-3,2
Textiel- en lederindustrie	-7,3	-3,1	-7,3	-8,7	-8,5	-6,7	-4,0	1,5	-3,0	-2,1	-4,4
Papierindustrie, uitgeverijen en drukkerijen	-1,5	-3,2	-1,2	-2,3	-2,0	-3,5	-2,7	-3,5	-2,9	-4,2	-5,4
Aardolie-industrie	-2,7	-0,6	4,5	-4,2	-3,9	6,6	-2,9	0,6	-5,9	-4,8	12,7
Chemische basisproductenindustrie	3,3	2,5	10,6	3,2	-3,2	-4,1	7,3	1,9	4,9	10,6	2,1
Chemische eindproductenindustrie	3,6	3,5	3,8	3,5	2,4	4,2	3,8	3,8	2,3	2,2	2,7
Rubber- en kunststofindustrie	-2,1	1,7	-2,1	-3,5	-1,5	-1,3	1,9	4,0	2,2	-2,6	-4,3
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	-0,3	-3,0	2,1	-0,9	-1,3	-5,0	-4,0	-1,8	-1,0	-3,4	-3,7
Machine-industrie	-1,5	-2,8	1,3	-3,2	-3,8	-2,0	-6,4	-0,2	-2,4	-4,2	-5,7
Elektrotechnische industrie	-3,6	-9,6	0,6	-7,7	-11,9	-13,7	-10,6	-3,5	-10,2	-4,3	-7,5
Transportmiddelenindustrie	-2,3	-1,1	0,4	-3,8	-8,3	-7,0	-2,7	1,1	5,0	2,3	0,6
Overige industrie	-1,0	-2,5	-1,1	-0,6	-0,6	-0,7	-3,2	-0,7	-5,4	-5,7	-4,3
Energie- en waterleidingbedrijven	6,4	1,2	6,7	5,6	6,5	-0,8	0,6	1,9	3,2	3,1	-1,5
Bouwnijverheid	2,2	-3,2	0,6	4,2	3,1	0,2	-2,9	-1,7	-8,1	-5,2	-1,3
Handel, horeca en reparatie	-0,8	0,0	-0,8	-1,3	-2,3	-1,3	0,1	0,8	0,2	-0,7	-2,6
Handel en reparatie	-0,8	0,6	-0,8	-1,1	-2,3	-1,1	0,8	1,5	1,0	0,0	-2,2
Horeca	-1,3	-4,0	-0,6	-2,6	-2,0	-3,3	-3,9	-3,5	-5,2	-5,1	-5,2
Vervoer, opslag en communicatie	3,9	2,4	5,2	5,0	-0,2	2,8	1,5	2,0	3,5	0,3	-0,7
Vervoer en dienstverlening t.b.v. vervoer	1,3	-0,5	2,7	1,9	-2,0	-0,9	-1,1	-0,8	0,7	-1,4	-1,9
Post en telecommunicatie	8,8	8,1	9,9	10,9	3,0	9,8	6,5	7,2	8,8	3,2	1,6
Financiële en zakelijke dienstverlening	1,6	-0,4	2,2	1,2	1,1	0,1	-0,2	-0,5	-1,0	-0,3	-0,6
Financiële instellingen	1,1	-1,9	1,3	0,7	2,0	-0,5	-1,4	-2,3	-3,2	1,0	2,1
Verhuur van en handel in onroerend goed	1,2	1,3	1,4	0,5	1,4	1,2	1,3	1,3	1,3	1,2	0,5
Uitzendbureaus	-2,2	-2,1	-2,4	-2,7	-2,9	-1,7	-2,6	-1,6	-2,7	-4,6	-4,8
Overige zakelijke dienstverlening	3,2	-0,3	4,4	3,3	1,4	0,1	-0,2	-0,4	-1,0	-1,4	-2,2
Overheid	1,8	1,8	1,8	1,9	2,2	1,2	2,0	1,9	2,2	1,4	0,8
Zorg en overige dienstverlening	3,8	3,7	4,4	3,3	3,4	3,3	4,3	3,2	3,8	2,4	2,8
Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen)	1,3	0,3	1,8	1,2	0,6	0,0	0,3	0,7	0,1	0,0	-1,0

Table / Tabel 2.1.2
Gross value added by kind of economic activity, adjusted series (volume changes)
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, gecorrigeerde reeks (volumemutaties)

	Changes on previous year		Changes on previous quarter								
	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●	
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
	%										
ECONOMIC ACTIVITIES											
Agriculture, forestry and fishing	-3,6	-1,6	1,4	5,3	-0,8	-4,4	-0,7	2,8	-1,1	-1,7	0,8
Mining and quarrying	5,9	1,2	2,4	-1,8	-0,2	-4,5	4,2	7,7	-2,5	-0,8	-20,4
Manufacturing	-0,9	-1,6	0,0	-1,6	-0,8	0,7	-0,4	-0,8	-1,0	-0,3	-1,0
Electricity, gas and water supply	6,4	1,2	0,1	-0,4	-0,3	-0,4	1,9	0,6	0,9	-0,5	-2,2
Construction	2,2	-3,2	0,3	0,7	1,1	-1,9	-2,8	1,6	-4,8	0,9	1,0
Trade, hotels, restaurants and repair	-0,8	0,0	-1,0	-0,6	-0,3	0,5	0,7	0,0	-0,8	-0,5	-1,2
Transport, storage and communication	3,9	2,4	1,0	-0,2	-1,4	2,7	0,4	0,7	-0,3	-0,4	-0,6
Financial and business service activities	1,6	-0,4	0,4	-0,1	0,3	-0,5	0,0	-0,4	-0,2	0,4	-0,4
Government	1,8	1,8	0,4	0,5	0,3	0,2	0,9	0,3	0,7	-0,5	0,3
Care and other service activities	3,8	3,7	0,5	0,7	0,6	1,7	0,9	0,2	0,9	0,5	1,0
Value added (gross, basic prices)	1,3	0,3	0,3	-0,1	0,0	0,0	0,3	0,1	-0,3	-0,2	-0,6

Tabel / Table 2.2.1
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)
Gross value added by kind of economic activity, original series (value changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar									
	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●		
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	
	%											
BEDRIJFSTAKKEN												
Landbouw, bosbouw en visserij	4,0	-5,1	-3,2	11,2	5,8	-1,8	-2,5	-7,3	-7,5	-8,3	-6,9	
Delfstoffenwinning	20,1	-9,9	26,6	9,2	2,3	-21,0	-15,0	-1,9	3,5	21,9	-8,2	
Industrie	1,0	-0,5	3,3	-1,2	-1,7	-2,9	-2,4	3,1	0,3	4,2	1,4	
Voedings- en genotmiddelenindustrie	5,1	12,2	5,0	3,4	4,3	14,2	8,8	16,9	9,5	10,7	10,0	
Textiel- en lederindustrie	-5,5	-1,4	-6,7	-5,9	-3,6	-4,6	-2,9	1,5	0,6	0,0	-0,9	
Papierindustrie, uitgeverijen en drukkerijen	3,2	-1,9	5,1	1,3	1,1	-2,9	-2,2	-1,0	-1,5	-3,1	-6,4	
Aardolie-industrie	40,9	-29,8	68,2	34,2	2,8	-48,7	-28,3	-27,0	-17,3	154,4	27,9	
Chemische basisproductenindustrie	-7,7	-14,5	1,2	-14,2	-20,0	-30,1	-14,3	-5,1	-6,1	15,8	8,5	
Chemische eindproductenindustrie	2,0	2,4	3,4	0,9	0,2	8,9	1,9	2,2	-3,0	-9,6	-7,5	
Rubber- en kunststofindustrie	-0,1	0,9	-0,4	0,0	3,4	2,4	1,3	1,1	-1,1	2,7	6,9	
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	-5,0	-2,0	-2,9	-8,6	-6,3	-9,1	-6,9	2,9	6,3	1,2	-2,2	
Machine-industrie	-0,3	0,1	1,4	-1,8	0,7	2,2	-2,8	3,1	-1,4	-3,2	-2,3	
Elektrotechnische industrie	-2,4	-8,2	0,7	-7,1	-7,8	-12,0	-9,1	-1,5	-9,8	-2,8	-5,7	
Transportmiddelenindustrie	-7,0	4,9	-5,0	-6,4	-11,7	-2,0	1,5	9,4	12,0	6,8	4,7	
Overige industrie	3,8	0,9	3,4	4,4	5,9	5,1	1,1	1,9	-4,1	-4,8	-2,2	
Energie- en waterleidingbedrijven	9,9	20,9	5,0	9,2	16,0	19,6	23,4	18,5	22,2	6,2	-0,5	
Bouwnijverheid	9,0	4,4	7,4	11,6	10,2	8,8	5,1	6,1	-1,6	0,8	4,8	
Handel, horeca en reparatie	3,9	4,1	4,4	4,7	1,4	4,0	4,0	4,9	3,5	-1,5	0,4	
Handel en reparatie	3,6	3,9	4,2	4,9	0,6	3,6	3,7	4,7	3,5	-1,7	0,7	
Horeca	5,6	5,6	5,2	3,9	7,0	6,9	5,8	6,2	3,3	-0,4	-1,7	
Vervoer, opslag en communicatie	4,4	3,9	7,2	4,3	0,7	5,5	1,4	3,8	5,1	0,9	0,2	
Vervoer en dienstverlening t.b.v. vervoer	5,0	0,8	7,6	3,9	1,6	1,6	-0,5	0,7	1,6	-1,6	-2,5	
Post en telecommunicatie	3,4	9,7	6,4	4,9	-0,9	12,8	5,0	9,7	11,8	5,1	4,8	
Financiële en zakelijke dienstverlening	6,1	4,4	6,8	5,5	6,4	5,5	4,9	3,7	3,6	1,8	1,7	
Financiële instellingen	6,5	5,3	8,6	2,8	11,0	9,0	6,6	2,9	2,8	-0,1	1,1	
Verhuur van en handel in onroerend goed	3,6	3,8	4,3	3,2	3,1	3,7	3,8	4,0	3,7	4,2	3,4	
Uitzendbureaus	4,2	2,5	3,1	6,5	3,5	3,7	2,1	2,9	1,6	-1,9	-2,1	
Overige zakelijke dienstverlening	8,5	4,8	8,7	9,2	6,8	5,2	5,2	4,2	4,6	2,1	1,6	
Overheid	7,5	6,5	7,2	7,1	9,2	6,4	6,2	6,6	6,8	5,3	5,0	
Zorg en overige dienstverlening	10,6	11,0	10,5	10,6	11,2	10,2	12,1	10,8	10,8	7,8	7,8	
Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen)	6,0	4,1	6,5	5,6	4,9	3,7	4,0	4,8	4,1	3,2	2,3	

Table / Tabel 2.2.2
Gross value added by kind of economic activity, adjusted series (value changes)
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, gecorrigeerde reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on previous quarter									
	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●		
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	
	%											
ECONOMIC ACTIVITIES												
Agriculture, forestry and fishing	4,0	-5,1	-1,5	12,3	-3,4	-7,0	-2,2	3,4	-3,1	-5,9	-0,4	
Mining and quarrying	20,1	-9,9	-1,2	-6,8	-3,8	-11,9	7,0	6,9	2,0	3,6	-19,0	
Manufacturing	1,0	-0,5	0,8	-2,9	-0,9	0,9	0,3	1,2	-1,1	2,7	-1,2	
Electricity, gas and water supply	9,9	20,9	1,8	8,1	2,5	6,6	5,5	2,3	5,1	-6,1	-0,7	
Construction	9,0	4,4	3,0	3,1	2,1	4,1	-4,5	-0,5	0,6	3,2	1,2	
Trade, hotels, restaurants and repair	3,9	4,1	0,2	0,4	-0,5	4,1	-0,2	1,3	-1,6	-1,0	1,5	
Transport, storage and communication	4,4	3,9	3,4	-1,4	0,1	2,6	0,2	1,5	0,8	-1,5	-0,5	
Financial and business service activities	6,1	4,4	1,9	1,1	0,9	1,6	1,0	0,2	0,6	0,0	0,7	
Government	7,5	6,5	2,1	1,7	2,1	0,9	1,4	1,5	2,6	-0,2	1,1	
Care and other service activities	10,6	11,0	1,8	3,0	2,4	3,2	3,1	1,8	1,9	1,7	2,1	
Value added (gross, basic prices)	6,0	4,1	1,2	0,7	0,9	1,1	1,2	1,1	0,6	0,3	0,4	

Tabel / Table 2.3.1
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, oorspronkelijke reeks
Gross value added by kind of economic activity, original series

	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●	
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
<i>mln euro</i>											
BEDRIJFSTAKKEN											
Landbouw, bosbouw en visserij	10,7	10,1	2,3	3,6	2,5	2,2	2,3	3,3	2,3	2,0	2,1
Delfstoffenwinning	11,7	10,6	2,4	1,8	3,3	3,3	2,0	1,8	3,4	4,0	1,9
Industrie	60,1	59,8	15,5	14,5	15,3	14,3	15,2	14,9	15,4	14,9	15,4
Voedings- en genotmiddelenindustrie	11,5	12,9	2,8	2,9	3,2	3,0	3,1	3,3	3,5	3,3	3,4
Textiel- en lederindustrie	1,4	1,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Papierindustrie, uitgeverijen en drukkerijen	7,7	7,6	1,9	1,9	2,1	1,8	1,9	1,8	2,0	1,8	1,8
Aardolie-industrie	2,1	1,5	0,6	0,5	0,5	0,2	0,4	0,4	0,4	0,6	0,6
Chemische basisproductenindustrie	4,6	4,0	1,2	1,2	1,0	0,9	1,0	1,1	0,9	1,0	1,1
Chemische eindproductenindustrie	3,5	3,6	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,8	0,9
Rubber- en kunststofindustrie	1,9	1,9	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	6,4	6,2	1,7	1,5	1,5	1,5	1,6	1,5	1,6	1,5	1,5
Machine-industrie	4,8	4,8	1,3	1,1	1,3	1,2	1,2	1,2	1,2	1,1	1,2
Elektrotechnische industrie	5,5	5,1	1,4	1,3	1,4	1,3	1,3	1,3	1,2	1,2	1,2
Transportmiddelenindustrie	2,8	3,0	0,8	0,6	0,7	0,7	0,8	0,7	0,8	0,8	0,8
Overige industrie	7,9	8,0	2,1	1,9	2,0	2,0	2,1	1,9	1,9	1,9	2,1
Energie- en waterleidingbedrijven	6,0	7,2	1,4	1,4	1,6	1,9	1,7	1,6	2,0	2,1	1,7
Bouwnijverheid	23,3	24,3	6,2	5,1	6,2	6,3	6,5	5,5	6,1	6,3	6,8
Handel, horeca en reparatie	58,6	61,0	14,7	14,6	15,2	14,6	15,3	15,3	15,8	14,4	15,3
Handel en reparatie	51,0	52,9	12,7	12,6	13,4	12,8	13,1	13,2	13,9	12,6	13,2
Horeca	7,6	8,1	2,1	2,0	1,8	1,9	2,2	2,1	1,9	1,9	2,1
Vervoer, opslag en communicatie	28,3	29,4	7,4	7,1	7,0	7,2	7,5	7,3	7,4	7,3	7,5
Vervoer en dienstverlening t.b.v. vervoer	18,5	18,7	4,8	4,6	4,6	4,5	4,8	4,7	4,7	4,5	4,7
Post en telecommunicatie	9,8	10,7	2,6	2,4	2,4	2,7	2,7	2,7	2,7	2,8	2,8
Financiële en zakelijke dienstverlening	103,8	108,4	26,0	25,8	27,0	26,5	27,3	26,7	27,9	27,0	27,8
Financiële instellingen	25,0	26,3	6,3	6,1	6,5	6,6	6,7	6,3	6,7	6,6	6,8
Verhuur van en handel in onroerend goed	30,8	32,0	7,6	7,8	7,9	7,8	7,9	8,1	8,2	8,2	8,2
Uitzendbureaus	9,4	9,7	2,3	2,5	2,5	2,2	2,3	2,6	2,5	2,2	2,3
Overige zakelijke dienstverlening	38,6	40,5	9,9	9,4	10,1	9,8	10,4	9,7	10,6	10,0	10,5
Overheid	45,0	47,9	12,7	10,7	11,1	11,1	13,5	11,4	11,9	11,7	14,2
Zorg en overige dienstverlening	46,0	51,1	11,8	11,6	11,6	12,0	13,3	12,9	12,9	13,0	14,3
Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen)	393,4	409,8	100,5	96,2	100,9	99,4	104,5	100,8	105,0	102,6	107,0

Table / Tabel 2.3.2
Gross value added by kind of economic activity, adjusted series
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, gecorrigeerde reeks

	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●	
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
<i>bln euro</i>											
ECONOMIC ACTIVITIES											
Agriculture, forestry and fishing	10,7	10,1	2,5	2,8	2,7	2,6	2,5	2,6	2,5	2,4	2,3
Mining and quarrying	11,7	10,6	3,1	2,8	2,7	2,4	2,6	2,8	2,8	2,9	2,4
Manufacturing	60,1	59,8	15,3	14,9	14,7	14,9	14,9	15,1	14,9	15,3	15,1
Electricity, gas and water supply	6,0	7,2	1,4	1,5	1,6	1,7	1,8	1,8	1,9	1,8	1,8
Construction	23,3	24,3	5,7	5,9	6,0	6,3	6,0	6,0	6,0	6,2	6,3
Trade, hotels, restaurants and repair	58,6	61,0	14,7	14,7	14,6	15,2	15,2	15,4	15,2	15,0	15,2
Transport, storage and communication	28,3	29,4	7,2	7,1	7,1	7,3	7,3	7,4	7,5	7,3	7,3
Financial and business service activities	103,8	108,4	25,9	26,2	26,4	26,8	27,1	27,2	27,3	27,3	27,5
Government	45,0	47,9	11,1	11,3	11,6	11,7	11,8	12,0	12,3	12,3	12,4
Care and other service activities	46,0	51,1	11,3	11,6	11,9	12,3	12,7	12,9	13,2	13,4	13,7
Value added (gross, basic prices)	393,4	409,8	98,1	98,8	99,7	100,8	102,0	103,2	103,7	104,1	104,5

Tabel / Table 3.2.1

Beloning van werknemers naar bedrijfstakken en andere inkomensbestanddelen van het binnenlands product, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)
Compensation of employees by economic activity and other income components of domestic product, original series (value changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar									
	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●		
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	
	%											
BEDRIJFSTAKKEN												
Landbouw, bosbouw en visserij	7,3	4,0	5,7	7,8	8,6	0,2	4,8	3,8	6,3	4,8	2,2	
Delfstoffenwinning	2,3	5,5	-1,4	3,4	5,4	4,4	6,6	6,6	4,4	3,5	2,7	
Industrie	4,9	2,9	4,9	5,1	4,3	3,7	3,0	2,6	2,1	1,4	0,7	
Voedings- en genotmiddelenindustrie	4,6	4,4	3,8	5,4	4,8	4,0	4,4	4,3	4,7	4,2	2,7	
Textiel- en lederindustrie	0,0	0,4	1,2	-0,5	-2,0	2,6	0,0	-1,5	0,5	-4,5	-4,6	
Papierindustrie, uitgeverijen en drukkerijen	4,4	2,2	4,7	4,5	3,5	2,1	2,0	2,5	2,3	0,1	0,6	
Aardolie-industrie	7,5	5,1	6,9	9,4	7,3	7,0	1,8	6,7	5,1	3,7	1,8	
Chemische basisproductenindustrie	5,1	4,8	3,6	3,7	3,8	5,1	4,8	5,7	3,6	1,4	0,5	
Chemische eindproductenindustrie	6,7	7,8	6,8	11,3	10,6	10,1	8,0	7,6	6,0	4,9	3,9	
Rubber- en kunststofindustrie	3,4	4,9	4,1	2,4	1,3	6,0	4,8	4,4	4,4	3,1	1,3	
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	5,8	1,4	5,3	5,8	5,4	1,4	2,5	0,3	1,1	0,5	0,8	
Machine-industrie	6,2	3,0	6,8	5,9	4,7	4,1	3,9	3,3	0,8	0,1	-0,2	
Elektrotechnische industrie	5,8	-0,8	6,6	5,2	4,4	1,7	-0,3	-2,0	-2,7	-1,0	-2,3	
Transportmiddelenindustrie	4,2	2,0	5,0	5,4	2,0	2,9	1,6	1,1	2,3	1,1	-0,7	
Overige industrie	3,8	3,7	3,8	3,9	3,4	5,2	3,4	3,6	2,7	2,4	1,8	
Energie- en waterleidingbedrijven	2,4	4,3	2,4	2,3	2,6	2,8	3,4	7,7	3,2	2,5	2,2	
Bouwnijverheid	8,2	4,4	8,2	8,4	7,6	7,5	5,1	2,2	3,1	3,2	-0,2	
Handel, horeca en reparatie	6,3	4,9	6,8	6,2	5,5	5,3	5,1	4,3	5,0	3,5	1,8	
Handel en reparatie	6,4	5,1	6,7	6,2	5,6	5,5	5,3	4,5	5,0	3,9	2,0	
Horeca	6,1	3,7	7,0	6,3	4,7	3,9	3,6	2,7	4,7	0,2	0,3	
Vervoer, opslag en communicatie	7,5	4,6	7,9	7,4	6,6	6,3	4,9	3,8	3,6	3,0	2,3	
Vervoer en dienstverlening t.b.v. vervoer	5,9	5,3	5,7	5,8	5,7	4,7	5,7	5,7	5,1	4,9	3,3	
Post en telecommunicatie	11,8	2,9	13,5	11,5	8,8	10,2	3,0	-0,7	-0,5	-1,3	0,1	
Financiële en zakelijke dienstverlening	7,6	4,3	7,8	7,8	6,8	4,6	4,9	4,3	3,3	1,9	1,1	
Financiële instellingen	6,5	3,2	6,4	6,8	6,2	4,3	4,8	2,6	1,1	0,5	-1,9	
Verhuur van en handel in onroerend goed	7,0	8,9	7,7	8,6	6,9	9,1	9,8	9,6	6,8	8,5	10,2	
Uitzendbureaus	3,1	0,0	3,7	2,9	1,4	-2,1	0,7	-0,2	1,1	0,1	0,8	
Overige zakelijke dienstverlening	9,8	5,9	10,1	10,0	9,0	6,6	5,8	6,3	4,9	2,6	1,9	
Overheid	8,3	7,2	8,3	8,5	8,7	6,7	7,1	7,8	7,3	6,7	6,0	
Zorg en overige dienstverlening	8,3	8,8	8,5	8,3	8,3	8,0	8,6	8,7	9,9	9,8	9,1	
Beloning van werknemers	7,1	5,2	7,3	7,2	6,7	5,6	5,5	5,0	4,9	4,1	3,1	
Exploitatie-overschot (netto)	2,5	0,0	2,3	1,8	-1,0	-2,6	-3,8	4,0	1,3	0,6	-3,2	
Afschrijvingen	7,6	5,6	7,6	7,6	7,6	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6	5,6	
Belastingen op productie en invoer minus subsidies	11,7	0,6	13,1	10,7	10,6	1,3	0,5	0,5	0,1	2,3	0,9	
Binnenlands product (bruto, marktprijzen)	6,7	3,6	7,2	6,4	5,3	3,1	3,5	4,4	3,6	3,3	2,3	

Table / Tabel 3.3.1

Compensation of employees by economic activity and other income components of domestic product, original series

Beloning van werknemers naar bedrijfstakken en andere inkomensbestanddelen van het binnenlands product, oorspronkelijke reeks

	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●	
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
<i>bln euro</i>											
ECONOMIC ACTIVITIES											
Agriculture, forestry and fishing	2,5	2,6	0,7	0,6	0,6	0,5	0,7	0,7	0,7	0,6	0,8
Mining and quarrying	0,5	0,6	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
Manufacturing	36,8	37,8	10,6	8,5	9,2	8,8	10,9	8,7	9,4	8,9	11,0
Manufacture of food products, beverages and tobacco	5,4	5,6	1,5	1,2	1,3	1,3	1,6	1,3	1,4	1,4	1,7
Manufacture of textile and leather products	0,9	0,9	0,3	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2
Manufacture of paper products; publishing and printing	4,7	4,8	1,4	1,1	1,2	1,1	1,4	1,1	1,2	1,1	1,4
Manufacture of petroleum products	0,4	0,5	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Manufacture of basic chemicals and man-made fibres	1,9	2,0	0,5	0,5	0,4	0,5	0,6	0,5	0,5	0,5	0,6
Manufacture of chemical products	1,9	2,0	0,6	0,4	0,5	0,4	0,6	0,5	0,5	0,4	0,6
Manufacture of rubber and plastic products	1,3	1,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3	0,4
Manufacture of basic metals and fabricated metal products	4,9	5,0	1,4	1,2	1,2	1,2	1,4	1,2	1,2	1,2	1,4
Manufacture of machinery and equipment n.e.c.	3,5	3,7	1,0	0,8	0,9	0,9	1,1	0,8	0,9	0,9	1,0
Manufacture of electrical and optical equipment	4,1	4,1	1,2	0,9	1,1	0,9	1,2	0,9	1,1	0,9	1,2
Manufacture of transport equipment	2,2	2,3	0,7	0,5	0,5	0,5	0,7	0,5	0,5	0,5	0,7
Other manufacturing	5,5	5,7	1,6	1,3	1,4	1,3	1,6	1,3	1,4	1,4	1,7
Electricity, gas and water supply	1,7	1,7	0,5	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4	0,5
Construction	15,5	16,2	4,5	3,8	3,7	3,7	4,7	3,9	3,8	3,8	4,7
Trade, hotels, restaurants and repair	34,4	36,1	9,9	8,1	8,4	8,4	10,4	8,5	8,9	8,6	10,6
Trade and repair	30,5	32,0	8,8	7,1	7,5	7,4	9,3	7,4	7,9	7,7	9,5
Hotels and restaurants	3,9	4,1	1,1	1,0	0,9	0,9	1,1	1,0	1,0	0,9	1,2
Transport, storage and communication	15,8	16,5	4,5	3,7	4,0	3,8	4,7	3,8	4,2	4,0	4,8
Transport and supporting transport activities	11,2	11,8	3,1	2,6	2,9	2,7	3,3	2,8	3,1	2,8	3,4
Post and telecommunications	4,6	4,7	1,3	1,1	1,1	1,2	1,4	1,1	1,1	1,2	1,4
Financial and business service activities	48,9	51,0	13,7	11,5	12,2	12,0	14,3	12,0	12,6	12,2	14,5
Financial intermediation	13,6	14,1	3,9	3,2	3,4	3,4	4,0	3,2	3,4	3,4	4,0
Real estate activities	2,3	2,5	0,7	0,5	0,6	0,6	0,7	0,6	0,6	0,7	0,8
Activities of employment agencies	8,1	8,1	2,2	2,0	2,0	1,8	2,2	2,0	2,0	1,8	2,2
Other business service activities	24,9	26,3	7,0	5,8	6,3	6,2	7,4	6,2	6,6	6,3	7,5
Government	35,5	38,0	10,3	8,3	8,7	8,7	11,1	9,0	9,3	9,2	11,7
Care and other service activities	28,7	31,2	8,3	6,9	6,9	7,1	9,1	7,5	7,6	7,8	9,9
Compensation of employees	220,3	231,9	63,2	52,0	54,4	53,6	66,6	54,6	57,0	55,8	68,7
Operating surplus (net)	92,5	92,5	17,2	24,0	26,0	24,8	16,5	24,9	26,3	24,9	16,0
Consumption of fixed capital	65,9	69,6	16,4	16,6	16,8	17,1	17,3	17,5	17,7	18,1	18,3
Taxes on production and imports less subsidies	50,4	50,7	12,8	11,9	13,3	12,5	12,9	11,9	13,3	12,8	13,0
Domestic product (gross, market prices)	429,1	444,6	109,6	104,4	110,4	108,0	113,3	109,0	114,4	111,6	115,9

Tabel / Table 3.4.1
Banen en arbeidsvolume van werknemers naar bedrijfstakken
Jobs and labour input of employees by industry

	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●	
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
<i>1 000 banen</i>											
BANEN VAN WERKNEMERS											
Landbouw, bosbouw en visserij	121	122	123	127	124	113	125	127	123	113	124
Delfstoffenwinning	8	8	8	8	8	8	9	8	8	8	8
Industrie	1 056	1 034	1 060	1 056	1 052	1 047	1 043	1 029	1 018	1 016	1 012
Energie- en waterleidingbedrijven	36	35	37	36	36	36	35	36	35	35	35
Bouwnijverheid	438	437	435	446	446	430	437	443	439	417	419
Handel, horeca en reparatie	1 554	1 563	1 554	1 557	1 559	1 566	1 567	1 561	1 556	1 558	1 549
Vervoer, opslag en communicatie	467	464	466	471	468	466	466	467	460	457	457
Financiële en zakelijke dienstverlening	1 520	1 504	1 522	1 527	1 516	1 507	1 509	1 510	1 491	1 477	1 470
Overheid	932	965	928	932	945	954	957	966	982	987	986
Zorg en overige dienstverlening	1 318	1 376	1 313	1 328	1 335	1 346	1 365	1 390	1 401	1 412	1 430
Banen van werknemers	7 451	7 509	7 446	7 489	7 490	7 472	7 513	7 538	7 513	7 482	7 491
<i>1 000 arbeidsjaren</i>											
ARBEIDSVOLUME VAN WERKNEMERS											
Landbouw, bosbouw en visserij	88	88	89	93	91	82	89	91	90	82	88
Delfstoffenwinning	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
Industrie	930	910	934	929	924	922	917	905	897	895	890
Energie- en waterleidingbedrijven	33	33	34	33	33	33	33	33	33	32	32
Bouwnijverheid	414	413	411	422	422	406	413	419	415	393	396
Handel, horeca en reparatie	1 085	1 088	1 089	1 088	1 082	1 090	1 093	1 088	1 080	1 082	1 080
Vervoer, opslag en communicatie	388	387	389	391	388	387	388	388	383	381	381
Financiële en zakelijke dienstverlening	1 189	1 177	1 192	1 193	1 187	1 184	1 180	1 178	1 165	1 156	1 147
Overheid	750	771	745	751	762	767	765	771	782	787	781
Zorg en overige dienstverlening	865	897	863	871	871	882	892	906	909	913	924
Arbeidsvolume van werknemers	5 751	5 771	5 754	5 778	5 769	5 761	5 778	5 787	5 760	5 730	5 727

Tabel / Table 4.1.1
Consumptieve bestedingen, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Final consumption, original series (volume changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar									
	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●		
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	
	%											
GOEDEREN- EN DIENSTENCATEGORIEËN												
<i>Goederen</i>	0,8	1,1	0,4	0,9	1,8	1,1	1,0	1,2	1,0	0,8	-2,2	
<i>Voedings- en genotmiddelen</i>	0,2	0,7	-1,3	-1,9	1,2	0,5	0,8	2,0	-0,4	1,2	-0,5	
Voedingsmiddelen	0,0	0,7	-1,4	-2,5	0,6	0,1	0,8	2,4	-0,3	1,3	-1,4	
Genotmiddelen	0,5	0,6	-1,2	-0,8	2,1	1,1	0,7	1,2	-0,5	1,0	1,1	
<i>Duurzame consumptiegoederen</i>	0,4	1,7	0,9	2,3	1,4	2,2	0,8	1,1	2,8	0,4	-3,6	
Kleding en schoeisel	2,8	-0,5	4,3	3,5	-0,8	-1,2	-1,4	-2,3	2,6	2,4	-2,8	
Vervoermiddelen en onderdelen	-5,3	9,7	-6,3	5,8	1,4	10,9	6,7	4,7	16,7	3,7	3,9	
Woninginrichting en overige duurzame goederen	1,6	-0,3	2,6	0,1	2,6	0,4	-0,5	1,5	-2,3	-2,2	-7,7	
<i>Overige goederen</i>	1,9	0,4	1,5	1,5	2,9	0,2	1,4	0,4	-0,3	1,1	-1,9	
Energie en water	3,4	-1,6	3,8	0,3	1,8	-4,1	-2,9	0,1	1,0	4,4	-1,4	
Motorbrandstoffen en overige goederen	1,3	1,3	0,8	1,9	3,4	2,9	3,0	0,6	-1,0	-0,8	-2,1	
<i>Diensten</i>	1,7	0,8	2,2	1,6	1,1	1,4	0,5	0,6	0,7	-0,3	-0,5	
Huisvesting	1,2	1,1	1,3	1,2	1,0	1,1	1,1	1,1	1,1	1,4	1,4	
Horecadiensten	-0,5	-3,3	0,0	-2,1	-0,3	-2,6	-3,5	-2,8	-4,4	-5,4	-4,7	
Diensten m.b.t. recreatie en cultuur	4,2	3,3	4,1	4,3	4,6	3,7	3,8	2,6	2,9	1,6	1,3	
Diensten m.b.t. vervoer en communicatie	8,7	3,2	10,9	9,4	3,1	3,7	1,4	2,1	5,8	1,1	-0,8	
Medische diensten en verzorging	3,2	3,0	3,8	3,2	2,6	5,6	3,0	2,0	1,5	2,1	1,5	
Financiële en zakelijke diensten	-3,6	-1,3	-3,5	-4,0	-2,9	-0,6	-0,8	-1,5	-2,2	-1,3	-0,3	
Overige diensten	2,3	0,9	2,8	2,0	2,2	1,5	0,2	1,0	0,9	-2,6	-2,7	
Consumptieve bestedingen door huishoudens (incl IZWh, binnenlands)	1,2	0,9	1,3	1,2	1,4	1,2	0,7	0,9	0,9	0,3	-1,4	
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	0,6	-0,1	7,5	-2,3	-6,5	0,2	-2,8	3,9	-0,8	-6,4	2,3	
Af: consumptie door niet-ingezetenen in Nederland	-7,0	2,3	-2,0	-5,3	-14,4	-1,4	1,3	4,2	4,7	3,7	7,2	
1 Consumptieve bestedingen door huishoudens (incl IZWh, nationaal)	1,4	0,8	1,7	1,3	1,5	1,3	0,5	0,9	0,7	-0,1	-1,4	
2 (3+4) Consumptieve bestedingen door overheid	4,2	3,8	4,3	4,0	4,3	2,8	4,5	3,9	3,8	2,6	2,3	
3 Individuele consumptie door overheid	2,5	4,3	3,3	1,9	2,0	3,3	5,6	4,1	4,2	3,2	3,5	
4 Collectieve consumptie door overheid	6,2	3,1	5,5	6,5	6,7	2,2	3,3	3,7	3,3	1,9	0,7	
5 (1+2) Totale consumptieve bestedingen	2,3	1,8	2,5	2,2	2,4	1,7	1,9	1,8	1,7	0,8	-0,1	

Table / Tabel 4.2.1
Final consumption, original series (value changes)
Consumptieve bestedingen, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year								
	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●	
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
	%										
TYPE OF GOODS AND SERVICES											
<i>Goods</i>	5,7	3,3	5,7	5,8	6,3	4,2	3,1	3,2	2,8	2,4	-1,5
<i>Food, beverages and tobacco</i>	7,1	4,3	6,4	5,8	8,1	6,2	4,0	5,3	1,9	2,1	1,9
Food	7,3	4,3	7,2	5,7	7,8	7,1	3,8	5,3	1,3	0,6	0,4
Confectionery, beverages and tobacco	6,8	4,2	5,2	6,0	8,4	4,5	4,5	5,1	2,8	4,7	4,3
<i>Durable consumer goods</i>	3,5	2,9	3,9	5,6	4,9	4,3	2,3	2,2	2,8	-0,2	-4,3
Clothing and footwear	6,0	1,9	6,8	6,6	4,1	3,3	1,3	0,1	3,0	-0,7	-5,7
Vehicles and parts	-3,6	10,2	-4,4	7,8	3,0	11,3	7,2	5,8	16,8	5,0	5,2
Home furnishing and other durable goods	5,3	0,3	6,3	4,1	6,2	1,8	0,6	2,0	-2,6	-2,3	-8,1
<i>Other goods</i>	7,8	3,0	8,0	6,1	6,6	2,2	3,3	2,8	3,8	6,3	-0,4
Energy and water	16,7	2,5	14,8	11,9	14,1	-0,2	2,4	2,8	5,4	11,6	3,8
Motor fuel and other goods	4,3	3,2	5,9	4,5	3,0	3,7	3,7	2,8	2,9	3,1	-1,8
<i>Services</i>	6,5	5,0	7,3	6,3	5,7	5,5	4,7	4,8	5,2	3,3	2,6
Housing	4,0	4,1	3,9	4,1	4,1	4,1	4,1	4,2	4,1	4,5	4,5
Hotels and restaurants services	6,3	3,5	7,1	4,1	7,0	4,6	3,8	3,8	1,6	-1,9	-2,3
Recreational and cultural services	8,0	7,3	8,3	8,2	8,4	7,5	7,8	5,9	8,0	6,3	4,6
Transport and communication services	10,5	5,8	13,9	11,5	4,1	7,0	3,7	4,3	8,6	3,8	1,1
Medical services and welfare	10,8	10,8	11,8	10,4	10,4	12,6	10,6	10,3	9,7	7,2	5,8
Financial and business services	4,2	1,5	4,3	3,7	4,6	1,2	2,1	1,5	1,3	3,1	3,2
Other services	7,7	6,6	8,5	7,4	7,0	6,9	5,6	6,6	7,2	1,3	1,3
Final consumption expenditure by households incl. NPISH, domestic	6,1	4,2	6,5	6,0	6,0	4,8	3,9	4,0	3,9	2,9	0,6
Final consumption by resident households in the rest of the world	4,0	3,0	11,6	2,2	-4,9	2,6	0,0	6,7	3,5	-2,4	5,0
Minus: final consumption by non-residents in the Netherlands	-2,0	7,4	3,8	0,1	-10,0	4,2	6,0	9,2	9,3	7,0	9,8
1 Final consumption expenditure by households incl. NPISH, national	6,2	4,0	6,8	6,1	6,0	4,7	3,7	3,9	3,8	2,6	0,6
2 (3+4) Final consumption expenditure by general government	9,8	8,8	9,8	10,0	9,6	7,7	9,5	9,0	8,8	5,8	7,4
3 Individual final consumption of general government	9,2	10,4	9,7	9,1	9,2	8,8	12,1	10,4	10,2	7,9	8,0
4 Collective final consumption of general government	10,6	6,9	10,0	11,2	10,1	6,6	6,4	7,4	7,3	3,5	6,7
(1+2) Final consumption expenditure (total)	7,4	5,5	7,8	7,3	7,1	5,7	5,6	5,5	5,4	3,6	2,9

Tabel / Table 4.3.1
Consumptieve bestedingen, oorspronkelijke reeks
Final consumption, original series

	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●	
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
<i>mld euro</i>											
GOEDEREN- EN DIENSTENCATEGORIEËN											
<i>Goederen</i>	106,8	110,3	26,7	25,8	28,5	26,9	27,5	26,7	29,3	27,5	27,1
<i>Voedings- en genotmiddelen</i>	30,1	31,4	7,6	7,4	8,0	7,6	7,9	7,8	8,2	7,7	8,1
Voedingsmiddelen	18,7	19,5	4,7	4,6	4,9	4,8	4,9	4,8	5,0	4,8	4,9
Genotmiddelen	11,5	11,9	2,9	2,8	3,1	2,8	3,0	2,9	3,2	2,9	3,1
<i>Duurzame consumptiegoederen</i>	46,6	48,0	11,9	11,5	12,5	11,3	12,1	11,7	12,9	11,2	11,6
Kleding en schoeisel	13,1	13,3	3,4	3,3	3,5	2,9	3,4	3,3	3,6	2,9	3,2
Vervoermiddelen en onderdelen	9,8	10,8	2,6	2,4	2,4	2,6	2,8	2,5	2,8	2,8	3,0
Woninginrichting en overige duurzame goederen	23,8	23,9	5,9	5,7	6,6	5,7	5,9	5,9	6,4	5,6	5,4
<i>Overige goederen</i>	30,0	30,9	7,2	7,0	7,9	8,0	7,5	7,2	8,2	8,5	7,4
Energie en water	9,2	9,4	1,9	1,7	2,7	3,0	1,9	1,7	2,9	3,3	2,0
Motorbrandstoffen en overige goederen	20,8	21,5	5,4	5,3	5,2	5,1	5,6	5,5	5,4	5,2	5,5
<i>Diensten</i>	103,0	108,2	26,1	26,0	25,9	26,4	27,3	27,2	27,3	27,2	28,0
Huisvesting	31,2	32,5	7,6	7,9	8,0	8,0	8,0	8,3	8,3	8,3	8,3
Horecadiensten	12,0	12,4	3,3	3,1	2,9	2,9	3,4	3,2	2,9	2,9	3,3
Diensten m.b.t. recreatie en cultuur	5,8	6,3	1,5	1,6	1,4	1,5	1,6	1,7	1,6	1,6	1,7
Diensten m.b.t. vervoer en communicatie	13,9	14,7	3,6	3,7	3,4	3,4	3,8	3,8	3,7	3,6	3,8
Medische diensten en verzorging	9,3	10,3	2,3	2,3	2,4	2,5	2,6	2,5	2,6	2,7	2,7
Financiële en zakelijke diensten	15,5	15,8	3,8	3,7	4,0	4,0	3,9	3,8	4,1	4,1	4,0
Overige diensten	15,2	16,2	3,9	3,7	3,8	4,0	4,1	4,0	4,1	4,0	4,2
Consumptieve bestedingen door huishoudens (incl IZWh, binnenlands)	209,8	218,5	52,8	51,8	54,4	53,2	54,8	53,9	56,5	54,8	55,1
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	8,9	9,2	2,6	2,1	2,3	2,0	2,6	2,2	2,3	1,9	2,7
Af: consumptie door niet-ingezetenen in Nederland	5,6	6,0	1,2	1,7	1,4	1,3	1,3	1,8	1,5	1,4	1,4
1 Consumptieve bestedingen door huishoudens (incl IZWh, nationaal)	213,1	221,7	54,1	52,3	55,3	53,9	56,1	54,3	57,4	55,3	56,4
2 (3+4) Consumptieve bestedingen door overheid	100,3	109,1	26,6	24,4	25,3	25,8	29,1	26,6	27,5	27,3	31,3
3 Individuele consumptie door overheid	52,9	58,4	14,3	13,1	13,2	13,5	16,0	14,4	14,5	14,5	17,3
4 Collectieve consumptie door overheid	47,4	50,6	12,4	11,4	12,1	12,3	13,1	12,2	13,0	12,8	14,0
5 (1+2) Totale consumptieve bestedingen	313,4	330,8	80,8	76,7	80,5	79,7	85,3	80,9	84,9	82,6	87,7

Tabel / Table 5.1.1
Investerings in vaste activa (bruto), oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Fixed capital formation (gross), original series (volume changes)

	Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar								
	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●	
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
	%										
NAAR TYPE ACTIVA											
Woningen	0,8	-3,7	2,9	-1,6	1,8	-2,5	-5,1	-1,4	-5,4	-2,5	0,0
Bedrijfsgebouwen	2,2	-5,6	3,1	2,0	1,2	-0,7	-5,5	-5,7	-10,5	-12,1	-5,2
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	4,8	-0,8	4,1	8,5	4,4	8,0	-3,2	0,2	-6,2	-10,9	-4,1
Vervoermiddelen	-3,8	-8,8	-5,9	-4,8	-4,6	-9,8	-0,2	-10,2	-14,2	5,9	4,5
Machines en installaties	-3,3	0,7	-9,3	-5,3	-0,5	5,1	2,5	1,4	-5,5	-9,4	-12,6
Computers	-1,7	-10,9	-1,6	-1,8	0,2	-10,4	-8,9	-10,4	-13,6	6,2	1,9
Overige materiële vaste activa	-1,0	-5,3	3,5	-2,6	-4,3	-7,4	-6,3	-1,9	-5,4	-3,7	-5,1
Immateriële vaste activa	6,1	-5,9	11,7	7,4	-0,1	-5,7	-4,7	-5,9	-7,1	-0,4	-3,6
In cultuur gebrachte activa (bv. bomen en vee)	-28,9	36,2	-6,2	-275,0	-10,0	26,4	-2,7	-50,0	-123,9	3,1	10,3
Overdrachtskosten op grond	-0,3	-9,8	2,1	-4,1	-5,1	-13,4	-8,7	-9,3	-8,0	-8,9	-0,3
Investerings in vaste activa uit productie en invoer	0,3	-4,0	0,4	-0,4	0,2	-1,5	-3,6	-3,2	-7,5	-5,1	-3,2
Af: verkoop van gebruikte vaste activa	16,8	11,7	19,7	14,0	18,3	19,1	13,2	16,8	-0,1	2,2	4,1
Investerings in vaste activa (bruto)	-0,1	-4,5	-0,1	-0,8	-0,3	-2,2	-4,1	-3,8	-7,8	-5,4	-3,5
NAAR BEDRIJFSKLASSE VAN BESTEMMING											
Landbouw, bosbouw en visserij	-2,9	1,4	-0,9	-5,6	-1,3	0,6	-0,2	-0,4	6,3	-3,5	0,7
Nijverheid (incl. energie en bouwnijverheid)	-3,4	3,6	-10,3	-4,0	-1,1	11,9	7,0	-0,1	-4,0	-14,4	-14,6
Handel, horeca en reparatie	1,2	-7,6	2,7	2,2	0,5	-5,8	-6,9	-7,2	-10,5	-4,7	-3,2
Vervoer, opslag en communicatie	0,6	-5,2	2,2	-3,9	-0,9	-7,4	-0,4	-0,8	-11,0	2,5	0,9
Exploitatie van woningen	1,3	-4,5	3,3	-0,9	2,2	-3,0	-5,8	-2,3	-6,5	-3,3	-0,5
Overheid	3,1	0,2	3,9	4,4	1,8	6,8	0,3	0,3	-5,4	-8,0	-3,9
Overige diensten en n.e.g.	0,1	-9,8	1,0	2,1	-1,3	-7,9	-10,8	-8,9	-11,2	-3,9	-1,7
Investerings in vaste activa uit productie en invoer	0,3	-4,0	0,4	-0,4	0,2	-1,5	-3,6	-3,2	-7,5	-5,1	-3,2
Af: verkoop van gebruikte vaste activa	16,8	11,7	19,7	14,0	18,3	19,1	13,2	16,8	-0,1	2,2	4,1
Investerings in vaste activa (bruto)	-0,1	-4,5	-0,1	-0,8	-0,3	-2,2	-4,1	-3,8	-7,8	-5,4	-3,5

Table / Tabel 5.2.1
Fixed capital formation (gross), original series (value changes)
Investerings in vaste activa (bruto), oorspronkelijke reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year								
	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●	
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
	%										
BY TYPE OF CAPITAL GOOD											
Dwellings	7,8	1,9	10,7	5,7	8,2	4,0	0,6	3,7	-0,5	2,2	5,2
Non-residential buildings	8,2	-1,2	9,4	8,5	6,9	4,3	-0,9	-1,5	-6,9	-9,0	-2,6
Civil engineering works	10,0	3,0	9,2	14,4	10,0	13,0	0,3	3,8	-2,7	-9,6	-2,8
Transport equipment	-2,5	-7,0	-4,2	-3,5	-3,7	-8,1	2,5	-8,4	-13,0	7,6	5,5
Machinery and equipment	-0,4	2,4	-6,2	-2,3	1,5	7,5	4,3	2,5	-4,0	-9,4	-12,5
Computers	-3,9	-13,1	-2,2	-5,0	-7,0	-10,4	-12,2	-12,8	-16,5	1,0	-1,9
Other tangible fixed assets	1,4	-4,0	6,2	-0,2	-2,9	-6,0	-4,2	-1,9	-3,8	-3,3	-4,3
Intangible fixed assets	10,5	-2,5	16,2	11,1	4,8	-2,5	-0,7	-2,7	-4,0	1,7	-1,9
Cultivated assets (e.g. trees and livestock)	-16,0	47,9	8,4	-271,4	5,6	27,6	8,5	-91,7	-133,3	0,0	-0,3
Transfer costs of ground	8,7	-4,5	12,3	3,7	7,9	-2,1	-4,5	-3,9	-6,8	-7,8	2,2
Fixed capital formation from production and imports	4,9	-0,6	5,4	4,2	4,1	2,7	0,1	-0,1	-4,6	-2,9	-1,2
Minus: sales of used fixed capital goods	16,6	11,3	17,4	14,3	18,5	17,9	12,7	17,2	0,0	3,0	4,5
Fixed capital formation (gross)	4,6	-0,9	5,1	3,9	3,7	2,2	-0,2	-0,6	-4,8	-3,1	-1,3
BY ECONOMIC ACTIVITY OF DESTINATION											
Agriculture, forestry and fishing	2,2	5,0	6,5	-2,5	2,8	4,1	5,2	3,6	7,1	-2,8	-1,1
Industry (incl. energy and construction)	-0,8	6,1	-7,8	-1,3	1,1	14,7	9,5	2,9	-1,9	-13,8	-14,0
Trade, hotels, restaurants and repair	4,1	-5,5	5,7	5,5	2,3	-2,9	-4,8	-5,9	-8,5	-3,7	-2,0
Transport, storage and communication	4,3	-2,3	7,0	-0,7	1,7	-4,2	2,7	1,4	-8,3	3,8	1,8
Operation of dwellings	8,4	0,9	11,0	6,4	8,8	3,5	-0,2	2,7	-1,8	1,1	4,4
Government	8,0	3,5	9,5	9,6	6,8	11,6	3,2	3,4	-2,7	-6,7	-2,6
Other services and n.e.c.	3,6	-7,3	4,7	5,7	1,3	-4,9	-7,8	-7,1	-9,2	-2,1	-0,1
Fixed capital formation from production and imports	4,9	-0,6	5,4	4,2	4,1	2,7	0,1	-0,1	-4,6	-2,9	-1,2
Minus: sales of used fixed capital goods	16,6	11,3	17,4	14,3	18,5	17,9	12,7	17,2	0,0	3,0	4,5
Fixed capital formation (gross)	4,6	-0,9	5,1	3,9	3,7	2,2	-0,2	-0,6	-4,8	-3,1	-1,3

Tabel / Table 5.3.1
Investerings in vaste activa (bruto), oorspronkelijke reeks
Fixed capital formation (gross), original series

	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●	
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
<i>mln euro</i>											
NAAR TYPE ACTIVA											
Woningen	25,9	26,4	6,7	7,0	5,5	6,8	7,0	7,0	5,7	7,1	7,4
Bedrijfsgebouwen	16,2	16,0	4,1	4,6	3,4	4,1	4,3	4,6	3,3	3,9	4,5
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	11,1	11,5	2,3	2,8	2,8	3,2	2,6	2,8	2,9	2,4	2,7
Vervoermiddelen	9,9	9,2	2,5	2,4	2,2	2,8	2,3	2,5	2,0	2,5	2,6
Machines en installaties	14,8	15,1	3,6	3,8	3,4	4,1	3,8	4,0	3,5	3,5	3,5
Computers	4,0	3,5	0,9	1,1	0,9	1,1	0,8	1,0	0,8	0,8	0,9
Overige materiële vaste activa	4,9	4,7	1,2	1,3	1,1	1,3	1,2	1,2	1,1	1,1	1,2
Immateriële vaste activa	7,2	7,0	1,7	1,8	1,8	1,9	1,6	1,8	1,7	1,6	1,8
In cultuur gebrachte activa (bv.bomen en vee)	0,3	0,5	0,1	0,3	0,0	-0,1	0,2	0,3	0,0	0,2	0,3
Overdrachtskosten op grond	1,4	1,3	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3	0,3	0,4
Investerings in vaste activa uit productie en invoer	95,8	95,3	23,4	25,5	21,3	25,6	24,1	25,5	21,3	23,4	25,2
Af: verkoop van gebruikte vaste activa	2,8	3,1	0,7	0,7	0,6	0,8	0,8	0,8	0,7	0,8	0,9
Investerings in vaste activa (bruto)	93,0	92,2	22,8	24,7	20,7	24,8	23,3	24,7	20,6	22,5	24,3
NAAR BEDRIJFSKLASSE VAN BESTEMMING											
Landbouw, bosbouw en visserij	3,5	3,7	0,9	1,1	0,7	0,8	1,0	1,2	0,7	1,0	1,2
Nijverheid (incl. energie en bouwnijverheid)	13,3	14,1	3,2	3,5	3,1	3,6	3,6	3,8	3,2	3,1	3,3
Handel, horeca en reparatie	7,4	6,9	1,8	1,9	1,7	2,0	1,8	1,8	1,6	1,7	1,8
Vervoer, opslag en communicatie	12,3	12,0	3,0	3,1	2,8	3,5	2,8	3,2	2,8	2,9	3,2
Exploitatie van woningen	27,2	27,4	7,0	7,3	5,8	7,1	7,2	7,3	5,9	7,3	7,6
Overheid	11,7	12,1	2,6	3,0	2,8	3,3	3,0	3,1	2,9	2,8	3,0
Overige diensten en n.e.g.	20,4	18,9	5,0	5,5	4,6	5,4	4,7	5,0	4,3	4,6	5,0
Investerings in vaste activa uit productie en invoer	95,8	95,3	23,4	25,5	21,3	25,6	24,1	25,5	21,3	23,4	25,2
Af: verkoop van gebruikte vaste activa	2,8	3,1	0,7	0,7	0,6	0,8	0,8	0,8	0,7	0,8	0,9
Investerings in vaste activa (bruto)	93,0	92,2	22,8	24,7	20,7	24,8	23,3	24,7	20,6	22,5	24,3

Tabel / Table 6.1.1
Invoer van goederen en diensten, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Imports of goods and services, original series (volume changes)

	Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar								
	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●	
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
	%										
PRODUCTGROEPEN											
Landbouw-, bosbouw- en visserijproducten	3,7	-5,1	6,0	6,3	-3,5	-6,2	-6,4	-5,6	-1,9	1,7	-0,3
Aardolie, aardgas en overige delfstoffen	6,6	-5,6	8,5	8,4	-1,7	-4,8	-7,1	-8,7	-1,9	-6,0	7,7
Voedings- en genotmiddelen	6,8	2,8	7,0	6,3	2,5	0,9	3,4	3,8	2,9	4,4	0,8
Textiel, kleding, leder en lederwaren	2,9	1,0	6,2	2,5	0,4	-0,6	-1,6	1,7	4,7	1,4	0,6
Papier, papierwaren, drukwerk en opgenomen media	-1,0	0,5	-2,7	-0,1	-1,8	-4,0	3,6	0,8	1,5	5,4	0,3
Aardolie-producten, e.d.	-2,4	14,3	-10,4	-8,3	8,9	18,8	17,8	8,8	12,9	-1,4	1,6
Chemische producten	4,5	2,8	4,7	3,0	4,5	-1,1	4,9	3,1	4,1	4,5	-1,2
Rubber- en kunststofproducten	1,9	2,0	4,0	-0,2	0,3	0,0	1,3	4,5	2,2	-1,4	-2,8
Basismetalen en metaalproducten	-1,4	-0,9	-0,7	1,4	-6,9	-2,1	-1,9	0,1	0,6	-2,7	-0,2
Machines en apparaten n.e.g.	4,0	-3,6	5,7	6,5	-4,3	-9,7	-3,7	-1,1	0,7	5,4	0,5
Elektrotechnische machines en optische apparaten	1,1	-3,8	1,6	0,4	-11,2	-12,4	-6,1	-1,2	4,9	4,8	0,1
Transportmiddelen	-4,7	-1,4	-2,9	3,7	-8,2	-3,5	4,4	-5,2	-1,9	4,6	-6,7
Overige industriële producten	1,1	2,6	2,7	-1,2	-3,1	0,9	0,9	3,4	5,4	-7,1	-2,9
Overige producten	5,9	4,2	7,1	6,3	2,6	3,9	3,8	4,6	4,6	-2,0	-1,9
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	0,6	-0,1	7,5	-2,3	-6,5	0,2	-2,8	3,9	-0,8	-6,4	2,3
Cif/fob-correctie	1,6	-1,2	5,4	0,0	-13,3	-6,6	-2,0	-1,0	4,9	-5,1	1,0
Invoer van goederen en diensten (fob)	2,4	-0,2	3,4	2,8	-3,5	-3,6	-0,4	0,5	2,9	1,1	-0,5
GOEDEREN EN DIENSTEN											
Invoer van goederen (cif)	1,7	-1,1	2,4	2,1	-4,6	-5,1	-1,1	-0,5	2,4	1,8	-0,4
Cif/fob-correctie en herclassificatie	1,7	-1,1	2,8	-0,5	-10,6	-6,9	-2,0	-1,3	6,2	-5,8	0,8
Invoer van goederen (fob)	1,7	-1,1	2,4	2,2	-4,3	-5,0	-1,1	-0,5	2,3	2,1	-0,4
Invoer van diensten (cif)	6,7	4,6	8,9	6,9	2,7	4,5	3,0	5,7	5,1	-2,2	-0,9
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	0,6	-0,1	7,5	-2,3	-6,5	0,2	-2,8	3,9	-0,8	-6,4	2,3
Overige invoer van diensten	8,6	5,8	9,4	9,5	5,5	5,6	4,9	6,1	6,7	-1,2	-1,8
Cif/fob-herclassificatie	1,7	-1,1	2,6	-0,6	-10,4	-6,9	-2,0	-1,3	6,3	-5,8	0,8
Invoer van diensten (fob)	5,9	3,7	7,9	5,6	0,5	2,6	2,3	4,6	5,3	-2,7	-0,7
Invoer van goederen en diensten (fob)	2,4	-0,2	3,4	2,8	-3,5	-3,6	-0,4	0,5	2,9	1,1	-0,5

Table / Tabel 6.2.1
Imports of goods and services, original series (value changes)
Invoer van goederen en diensten, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year								
	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●	
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
	%										
GROUPS OF PRODUCTS											
Products of agriculture, forestry and fishing	5,3	-0,8	7,9	7,9	-1,2	0,9	-0,2	-3,2	-1,4	-1,7	-5,6
Crude petroleum, natural gas and other minerals	1,8	-10,4	20,9	0,4	-27,1	-16,8	-16,4	-12,3	7,9	9,2	-3,4
Food products, beverages and tobacco products	8,4	3,5	10,8	7,4	1,7	2,1	3,7	3,3	4,8	2,3	-1,1
Textiles, wearing apparel, leather and leather products	5,7	1,5	10,3	4,3	1,3	0,6	-1,9	2,7	4,8	-0,5	-1,8
Paper and—products, printed matter and recorded media	0,0	-1,8	-1,2	-0,1	-4,3	-6,4	0,3	-1,5	0,3	3,5	-1,0
Coke, refined petroleum products and nuclear fuel	-7,5	5,7	-1,3	-17,4	-19,8	-1,0	-0,6	1,0	25,8	23,7	4,0
Chemicals, chemical products and man-made fibres	5,7	1,3	7,3	2,5	1,4	-5,2	3,3	2,6	4,6	8,8	0,3
Rubber and plastic products	3,5	2,9	6,0	1,2	1,1	0,1	2,0	5,6	4,0	0,7	-1,8
Basic metals and metal products	-1,7	-1,9	0,0	-0,3	-11,7	-5,3	-2,9	-0,9	2,0	-1,4	-0,3
Machinery and equipment n.e.c.	5,6	-2,9	7,7	7,6	-3,4	-8,3	-3,1	-0,7	0,9	4,7	-0,5
Electrical machinery and optical equipment	0,1	-7,1	1,6	-0,7	-14,2	-13,5	-9,4	-5,1	-0,1	-1,2	-5,1
Transport equipment	-4,8	0,5	-1,8	2,7	-9,5	-1,1	6,0	-3,4	-0,1	4,9	-6,7
Other manufactured goods n.e.c.	3,3	3,3	4,4	0,9	-1,4	1,7	3,2	3,0	5,4	-8,2	-4,9
Other products	9,3	6,5	11,1	10,0	4,7	6,3	5,6	6,5	7,5	-0,1	-0,7
Final consumption by resident households in the rest of the world	4,0	3,0	11,6	2,2	-4,9	2,6	0,0	6,7	3,5	-2,4	5,0
Cif/fob-reclassification	5,2	-2,7	10,8	2,1	-12,5	-9,3	-4,9	-1,0	5,1	-5,1	-2,0
Imports of goods and services (fob)	2,9	-0,8	6,2	2,6	-6,8	-4,6	-1,6	-0,4	3,6	1,8	-2,2
GOODS AND SERVICES											
Imports of goods (cif)	1,6	-2,3	4,9	1,2	-8,9	-6,7	-3,1	-2,0	2,6	2,2	-2,8
Cif/fob-adjustment and reclassification	5,0	-2,6	10,3	2,5	-13,0	-8,7	-4,2	-2,9	6,1	-5,4	-1,7
Imports of goods (fob)	1,5	-2,3	4,7	1,1	-8,7	-6,6	-3,0	-1,9	2,5	2,5	-2,8
Imports of services (cif)	10,3	7,2	13,2	10,9	5,0	7,4	5,5	7,9	8,1	-0,3	0,5
Final consumption by resident households in the rest of the world	4,0	3,0	11,6	2,2	-4,9	2,6	0,0	6,7	3,5	-2,4	5,0
Other imports of services	12,2	8,4	13,7	13,4	8,0	8,6	7,2	8,2	9,4	0,2	-0,8
Cif/fob-reclassification	5,0	-2,6	10,3	2,5	-13,1	-8,7	-4,2	-2,9	6,2	-5,4	-1,7
Imports of services (fob)	9,5	5,7	12,7	9,5	1,9	4,7	4,0	6,2	7,8	-1,1	0,2
Imports of goods and services (fob)	2,9	-0,8	6,2	2,6	-6,8	-4,6	-1,6	-0,4	3,6	1,8	-2,2

Tabel / Table 6.3.1
Invoer van goederen en diensten, oorspronkelijke reeks
Imports of goods and services, original series

	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●	
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
<i>mld euro</i>											
PRODUCTGROEPEN											
Landbouw-, bosbouw- en visserijproducten	10,3	10,3	2,6	2,2	2,6	3,0	2,6	2,2	2,6	2,9	2,4
Aardolie, aardgas en overige delfstoffen	17,2	15,4	4,6	4,3	3,6	3,9	3,9	3,8	3,9	4,2	3,7
Voedings- en genotmiddelen	14,9	15,4	3,7	3,7	3,9	3,6	3,8	3,8	4,1	3,7	3,8
Textiel, kleding, leder en lederwaren	11,4	11,6	2,6	3,2	2,4	3,2	2,5	3,3	2,5	3,2	2,5
Papier, papierwaren, drukwerk en opgenomen media	6,7	6,6	1,7	1,7	1,7	1,6	1,7	1,7	1,7	1,6	1,7
Aardolie-producten, e.d.	5,4	5,7	1,5	1,4	1,2	1,2	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
Chemische producten	25,5	25,8	6,5	6,3	6,4	6,0	6,7	6,4	6,7	6,5	6,7
Rubber- en kunststofproducten	5,6	5,8	1,5	1,3	1,4	1,4	1,5	1,4	1,4	1,4	1,5
Basismetalen en metaalproducten	14,0	13,7	3,7	3,4	3,3	3,4	3,6	3,3	3,4	3,4	3,6
Machines en apparaten n.e.g.	14,2	13,8	3,6	3,4	3,5	3,4	3,5	3,4	3,6	3,5	3,5
Elektrotechnische machines en optische apparaten	57,5	53,4	14,2	13,7	14,3	13,1	12,9	13,0	14,3	13,0	12,2
Transportmiddelen	17,2	17,3	4,6	4,0	4,4	4,2	4,9	3,8	4,4	4,4	4,6
Overige industriële producten	11,1	11,5	2,8	2,7	2,8	2,8	2,9	2,8	2,9	2,6	2,8
Overige producten	38,3	40,8	9,7	9,4	9,9	9,9	10,2	10,0	10,6	9,9	10,2
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	8,9	9,2	2,6	2,1	2,3	2,0	2,6	2,2	2,3	1,9	2,7
Cif/fob-correctie	-0,4	-0,4	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Invoer van goederen en diensten (fob)	257,8	255,7	65,8	62,6	63,6	62,7	64,7	62,4	65,9	63,8	63,3
GOEDEREN EN DIENSTEN											
Invoer van goederen (cif)	216,5	211,4	55,0	52,6	53,0	52,2	53,3	51,6	54,4	53,3	51,8
Cif/fob-correctie en herclassificatie	8,1	7,9	2,1	2,0	2,0	2,0	2,0	1,9	2,1	1,9	1,9
Invoer van goederen (fob)	208,4	203,5	52,9	50,6	51,1	50,2	51,3	49,7	52,3	51,5	49,9
Invoer van diensten (cif)	41,7	44,7	10,9	10,1	10,7	10,6	11,5	10,9	11,6	10,6	11,6
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	8,9	9,2	2,6	2,1	2,3	2,0	2,6	2,2	2,3	1,9	2,7
Overige invoer van diensten	32,8	35,5	8,3	8,1	8,5	8,6	8,9	8,7	9,3	8,6	8,9
Cif/fob-herclassificatie	7,7	7,5	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,8	2,0	1,8	1,8
Invoer van diensten (fob)	49,4	52,2	12,9	12,0	12,6	12,5	13,4	12,8	13,6	12,3	13,4
Invoer van goederen en diensten (fob)	257,8	255,7	65,8	62,6	63,6	62,7	64,7	62,4	65,9	63,8	63,3

Tabel / Table 7.1.1
Uitvoer van goederen en diensten, originele reeks (volumemutaties)
Exports of goods and services, original series (volume changes)

	Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar								
	2001■	2002□	2001■			2002□			2003●		
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
	%										
PRODUCTGROEPEN											
Landbouw-, bosbouw- en visserijproducten	-0,6	-1,3	-0,1	1,9	0,4	-1,0	-3,0	-1,4	0,5	0,6	3,0
Aardolie, aardgas en overige delfstoffen	17,7	-2,0	26,6	24,5	24,7	-4,2	-8,7	1,1	3,8	12,5	-24,1
Voedings- en genotmiddelen	2,3	-0,8	2,0	3,9	0,3	-0,4	2,1	-1,2	-3,5	-0,4	-2,9
Textiel, kleding, leder en lederwaren	1,1	1,5	7,2	-1,7	-4,0	-1,9	-2,0	4,4	5,6	4,9	-0,1
Papier, papierwaren, drukwerk en opgenomen media	-1,9	0,4	-2,8	-3,9	-2,6	-4,5	1,7	1,9	2,5	-0,1	0,8
Aardolie-producten, e.d.	1,2	3,6	2,4	-5,8	7,0	12,9	0,1	4,5	-3,0	-9,9	7,1
Chemische producten	3,7	3,3	5,0	3,7	1,1	0,9	5,9	3,7	2,7	4,5	-1,0
Rubber- en kunststofproducten	-0,9	5,2	0,4	-3,0	-1,0	0,3	3,1	8,7	9,2	-1,1	-3,0
Basismetalen en metaalproducten	0,3	0,4	1,2	4,1	-3,7	-1,1	-1,1	1,9	2,0	-0,6	0,5
Machines en apparaten n.e.g.	3,8	1,0	8,0	2,9	-5,8	-3,8	-0,8	4,5	4,1	5,2	3,1
Elektrotechnische machines en optische apparaten	-0,3	-5,0	0,7	-2,5	-13,1	-15,0	-6,5	-1,3	3,7	2,7	-1,4
Transportmiddelen	-1,0	-0,7	1,4	1,4	-6,1	-5,7	-0,3	1,7	1,6	2,8	-9,0
Overige industriële producten	0,0	2,9	2,1	-2,6	-4,9	-0,1	2,3	3,9	5,1	-10,7	-0,8
Vervoer en communicatie	4,3	2,6	6,1	6,1	-1,1	2,4	1,5	1,2	5,2	-0,4	-1,7
Financiële en zakelijke diensten	5,3	5,8	6,6	5,9	2,4	6,1	5,5	6,1	5,7	-0,9	-1,9
Overige producten	-0,4	-2,5	2,1	-0,6	-4,2	-3,0	-2,6	-1,6	-2,9	-1,4	-0,6
Consumptie door niet-ingezetenen in Nederland	-7,0	2,3	-2,0	-5,3	-14,4	-1,4	1,3	4,2	4,7	3,7	7,2
Uitvoer van gebruikte vaste activa	22,7	-8,5	34,1	10,8	8,3	-6,5	-2,2	-5,3	-17,7	3,8	7,3
Cif/fob-correctie	1,6	-1,2	5,4	0,0	-13,3	-6,6	-2,0	-1,0	4,9	-5,1	1,0
Uitvoer van goederen en diensten	1,7	0,1	3,2	1,2	-3,4	-3,1	-0,3	1,6	2,3	1,1	-1,2
GOEDEREN EN DIENSTEN											
Uitvoer van goederen	1,5	-0,5	2,9	0,8	-3,9	-4,2	-1,0	1,3	1,9	1,6	-1,2
Uitvoer van goederen uit productie	0,8	-0,7	2,5	0,0	-1,1	-1,6	-0,7	1,2	-1,6	0,2	-2,1
Wederuitvoer	2,3	-0,2	3,3	2,0	-7,9	-7,8	-1,5	1,6	7,4	3,5	0,0
Uitvoer van gebruikte vaste activa	22,7	-8,5	34,1	10,8	8,3	-6,5	-2,2	-5,3	-17,7	3,8	7,3
Uitvoer van diensten	2,6	3,1	4,6	3,2	-1,2	2,6	2,7	3,2	3,9	-0,8	-0,8
Consumptie van diensten door niet-ingezetenen	-7,0	2,3	-2,0	-5,3	-14,4	-1,4	1,3	4,2	4,7	3,7	7,2
Overige uitvoer van diensten	4,0	3,2	5,4	4,5	0,5	3,0	2,8	3,0	3,9	-1,4	-1,7
Cif/fob-correctie	1,6	-1,2	5,4	0,0	-13,3	-6,6	-2,0	-1,0	4,9	-5,1	1,0
Uitvoer van goederen en diensten	1,7	0,1	3,2	1,2	-3,4	-3,1	-0,3	1,6	2,3	1,1	-1,2

Table / Tabel 7.2.1
Exports of goods and services, original series (value changes)
Uitvoer van goederen en diensten, originele reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year								
	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●	
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
	%										
GROUPS OF PRODUCTS											
Products of agriculture, forestry and fishing	2,9	0,7	3,6	4,6	2,5	4,2	-0,1	-2,3	0,8	-2,9	0,9
Crude petroleum, natural gas and other minerals	38,0	-14,2	61,0	30,4	9,6	-22,3	-22,6	-10,0	1,0	17,1	-18,8
Food products, beverages and tobacco products	5,9	1,0	6,8	6,9	2,6	2,9	2,8	0,2	-1,7	1,8	-1,9
Textiles, wearing apparel, leather and leather products	3,6	2,3	10,9	0,3	-3,0	-0,6	-1,7	5,3	6,2	3,9	-1,4
Paper and products, printed matter and recorded media	-1,4	-0,3	-1,2	-5,2	-5,8	-6,6	0,1	2,1	3,4	0,9	0,7
Coke, refined petroleum products and nuclear fuel	-4,7	-4,9	12,7	-14,7	-24,4	-10,9	-11,2	-2,9	7,9	24,1	-2,8
Chemicals, chemical products and man-made fibres	3,3	0,4	6,9	0,5	-5,2	-6,0	1,2	3,2	3,9	9,0	0,2
Rubber and plastic products	1,3	5,1	3,1	-0,8	-0,1	0,1	2,9	8,6	9,5	3,5	1,0
Basic metals and metal products	-0,5	-0,5	1,4	0,6	-9,8	-6,6	-4,3	3,0	7,0	2,6	0,3
Machinery and equipment n.e.c.	5,8	2,1	10,4	4,7	-4,5	-2,0	0,3	5,0	4,9	4,7	2,7
Electrical machinery and optical equipment	-0,5	-7,0	1,3	-2,8	-15,0	-15,2	-8,5	-3,8	0,2	-2,0	-5,5
Transport equipment	-0,7	0,8	3,0	1,7	-7,1	-4,0	-0,2	3,5	3,9	4,2	-8,2
Other manufactured goods n.e.c.	3,7	3,1	4,9	1,1	-1,5	1,1	4,5	2,7	4,2	-12,1	-3,0
Transport and communication services	4,8	0,1	10,2	4,0	-3,6	0,6	-2,6	-0,9	3,5	0,7	-2,2
Financial and business services	10,5	10,5	10,7	11,8	7,5	9,8	9,7	11,0	11,4	2,6	1,2
Other products	4,8	0,3	7,5	4,7	0,9	-0,1	0,2	1,2	-0,1	-0,7	0,2
Final consumption by non-residents in the Netherlands	-2,0	7,4	3,8	0,1	-10,0	4,2	6,0	9,2	9,3	7,0	9,8
Exports of used fixed capital goods	27,0	-7,0	38,8	14,8	12,4	-4,2	-0,6	-3,5	-17,1	3,8	7,3
Cif/fob-adjustment	5,2	-2,7	10,8	2,1	-12,5	-9,3	-4,9	-1,0	5,1	-5,1	-2,0
Exports of goods and services	3,3	-0,7	6,7	1,5	-5,7	-4,9	-2,0	1,2	3,2	3,2	-1,8
GOODS AND SERVICES											
Exports of goods	2,6	-1,9	6,2	0,4	-7,2	-6,8	-3,2	0,2	2,5	3,6	-2,4
Exports of goods from production	2,5	-2,1	6,5	-0,6	-5,0	-5,9	-3,4	0,6	0,6	5,2	-2,1
Re-exports	2,7	-1,6	5,5	1,8	-10,3	-8,0	-2,9	-0,3	5,4	1,2	-2,9
Exports of used fixed capital goods	27,0	-7,0	38,8	14,8	12,4	-4,2	-0,6	-3,5	-17,1	3,8	7,3
Exports of services	6,4	5,1	9,4	6,3	1,5	4,7	3,7	5,4	6,6	1,4	0,6
Final consumption by non-residents	-2,0	7,4	3,8	0,1	-10,0	4,2	6,0	9,2	9,3	7,0	9,8
Other exports of services	7,6	4,7	10,1	7,2	2,9	4,6	3,4	4,7	6,2	0,6	-0,4
Cif/fob-adjustment	5,2	-2,7	10,8	2,1	-12,5	-9,3	-4,9	-1,0	5,1	-5,1	-2,0
Exports of goods and services	3,3	-0,7	6,7	1,5	-5,7	-4,9	-2,0	1,2	3,2	3,2	-1,8

Tabel / Table 7.3.1
Uitvoer van goederen en diensten, originele reeks
Exports of goods and services, original series

	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●	
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
<i>mld euro</i>											
PRODUCTGROEPEN											
Landbouw-, bosbouw- en visserijproducten	14,5	14,6	3,8	3,5	3,5	3,9	3,8	3,4	3,5	3,8	3,8
Aardolie, aardgas en overige delfstoffen	8,2	7,0	1,9	1,4	2,1	2,1	1,5	1,3	2,1	2,5	1,2
Voedings- en genotmiddelen	30,2	30,5	7,4	7,5	8,0	7,5	7,6	7,6	7,8	7,6	7,5
Textiel, kleding, leder en lederwaren	7,6	7,7	1,7	2,1	1,7	2,0	1,7	2,2	1,8	2,1	1,6
Papier, papierwaren, drukwerk en opgenomen media	5,9	5,9	1,5	1,4	1,5	1,4	1,5	1,4	1,6	1,4	1,5
Aardolie-producten, e.d.	13,4	12,8	3,8	3,6	2,8	2,9	3,3	3,5	3,0	3,6	3,3
Chemische producten	35,6	35,7	9,2	8,8	8,4	8,6	9,3	9,0	8,7	9,4	9,4
Rubber- en kunststofproducten	5,7	6,0	1,5	1,4	1,3	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
Basismetalen en metaalproducten	13,0	12,9	3,5	3,1	3,0	3,1	3,3	3,2	3,2	3,2	3,3
Machines en apparaten n.e.g.	13,9	14,1	3,6	3,3	3,6	3,3	3,6	3,5	3,7	3,5	3,7
Elektrotechnische machines en optische apparaten	58,6	54,5	14,4	13,8	14,8	13,2	13,2	13,3	14,8	12,9	12,5
Transportmiddelen	12,4	12,5	3,2	2,8	3,3	3,0	3,2	2,9	3,4	3,1	3,0
Overige industriële producten	7,0	7,2	1,6	1,8	1,8	1,7	1,7	1,8	1,9	1,5	1,7
Vervoer en communicatie	17,5	17,5	4,6	4,5	4,3	4,2	4,5	4,5	4,4	4,2	4,4
Financiële en zakelijke diensten	20,1	22,2	4,8	5,0	5,7	5,1	5,3	5,5	6,3	5,2	5,3
Overige producten	11,0	11,1	2,9	2,6	2,8	2,7	2,9	2,6	2,8	2,7	2,9
Consumptie door niet-ingezetenen in Nederland	5,6	6,0	1,2	1,7	1,4	1,3	1,3	1,8	1,5	1,4	1,4
Uitvoer van gebruikte vaste activa	0,7	0,7	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Cif/fob-correctie	-0,4	-0,4	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Uitvoer van goederen en diensten	280,3	278,4	70,7	68,3	69,9	67,8	69,3	69,1	72,1	70,0	68,1
GOEDEREN EN DIENSTEN											
Uitvoer van goederen	230,9	226,5	58,4	55,7	57,2	55,6	56,6	55,8	58,6	57,5	55,2
Uitvoer van goederen uit productie	136,2	133,3	35,1	32,5	33,8	32,7	33,9	32,7	34,0	34,5	33,2
Wederuitvoer	94,0	92,5	23,2	23,1	23,2	22,7	22,5	23,0	24,4	22,9	21,8
Uitvoer van gebruikte vaste activa	0,7	0,7	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Uitvoer van diensten	49,4	51,9	12,3	12,6	12,7	12,2	12,8	13,3	13,6	12,4	12,9
Consumptie van diensten door niet-ingezetenen	5,6	6,0	1,2	1,7	1,4	1,3	1,3	1,8	1,5	1,4	1,4
Overige uitvoer van diensten	44,2	46,3	11,2	11,1	11,5	11,0	11,6	11,6	12,2	11,1	11,5
Cif/fob-correctie	-0,4	-0,4	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Uitvoer van goederen en diensten	280,3	278,4	70,7	68,3	69,9	67,8	69,3	69,1	72,1	70,0	68,1

Tabel / Table 8.1.1

Binnenlands product, nationaal product en nationaal inkomen, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)*Domestic product, national product and national income, original series (volume changes)*

	Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar								
	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●	
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
	%										
Binnenlands product (bruto, marktprijzen)	1,2	0,2	1,7	1,1	0,5	-0,1	0,2	0,7	0,1	-0,2	-1,2
Nationaal product (bruto, marktprijzen)	-0,1	-0,9	0,6	3,6	-1,3	2,5	-3,2	-1,0	-1,8	-4,2	-1,9
Nationaal inkomen (bruto, marktprijzen)	0,6	-1,0	1,1	3,9	-0,6	1,9	-3,4	-0,8	-1,7	-3,4	-1,2

Table / Tabel 8.2.1

Domestic product, national product and national income, original series (value changes)*Binnenlands product, nationaal product en nationaal inkomen, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)*

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year								
	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●	
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
	%										
Domestic product (gross, market prices)	6,7	3,6	7,2	6,4	5,3	3,1	3,5	4,4	3,6	3,3	2,3
National product (gross, market prices)	5,3	2,4	6,0	9,1	3,4	5,8	0,0	2,5	1,6	-0,8	1,5
National income (gross, market prices)	5,3	2,4	6,0	9,1	3,4	5,8	0,0	2,5	1,6	-0,8	1,5

Tabel / Table 8.3.1

Binnenlands product, nationaal inkomen en lopende transacties met het buitenland, oorspronkelijke reeks

Domestic product, national income and current transactions of the Netherlands with the rest of the world, original series

	2001■	2002□	2001■			2002□				2003●	
			II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
	<i>mld euro</i>										
INKOMEN, BESTEDINGEN EN NATIONAAL INKOMENSOVERSCHOT											
Binnenlands product (bruto, marktprijzen) <i>Domestic product (gross, market prices)</i>	429,1	444,6	109,6	104,4	110,4	108,0	113,3	109,0	114,4	111,6	115,9
Uit het buitenland ontvangen primaire inkomens <i>Primary income received from the rest of the world</i>	50,2	43,8	14,3	12,3	13,4	11,8	10,9	10,5	10,6	8,3	9,7
Af: aan het buitenland betaalde primaire inkomens <i>Minus: primary income paid to the rest of the world</i>	54,1	53,0	16,2	11,9	13,3	11,7	16,6	12,0	12,6	12,7	16,3
Nationaal inkomen (bruto, marktprijzen) <i>National income (gross, market prices)</i>	425,2	435,5	107,7	104,8	110,6	108,1	107,7	107,4	112,3	107,2	109,3
Uit het buitenland ontvangen inkomensoverdrachten <i>Current transfers received from the rest of the world</i>	5,2	5,7	1,5	1,1	1,3	1,2	1,7	1,5	1,3	1,3	1,5
Af: aan het buitenland betaalde inkomensoverdrachten <i>Minus: current transfers paid to the rest of the world</i>	8,9	10,0	2,4	1,8	2,6	2,2	2,6	2,7	2,5	2,4	2,2
Beschikbaar nationaal inkomen (bruto) <i>Disposable national income (gross)</i>	421,6	431,2	106,8	104,1	109,3	107,1	106,8	106,3	111,1	106,0	108,6
Af: consumptieve bestedingen <i>Minus: final consumption expenditure</i>	313,4	330,8	80,8	76,7	80,5	79,7	85,3	80,9	84,9	82,6	87,7
Correctie pensioenvoorziening (saldo buitenland) <i>Adjustment for net equity in pension funds reserve (surplus of the nation)</i>	0,2	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0
Nationale besparingen (bruto) <i>National saving (gross)</i>	108,3	100,7	26,0	27,5	28,7	27,4	21,6	25,4	26,3	23,5	20,9
Af: investeringen (bruto, incl. veranderingen in voorraden) <i>Minus: capital formation (gross, incl. change in inventories)</i>	93,2	91,2	23,9	22,0	23,6	23,2	23,5	21,3	23,2	22,9	23,4
Nationaal inkomensoverschot (= Saldo lopende transacties met het buitenland) <i>Surplus of the nation on current transactions</i>	15,1	9,5	2,2	5,4	5,1	4,3	-1,9	4,1	3,0	0,6	-2,5
LOPENDE TRANSACTIES VAN NEDERLAND MET HET BUITENLAND											
Uitvoeroverschot van goederen <i>Net exports of goods</i>	22,5	23,0	5,5	5,1	6,1	5,4	5,2	6,2	6,2	6,1	5,3
Uitvoeroverschot van diensten <i>Net exports of services</i>	0,0	-0,3	-0,6	0,6	0,2	-0,2	-0,6	0,6	0,0	0,1	-0,6
Saldo uit het buitenland ontvangen primaire inkomens <i>Net primary income received from the rest of the world</i>	-3,9	-9,1	-1,9	0,4	0,2	0,1	-5,7	-1,5	-2,0	-4,4	-6,6
Saldo uit het buitenland ontvangen inkomensoverdrachten <i>Net current transfers received from the rest of the world</i>	-3,7	-4,3	-0,9	-0,7	-1,4	-1,0	-0,9	-1,2	-1,2	-1,1	-0,7
Correctie pensioenvoorziening (saldo buitenland) <i>Adjustment for net equity in pension funds reserve (surplus of the nation)</i>	0,2	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0
Saldo lopende transacties met het buitenland (= Nationaal inkomensoverschot) <i>Surplus of the nation on current transactions</i>	15,1	9,5	2,2	5,4	5,1	4,3	-1,9	4,1	3,0	0,6	-2,5

Begrippenlijst

Afschrijvingen: de berekende waardevermindering van machines, gebouwen en andere vaste activa die worden ingezet in het productieproces, voorzover die vermindering het gevolg is van normale technische slijtage, economische veroudering of verzekerbare schade.

Basisprijzen: de waardering van de toegevoegde waarde en het binnenlands product. De waardering tegen basisprijzen gaat uit van de prijs die de producent uiteindelijk overhoudt, dus exclusief handels- en vervoersmarges en exclusief het saldo van productgebonden belastingen en subsidies.

Besparingen: het deel van het beschikbaar nationaal inkomen dat niet gebruikt wordt voor consumptie.

Binnenlands product: het totale inkomen dat door middel van productie in Nederland is gevormd. Het is daarmee gelijk aan de som van de toegevoegde waarden van alle bedrijfstakken. Wordt meestal bruto gebruikt.

Bruto: inclusief afschrijvingen.

Consumptieve bestedingen: de goederen en diensten die gebruikt worden voor rechtstreekse bevrediging van individuele of collectieve behoeften.

Economische groei: de procentuele volumegroei van de toegevoegde waarde ofwel het bruto binnenlands product tegen marktprijzen in een bepaalde periode.

Exploitatie-overschot: het deel van de toegevoegde waarde tegen factorkosten dat resteert na de beloning van werknemers. Bij vennootschappen kan het worden opgevat als beloning voor de inzet van kapitaal in het productieproces. In het geval van zelfstandigen bevat het daarnaast een beloning voor de ingezette arbeid van zelfstandigen en eventueel hun meewerkende gezinsleden.

Finale bestedingen: de waarde van de geproduceerde eindproducten, dat wil zeggen de goederen en diensten die in dezelfde periode niet (geheel) in het Nederlandse productieproces worden gebruikt. Deze bestaan uit uitvoer, consumptieve bestedingen en investeringen.

Intermediair verbruik: de goederen en diensten die in het productieproces worden gebruikt voor verdere bewerking en voor de productie van andere goederen en diensten.

Investerings: de finale bestedingen die bestemd zijn voor gebruik in een Nederlands productieproces, maar die in de betreffende periode niet of slechts voor een deel daadwerkelijk zijn verbruikt.

Marktprijzen: wordt vooral gebruikt als waardering voor de toegevoegde waarde en het binnenlands product. De waardering tegen marktprijzen is gelijk aan die tegen factorkosten verhoogd met de belastingen op productie en invoer en verlaagd met de subsidies op productie en afschrijvingen

Invoer: bestaat uit de goederen en diensten die door het buitenland aan ingezetenen zijn verkocht.

Nationaal inkomen: alle inkomens die Nederlandse ingezetenen ontvangen op grond van hun deelname aan een (binnen- of buitenlands) productieproces, dan wel op grond van hun bezit van vermogenstitels, obligaties, leningen en spaartegoeden. Is gelijk aan de som van de primaire inkomens en gelijk aan het binnenlands product plus de per saldo uit het buitenland ontvangen lonen, rente, dividenden en dergelijke.

Main concepts

Consumption of fixed capital: the calculated depreciation of machinery, buildings and other fixed assets that are used in the production process, in as far as this reduction in value is caused by normal technical and economic ageing and insurable accidental damage.

Basic prices: Valuation of value added at basic prices excludes trade and transport margins as well as net taxes and subsidies on production.

Saving: the part of disposable national income that is used for consumption.

Domestic product: the total income generated through production in the Netherlands. It is equal to the sum of value added in all branches of industry. Is usually used gross.

Gross: including consumption of fixed capital.

Consumption: the goods and services used for direct satisfaction of individual or collective needs.

Economic growth: the percentage volume growth of value added, or gross domestic product at market prices over a certain period.

Operating surplus: the part of value added at factor costs that remains after deducting the compensation of employees. For corporations it can be regarded as compensation for the use of capital in the production process. In the case of family enterprises it also contains compensation for work by the owners and their family members.

Final demand: the value of produced final products, which is to say the goods and services that in the considered period are not (completely) used in the Dutch production process. It consists of exports, consumption and investment.

Intermediary use: the goods and services that are used in the production process for further processing or the production of other goods and services.

Fixed capital formation: the final demand which is put in a Dutch production process, but is not or only partly used up in the considered period.

Market prices: is used to value value added and domestic product. Valuation at market prices equals that at factorcosts plus taxes on production and imports minus subsidies on production and imports.

Imports: consist of the goods and services sold to residents by the rest of the world.

National income: the income received by Dutch residents because of their participation in a (Dutch or foreign) production process, or because of their possession of property, bonds, loans and savings accounts. Equals the sum of primary income as well as domestic product plus the wages, interest, dividends and the like received on balance from the rest of the world.

Nationaal product: de totale toegevoegde waarde die in Nederland wordt voortgebracht, plus de per saldo uit het buitenland ontvangen primaire inkomens. De reële verandering ervan is exclusief de invloed van de ruilvoetverandering, dit in tegenstelling tot de reële verandering van het nationaal inkomen.

Netto: exclusief afschrijvingen.

Ruilvoetverandering: een indexcijfer dat de verhouding weergeeft tussen de gemiddelde ontwikkeling van de uitvoerprijzen en van de invoerprijzen. Als het prijspeil van de uitvoer sneller stijgt dan dat van de invoer, is sprake van een ruilvoetverbetering.

Saldo lopende transacties met het buitenland: het geld dat een land per saldo aan goederen-, diensten- en inkomstenstransacties uit het buitenland ontvangt of daaraan moet betalen.

Toegerekende bankdiensten (rentemarge): de impliciete beloning voor banken die ontstaat uit het verschil tussen de rente, dividenden en dergelijke die banken ontvangen op uitgezette middelen en de rente die ze betalen voor het gebruik van aangetrokken middelen. Deze toegerekende bankdiensten moeten worden afgetrokken van de toegevoegde waarde van de andere bedrijfstakken, teneinde een dubbelrekening in het BBP te voorkomen (de 'correctie verbruik toegerekende bankdiensten').

Vaste activa: productiemiddelen die langer dan één jaar meegaan en die een behoorlijke waarde vertegenwoordigen. Omvat materiële activa en immateriële activa. De aankopen en het zelf bouwen ervan behoren tot de investeringen. De waardevermindering komt tot uitdrukking in de afschrijvingen.

Wederuitvoer: de goederenstroom die, op weg van het ene land naar het andere, door Nederland heen vervoerd wordt en daarbij (tijdelijk) eigendom wordt van een ingezetene, zonder dat hier een industriële bewerking plaatsvindt. Dit betreft onder andere goederen die door Nederlandse distributiecentra worden ingeklaard en uitgeleverd aan andere landen. Maakt deel uit van de invoer en de uitvoer.

National product: the value added generated in the Netherlands, plus the primary income received on balance from the rest of the world. The changes in real terms are exclusive of changes in the terms of trade, in contrary to the changes in real terms of national income.

Net: excluding consumption of fixed capital.

Changes in the terms of trade: an index that expresses the ratio between the average change in exports prices and the average change in imports prices. If the level of exports prices rises faster than that of imports prices, the terms of trade improve.

Surplus of the nation on current transactions: the money from goods, services and income transactions that a nation on balance receives from or has to pay to the rest of the world.

Imputed bank services: the implicit compensation for banks that stems from the difference between the interest, dividends, etcetera that banks receive on money put out and the interest they pay for the use of deposited means. The imputed bank services have to be subtracted from the value added of the other economic activities, in order to prevent double counting in calculating GDP (the correction item 'consumption of imputed bank services').

Fixed assets: means of production in use for more than one year with a substantial value. Comprise tangible as well as intangible assets. The purchase and own-account construction of them are part of investment. The depreciation is expressed in the consumption of fixed capital.

Re-exports: the goods that, on their way from one country to another, are transported through the Netherlands and (temporarily) become property of a Dutch resident, but do not undergo industrial processing. This includes goods that Dutch distribution centres clear through customs and expedite to other countries. Re-exports are part of exports and of imports.

Verwante publicaties

De gegevens uit de Kwartaalrekeningen zijn beschikbaar in de gratis toegankelijke database StatLine van het CBS op Internet: www.cbs.nl. Hierin staan uiteraard ook cijfers uit tal van andere CBS-statistieken. Verder zijn op de website onder andere de conjunctuurpersberichten van het CBS te vinden en het wekelijkse webmagazine. Actuele gegevens over de conjunctuur zijn daarnaast beschikbaar op Teletekst, Conjunctuurpagina 506, Nieuwspagina 507.

Nationale rekeningen 2002	€ 42,55
De Nederlandse economie 2002	€ 14,25
Conjunctuurbericht, maandelijks bijlage bij het Statistisch bulletin	
Abonnement Statistisch bulletin	€ 72,25
Statistisch Jaarboek 2003	€ 25,00